

MEBUSLARIMIZLA SOHBETLER

I. CİHAN HARBİ ÖNCESİNDE MEBUSLARIN DİLİNDEN
SORUNLAR - ÇÖZÜMLER

Yayına Hazırlayan
Fatih TETİK

MEBUSLARIMIZLA
SOHBETLER

I. CİHAN HARBİ ÖNCESİNDE
MEBUSLARIN DİLİNDEN
SORUNLAR-ÇÖZÜMLER

MEBUSLARIMIZLA SOHBETLER
I. CİHAN HARBİ ÖNCESİNDE
MEBUSLARIN DİLİNDEN
SORUNLAR-ÇÖZÜMLER

Yayın Sahibi

Prof. Dr. Numan KURTULMUŞ
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

Yayın Koordinatörü

Hüseyin Kürşat KIRBIYIK
Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreteri

Yayına Hazırlayan

Dr. Fatih TETİK

Editör

Dr. Yahya COŞKUN
Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanı

Grafik Tasarım

Demet ÇINAR

ISBN

978-625-6871-25-0

Baskı

Temmuz 2025 / TBMM Basımevi
Baskı Adedi: 2000

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	v
Giriş: Meclis Kitabetine Milletvekilliğine: Gazeteci, Yazar ve Bürokrat Necmeddin Sahir Silan'ın Hayatı.....	3
Karesi Mebusu Ferhad Bey.....	23
Amasya Mebusu Fazıl Arif Efendi.....	35
Tokat Mebusu Tahsin Rıza Bey.....	43
Ertuğrul Mebusu Enver Bey.....	49
Isparta Mebusu Hakkı Bey.....	55
Edirne Mebusu Faik Bey.....	61
Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey.....	69
Dersaâdet Mebusu Şefik Bey.....	79
Bağdat Mebusu Ali Haydar Mithat Bey.....	85
İstanbul Mebusu Emanuel Karasu Efendi.....	89
Hudeyde Mebusu Hakkı İlhami Bey.....	97
Bolu Mebusu Necati Bey.....	103
Bursa Mebusu Rıza Bey.....	109
Süleymaniye Mebusu Babanzâde Hikmet Bey.....	117
Antalya Mebusu Fuad Hulusi Bey.....	125
Genç Mebusu Mehmet Emin Bey.....	135
Selanik Mebusu Cavid Bey.....	145
Denizli Mebusu Rüşdü Beyefendi.....	159
Canik (Samsun) Mebusu Talat Avni Bey.....	169
Burdur Mebusu Atıf Beyefendi.....	175
Antalya Mebusu Hamdullah Emin Paşa.....	191
Siirt Mebusu Ahmed Nasreddin Efendi.....	199
İstanbul Mebusu Orfanidis Efendi.....	207
Mardin Mebusu Mustafa Said Bey.....	215
Yemen Mebusu Hıfzı Bey.....	225
Dizin.....	236

TAKDİM

Bir milletin hafızası, yazılı olarak kaydedildiği sürece, hatıra olmaktan çıkıp, bir tür tarihi bilince dönüşür. Devlet yönetimindeki tecrübesini ciddi şekilde kayıt altına almış, bu konuda nakil usulleri geliştirmiş güçlü bir belgesel geleneğe sahibiz.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığımız da, 149 yıllık parlamento tecrübesi ve 102 yıllık demokrasi deneyimi ile ilgili çalışmaları uzun yıllardır desteklemektedir.

I. Dünya Savaşı öncesinde dönemin mebusları ile yapılan röportajları ihtiva eden bu kıymetli eser de Türk demokrasi hafızasına önemli bir katkı sunacağı düşünülmüş ve hazırlanmıştır. Bu çalışma, mülakatların arka planında bir dönemin sosyolojisini anlamaya çalışmakta; Osmanlı Devleti'nin en çalkantılı döneminde toplumsal, ekonomik ve siyasi durum ile ilgili analizler ve araştırmacılar için kıymetli bilgiler içermektedir. Biz bunları kayıt altına alarak; hatıra olmaktan çıkartıp, milli hafızamızın bir parçasına dönüştürmek istedik.

“Mebuslarımızla Musâhabeler” başlığı altında, Tanin Gazetesi'nde yayımlanan tefrikalar, I. Cihan Harbi'nin hemen öncesinde gerçekleştirilmiş; toplamda 24 mebusun fikirlerini ve temsil ettiği seçim bölgelerinin düşünce dünyasını yansıtmaktadır. Mebuslarla yapılan bu mülakatlar, hem millî ve bölgesel sorunlara ışık tutmakta hem de mebusların gözünden bazı mühim meselelere sunulan çözüm önerilerini yansıtmaktadır. İlk elden kaynak mahiyetindeki bu metinler, Osmanlı Devleti'nin

son yılları üzerine çalışanlar için şüphesiz önemli bir veri kaynağı olacaktır.

Dönemin yüksek tirajlı bir gazetesinde yayımlanan bu tarihi metinlerin orijinal hâli ile sadeleştirilmiş versiyonunu birlikte yayınladık, mebusların özgeçmişlerinin de yer aldığı kitabın, Türk düşünce dünyasına önemli bir katkı sunacağını umuyor, çalışmada emeği geçen tüm mesâi arkadaşlarımı tebrik ediyorum.

Prof. Dr. Numan KURTULMUŞ
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

MECLİS KİTABETİNDEN MİLLETVEKİLLİĞİNE:
GAZETECİ, YAZAR VE BÜROKRAT
NECMEDDİN SAHİR SILAN'IN
HAYATI

MECLİS KİTABETİNDEN MİLLETVEKİLLİĞİNE:
GAZETECİ, YAZAR VE BÜROKRAT
NECMEDDİN SAHİR SILAN'IN
HAYATI

İlk Mektep Yılları

Salih Necati Bey ve Melek Hanım'ın oğlu olarak dünyaya gelen Necmeddin Sahir Bey, 1896 yılında Edirne vilayetine bağlı olan eski adıyla Kırkkilise'de [Kırklareli] doğdu. Babasının denizci olması ve devlet vazifesi dolayısıyla aile Kırklareli, Edirne, Bursa ve Çanakkale'de bulunduktan sonra en son İstanbul'da mukim olmuşlardır. 1908'de İkinci Meşrutiyet ilan edildiği zamanlarda Beşiktaş Askerî Rüşdiyesinde eğitimine devam eden Necmeddin Sahir Bey, kendisini gazetecilik ve yazarlık mesleğine yönlendirecek olan bu yılları anılarında şöyle anlatmaktadır:

“Henüz okul çağında bir genç olarak 1909 yılında Sultanahmet meydanında, o zamanın Meclis-i Mebûsan Reisi Ahmet Rıza Bey'in yerine Adliye Nazırı Nazım Paşa'nın İstanbul Mebusu Hüseyin Cahid Bey yerine Havran Mebusu Emir Aslan Bey'in kapalı ve açık arabalar içinde Meclis-i Mebûsan binasına gelişleri sırasında gözlerimizin önünde süngü ile şehit edildiklerini görmek âsilerin ve mürtecilerin muhtelif meydanlarda ve sokaklarda kurulan sehpalarda sallandıklarına şahit olmak, mâsum dimağlar için ayrı bir talihsizlik oldu.

Bununla beraber Hareket Ordusu'nun hürriyeti, meşrutiyeti koruyucu hamleleri, vatansever duyguların uyanışını sağlayan ve söz, fikir hürriyetini kayıtlayıcı bazı kararlara ve tedbirlere rağmen hürriyet sevgisini aşıl原因 ve milliyetçilik hislerini uyandıran ve hatta beni gazetecilik mesleğine yönelten yeni ve nurlu meşale, imanlı ve heyecanlı bir merhale teşkil etti.”¹

Necmeddin Sahir Bey, 1909'da Kabataş İdadi Mektebinden mezun oldu. Balkan savaşlarının öncesinde başlayan şiir ve nesir çalışmaları onu İstanbul Babıâli'deki basın dünyasının içine girmeye teşvik etti. Vatan ve tabiata âit şiir ve düz yazıları Tasvir-i Efkâr gazetesinde neşredildi. Basın dünyasındaki bu adımı onun meslek hayatının da başlangıcı oldu.

Meslek Hayatı

Meslek hayatına 1910'da *Tercüman-ı Hakikat*'te gazetecilikle başlayan² Necmeddin Bey anılarında bu yıllara yer vermektedir:

“İlk safhada, belki de başkaları tarafından geçici bir heves şeklinde karşılanan gazeteciliğin, devam etmekte olan tahsil devresinden kısa bir zaman sonra,

¹ “Necmeddin Sahir Silan'ın Hatıraları, Buhran Günlerinde İmanlı Bir Genç”, *Tarih Konuşuyor*, C.5, S.26, Mart 1966, s.2176-2182.

² *Doğu Sorunu: Necmeddin Sahir Silan Raporları (1939-1953)*, (der). Tuba Akekmekçi-Muazzez Pervan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012; s.XXIV.

yetiştirici, amme hizmetine hazırlayıcı bir meslek olarak benimseyişimiz üzerine, bir yandan Meclis-i Mebûsan müzâkerelerini tâkip ve tespit, diğer yandan o zamanki deyimle “Saray-ı Hümayun” ve “Makam-ı Sadaret”, Hariciye, Maliye ve Harbiye Nezaretlerinde yine o zamanki deyişle “İstidlâat” ve “İstihbarat” işlerini kovalamak vazifeleri uhdemize verildi. O zamanlarda bu vazifeyi görenlere bugün “haberci” anlamına gelen “muhabir” denilir ve muhabirler bugün “yazar” diye adlandırılan muharriplerin yardımcısı olarak sayılırdı.”³

Gazetede Mebûsan ve Âyan meclislerindeki parlamento çalışmalarını kendine has bir tarzda yayımladı. Büyük ilgiyle karşılanan bu yazıları nedeniyle izlenimlerini “Hayat-ı Teşriiye” adı altında *Tanin* gazetesinde kaleme almaya devam etti. Kayıtlardaki ilk resmî görevi 28 Eylül 1915 tarihinde Meclis-i Mebûsan Reisi Halil (Menteşe) ile İttihad ve Terakki Cemiyeti Katib-i Umumisi ve *Tanin* gazetesi sahibi Mithat Şükrü (Bleda) ile yaptığı görüşme üzerine imtihanı geçmek suretiyle göreve başladığı Meclis-i Mebûsan Zabıt Katipliği idi. Bu görevle dönemin aydın ve muteber insanları ile yakından çalışma fırsatı buldu ve önemli hâdiselere tanıklık etti.⁴

Meclisteki görevi ve eğitim hayatı, dört yıl sürecek olan harp nedeniyle kesintiye uğradı. İstanbul'da Hukuk

³ “Necmeddin Sahir Silan'ın Hatıraları, Buhran Günlerinde İmanlı Bir Genç”, s.2176-2182.

⁴ “Necmeddin Sahir Silan'ın Hatıraları, Buhran Günlerinde İmanlı Bir Genç”, s.2176-2182.

Mektebine başladığı yıllarda I. Dünya Harbi'nin çıkışıyla yedek subay olarak Suriye'ye gitmek zorunda kaldı ve tahsili yarıda kaldı.⁵ Askerlik hizmeti için 19 Mart 1916 yılında Erenköy talimğâhına yedek subay namzedi olarak giden Necmeddin Sahir Bey, IV. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'nın İstanbul Matbuat Umum Müdürü Hikmet Bey'den⁶ altı gazeteciyi isimlerini vererek talep etmesiyle Suriye vilayetinin merkezi Şam'a gitti. Burada çiçek hastalığına yakalanarak tedavi için İstanbul'a gönderildi. IV. Ordu karargahına dönmek üzereyken Bandırma'daki V. Ordu karargahına tâyin edildi. V. Ordu karargahında Alman subay Liman von Sanders'in yanında tercümanlık yaptı ve karargahın ilga edilmesiyle terhis edilerek Mebûsan Meclisindeki görevine döndü.⁷

Sonrasında çok iyi iki dost olacakları Meclis-i Mebûsan Başkatibi Mustafa Asım Çalıkoğlu tarafından 6 Kasım 1918'de Tahkikât Heyeti Katipliği görevine getirildi. Necmeddin Sahir Bey bu görevi üstlenişini ve Mustafa Asım Çalıkoğlu ile arasında geçen konuşmaları 1960'lı

⁵ Tahsiline Cumhuriyetin ilk yıllarında devam edebilen Necmeddin Bey Ankara Hukuk Fakültesinden ancak 1928'de mezun olabildi. *Doğu Sorunu...*, s. XXIV.

⁶ Matbuat Umum Müdürü Hikmet Bey, Nazım Hikmet'in babasıdır. "Atatürk'ün Güvenini Kazanmış Bir İnsan: Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahrirat ve Evrak Kalemi Müdürü Necmeddin Sahir Silan", *Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe*, (ed). Utkan Kocatürk, Ankara: 2005, s.86-101.

⁷ Şenal Günay, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – VI. Dönem* (3. Nisan 1939 – 15 Ocak 1943) V. Cilt VI. Dönem Milletvekillerinin Geçmişleri, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları 2007, s.107-108; Kocatürk, *a.g.e.*, s.89.

yılların ortalarında kaleme aldığı anılarında şöyle dile getirmektedir:

“Necmeddin Sahir Bey, Meclis-i Mebûsan'ın güzide memurlarla dolu kadrosu içinde yıllardan beri birlikte çalışmaktayız. Diğer arkadaşlarla olduğu kadar size de geniş itimadım var. Bu itimad ile ve diğer arkadaşlar arasında bir tercihte bulunmak suretiyle size çok mühim ve çok mahrem bir vazifeyi vermek kararındayım. Tek başınıza göreceğiniz bu vazife sırasında görecekelinizi ve öğreneceklerinizi, zamanı gelinceye kadar, hiç kimseye ifşa etmeyeceğinize dâir okuyacağım yemini tekrar eder misiniz ve böylece Allah'ınız, namusunuz ve vicdanınız üzerine doğruluktan ayrılmayacağınıza söz verir misiniz?”⁸

Beklenilmedik bir anda karşılaştığı yeni vazifesiyle ilgili gurur duyduğunu ifade eden Necmeddin Bey, başkatibin okuduğu yemin metnini gür sesle tekrar edince ferahlamıştı. Bu mühim vazife; eski Sadrazam Mehmet Said Halim ve Mehmet Talat paşaların idare ettikleri harp kabinelerinin Divan-ı Âli'ye sevki hakkında verilen tahrir üzerine Tahkik Heyeti ismiyle çalışmalara başlayacak olan Beşinci Şube Katipliği idi.⁹ Şu an Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi olarak kullanılan ve zamanında “Fındıklı Sarayı'nın bulunduğu eski Meclis-i Mebûsan binasının Kabataş yönündeki hususi dâiresinde büyük

⁸ Necmeddin Sahir Silan, “İkinci Meşrutiyette Divan-ı Âli Hareketleri”, *Tarih Konuşuyor*, C.6, S.33, Ekim 1966, s.2750-2751.

⁹ Silan, “İkinci Meşrutiyette Divan-ı Âli..” s.2750-2751.

bir dikkat ve yoğun çalışma temposuyla Tahkik Heyeti huzurundaki görüşmeler zabt ve tespit edilerek Divan-ı Âli'ye sevk edildi.¹⁰ Bu başarılı görev sonrasında maaşı artarken aynı zamanda Meclisi Âyan Zabıt Katipliği görevine nakledilerek (26 Şubat 1919) mühim görevler üstlenmeye ve tarihî hâdiselerin baştanlığı olmaya devam etti.¹¹ Vatanı ihata eden çeşitli felâketleri istişare ederek gerekli tedbirlerin nelerden ibaret olduğunu mütâlaa edecek olan Şura-yı Saltanat ile İzmir'in işgali sonrasında teşekkül eden Müdâfaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak heyetlerindeki katiplik görevleri bunlardan bazılarıdır.¹²

Fındıklı Meclis-i Mebûsan Binası

¹⁰ “Necmeddin Sahir Silan'ın Hatıraları, Buhran Günlerinde İmanlı Bir Genç”, s.2182.

¹¹ Günay, *a.g.e.*, s.107-108.

¹² “Necmeddin Sahir Silan'ın Hatıraları, Buhran Günlerinde İmanlı Bir Genç”, s.2182.

Birinci Meclisteki Görev Yılları

İstanbul'un işgaliyle birlikte Millî Mücadele'ye katılmanın yollarını arayan Necmeddin Sahir Bey, Mustafa Kemal Paşadan da davet almasıyla, eşi Cemile Hanım'ı lohusa yatağında bırakarak 1921 yılının ilk haftası İnebolu'ya hareket etti. Oradan arabayla Ankara'ya giderek Millî Mücadele'ye katıldı. O sırada Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa ile istasyon binasında görüşen Necmeddin Sahir Bey Mecliste birlikte çalışma zamanı gelene kadar *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde baskı ve yazı işlerinde Hüseyin Ragıp (Baydur) Bey ile birlikte çalışma emri aldı.¹³ Kısa bir süre söz konusu gazetede çalıştıktan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın tensibi ve Meclis divan riyasetinin kararıyla 1 Şubat 1921 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Evrak ve Tahrirat Müdürü olarak tâyin edildi ve Kasım 1924'e kadar görevini sürdürdü. Bu görevi yanında Matbaa Müdür Vekilliğini de yürüttü.¹⁴ İstiklâl Mahkemeleri evrakının tasnifinde heyet azası olarak görev yaptı. "İlk Meclis" yıllarında Gazi ile yakından çalışma fırsatı bulan Necmeddin Bey ilaveten Lozan Antlaşması'na göre Musul meselesinin çözülmesi için İstanbul'da toplanan

¹³ "Necmeddin Sahir Silan'ın Hatıraları, Milli Mücadele, Cumhuriyet Yılları, Serbest Fırka ve 1965'e Kadar", *Tarih Konuşuyor*, C.5, S.27, Nisan 1966, s. 2236-2242.

¹⁴ "Necmeddin Sahir Silan'ın Hatıraları, Milli Mücadele, Cumhuriyet Yılları, Serbest Fırka ve 1965'e Kadar", s.2236-2242; *Doğu Sorunu...*, s. XXIV; Kocatürk, *a.g.e.*, s.88.

konferansta İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Heyet-i Murahhasa Riyaset Katibi olarak görev yaptı.¹⁵

Mecliste müdürlük görevini ifâ ederken o yıllarda katip olarak birlikte çalıştığı, Cumhuriyet'in kuruluşunun ve yapılan devrimlerin ilk elden tanığı ve sonrasında hukuk profesörü olacak olan Hıfzı Veldet Velidedoğlu, Evrak ve Tahrirat Müdürü Necmeddin Bey'i "çok genç, yakışıklı, zeki bakışlı ve kibar birisi" olarak tarif eder. Kendi ifadesiyle:

*"Zaman ilerledikçe anladım ki Necmeddin Bey halkın 'ateş gibi zeki' dediği türden bir adamdı. Olayları çok çabuk kavrama konusunda olağanüstü bir yeteneği vardı. Aynı zamanda uzak görüşlüydü. Bugünkü Yenişehir olarak bilinen bomboş arazinin ortasına ilk evi o yaptırmıştı. Bazı kişiler zeki oldukları hâlde kendilerini satmasını bilmezler, çekingen, dahası donuk olurlar. Bizim müdür öyle değildi. Kendini satmasını çok iyi becerir, birçok vekille senli benli konuşurdu."*¹⁶

Millî Mücadele yıllarında cephe gerisinden verdiği desteklere ithafen Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın kararıyla İstiklâl Madalyası ile taltif edilecek olan Necmeddin Sahir Bey o yıllarda aktif bir yazı hayatı geçirdi. 1921-1922

¹⁵ Necmeddin Sahir Silan, *II. Meşrutiyet ve Sonrası Hatıralarım*, (haz). İsmail Dervişoğlu, İstanbul 2010, s.9-10; "Necmeddin Sahir Silan'ın Hatıraları, Millî Mücadele, Cumhuriyet Yılları, Serbest Fırka ve 1965'e Kadar", s.2236-2242; Onur Belli, *Necmeddin Sahir Silan'ın Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2021, s.17.

¹⁶ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *İlk Meclis, Millî Mücadele'de Anadolu*, İstanbul, 2020, s.243-248.

I. Mecliste Evrak ve Tahrirat Müdürü Necmeddin Sahir Bey (ortada oturan) mesâi arkadaşları ile birlikte iken

tarihleri arasında *İleri* gazetesinde, 1923'te *Tanin* gazetesinde muhtelif yazılar kaleme aldı. Mektup, beyânât, mülâkat, haber ve anı gibi çeşitli türlerde dönemin önde gelen vekil ve bürokratlarını da kapsayan bu yazılar birinci elden kaynak niteliğinde oldukça mühimdir. Mesela, İktisat Vekili Celal Bey, Adliye Vekili Refik Şevket Bey, Edirne Mebusu Şerif Bey, Celaleddin Arif Bey, Kars Mebusu Cavid Bey ve Erzurum Mebusu Asım Bey mülâkat yapılan dönemin önde gelen simaları olarak tebarüz etmektedir.¹⁷ Mütareke dönemi İstanbul'unda Mustafa Kemal ile yaptığı ve *Zaman* gazetesinde tefrika edilen röportaj da ayrıca zikredilmelidir.¹⁸

¹⁷ Belli, *a.g.t.*, s. 28.

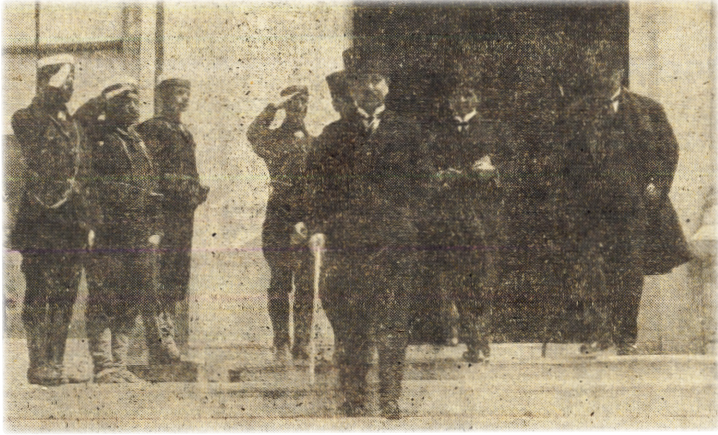
¹⁸ Kocatürk, *a.g.e.*, s. 93. Necmeddin Bey'in Mustafa Kemal Paşa ile gerçekleştirdiği ve "Mustafa Kemal Paşa'nın Beyanatı" adıyla tefrika edilen röportaj, *Zaman* gazetesinde 17 Kasım 1918 tarihinde imzasız olarak yayımlanmıştır.

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Yılları

Necmeddin Sahir Bey, Musul meselesinin halinde deruhte ettiği riyaset katipliği görevini takiben Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın tensipleriyle önce Başvekil Ali Fethi Bey'e (Okyar), daha sonra da İsmet İnönü'ye Başvekâlet Kalem-i Mahsus Müdürlüğü vazifesini yürütmüştür. Bu yıllarından kısaca şöyle bahsetmektedir:

“[Fethi Bey’in yanındaki görevim] iki buçuk seneyi aşar. 1924, 25, 26 yılları. Ama İnönü benden çok memnun kaldı. Gazeteciliğin verdiği birtakım müktesebatla da ben iyi bir Başvekâlet Kalem-i Mahsus Müdürlüğü yaptım. Hatta Kalem-i Mahsus Müdürlüğü yaparken bir ara Mustafa Kemal beni mebus yapmak istedi. Ama İnönü, “Paşam! Müsaade edin, benim Kalem-i Mahsus Müdürüm çok faal, çalışkan!” deyince Mustafa Kemal “İşte ben de onun için istiyorum!” diyor. İnönü “Müsaade edin, bir müddet daha benimle çalışsın!” cevabını veriyor. Kendimden bahsetmek istemiyorum ama, size bir hatıramı anlatayım. Kalpaklı devrimiz filan.. Sofradayız, İsmet Paşa da var ve ben Mustafa Kemal’in karşısındayım. Birden Atatürk, “İsmet Paşa Hazretleri!” dedi. “Sen bu Necmeddin Sahir’i tanıyor musun?.” İsmet Paşa, “Tanıyorum Paşam!” dedi, “Kalem-i Mahsus Müdürüm!” Atatürk, “Böyle tanıyacaksın, bu benim arkadaşımdır; kötü günlerin arkadaşı!” dedi ve ilâve etti: “Dahasını söyleyeyim, şimdi ölmüş olduğunu bildiğin ikinci çocuğu dünyaya gelişinden on gün sonra İstanbul’dan kaçtı, bana geldi! Böyle bir insandır!” Atatürk’ün bana karşı çok güven duygusu vardı ki, bu duruma geldim.”¹⁹

¹⁹ Kocatürk, a.g.e., s.98-100; Belli, a.g.t, s.17-18.

Ali Fethi Okyar ile Necmeddin Sahir Silan Musul müzâkeresine memur heyetin çalışmalarına tahsis edilen eski Bahriye Nezâreti binasından çıkarlarken

Bu süreçte çok yorulduğunu ve görevden dokuz kilo vererek ayrıldığını ifade eden Necmeddin Sahir Bey, Viyana'da üç yıl sürecek olacak tedavisinin Mustafa Kemal Paşa'nın yardımlarıyla olduğunu ve kendisine minnet duyduğunu yapılan bir röportajda ifade etmektedir.²⁰ Viyana dönüşü İstanbul'da ikâmet ve tedaviye lüzûm görüldüğü için 1927 yılında Başvekâlet Kalem-i Mahsus Müdürlüğüne eş değer bir görevle merkezi İstanbul'da bulunan Ergani Bakırı şirketinde önce hükûmet komiserliği ve ardından yönetim kurulu üyeliği vazifelerini üstlenmiştir. 10 Ocak 1930'de Üsküdar-Kadıköy Halk Tramvayları TAŞ Genel Müdürlüğüne tâyin edilmiştir.²¹ Necmeddin Sahir Bey 1939 yılına kadar İstanbul Vilayeti Genel Meclisi Üyeliği,

²⁰ Kocatürk, *a.g.e.*, s. 100.

²¹ Günay, *a.g.e.*, s.107-108. Bu zorlu görevi esnasında Kadıköy'ü Bostancı ve Üsküdar'a bağlayıp yeni hatların tesisiyle tramvay şebekesi genişletildi. Bu yeni hatlar Anadolu yakasının bugünkü halinin bir mebdesi sayılabilir. "Necmeddin Sahir Silan'ın Hatıraları, Milli Mücadele, Cumhuriyet Yılları, Serbest Fırka ve 1965'e Kadar", s.2236-2242.

Başkanlık Divan Katipliği ve Bütçe Komisyonu Mazbata Muharriri Başkanlığı, Sümerbankı temsilen Bakırköy Bez ve Pamuklu Dokuma Fabrikaları Türk AŞ İdare Meclisi Azalığı ve Sümerbank İdare Meclisi Azalığı gibi çeşitli üst düzey görevlerde bulunmuştur.²²

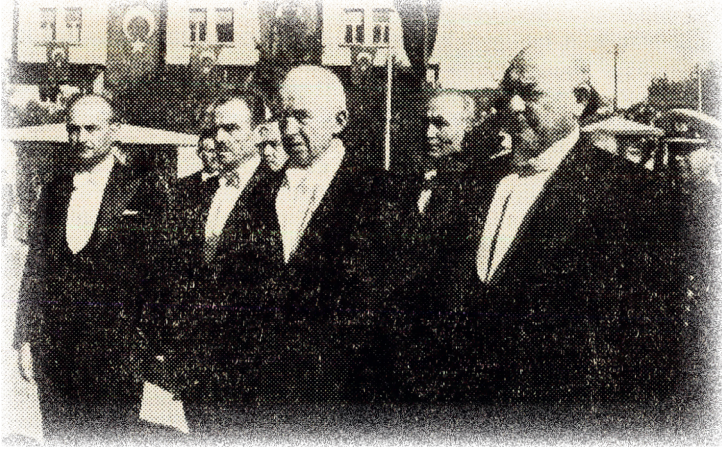
Milletvekilliği Yılları

Necmeddin Bey, kendi ifadesiyle Türk milletine hizmet gâyesiyle girdiği Mebûsan Meclisindeki memurluk görevinden yıllar sonra 31 Mart 1939'da Bingöl Milletvekili seçilerek TBMM'nin VI. Döneminde parlamentoya dâhil olmuştur. Meclisin VII (8 Mart 1943–14 Haziran 1946) ve VIII. dönemlerinde de (5 Ağustos 1946–24 Mart 1950) yine parlamentoda Tunceli Milletvekili olarak görev yapmıştır.²³ Görev yaptığı on iki yıl boyunca seçim bölgelerinde halkla buluşmak ve onların düşüncelerini kapsayan raporları bizzat dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye, CHP yetkililerine, Başvekiller Refik Saydam, Şükrü Saraçoğlu, Hasan Saka, Recep Peker ve Şemsettin Günaltay'a duyurmak, ilgili bakanlarla konuşarak bölgenin sorunlarına çare olmak ve Türkiye Büyük Milleti Meclisi kürsüsünden dile getirmek dâima milletine hizmet etme çabasının tezahürlerindendi.²⁴ Necmeddin Sahir Bey'in parti genel merkezi ile yaşadığı

²² Necmeddin Sahir Silan, *II. Meşrutiyet ve Sonrası Hatıralarım...*, s.10; Belli, *a.g.t*, s.18.

²³ Günay, *a.g.e*, s.107-108.

²⁴ "Necmeddin Sahir Silan'ın Hatıraları, Milli Mücadele, Cumhuriyet Yılları, Serbest Fırka ve 1965'e Kadar", s.2236-2242.

TBMM VIII. Dönemde Tunceli Mebusu Necmeddin Sahir Silan (sol başta)

fikir ayrılıkları daha gerilere gitse de 1950 yılında Meclisteki bir oturumda İsmet İnönü ile aleni bir şekilde çatışması, 14 Mayıs 1950'de yazdığı istifa mektubu ile nihayete ermiş ve 22 Mayıs 1950'de milletvekilliğinden istifa etmiştir.²⁵

Necmeddin Bey, 14 Mayıs 1950 seçimlerinden önce parti genel merkezine sunduğu istifa mektubunda da belirttiği gibi; parti içinde demokratik teâmillere aykırı olarak gördüğü hareketler, milletin faydasının önüne konulan şahsi çıkarlar ve nihayet Tunceli'de 1950 yılındaki yoklamalara aykırı şekilde parti genel başkanı tarafından adaylıktan isminin silinmesi partisi ile arasındaki kuvvetli bağları sarstığı gibi severek yaptığı milletvekilliği görevinin de bitmesine sebep olmuştu.²⁶

²⁵ Belli, *a.g.t.*, s.19.

²⁶ "Necmeddin Sahir Silan'ın Hatıraları, Milli Mücadele, Cumhuriyet Yılları, Serbest Fırka ve 1965'e Kadar.", s.2240-2241.

Necmeddin Sahir Silan Bey, 1950-1954 yılları arasında Demokrat Parti Genel İdare Kurulunun kararı ile Erzincan, Tunceli ve Bingöl'deki Demokrat Parti teşkilâtlarının parti müfettişi olarak görevlendirildi. 1954 yılı seçimlerinde Demokrat Partiden milletvekilliğine aday adaylığını koydu ancak seçilemedi. 1955'te Ankara Belediye Meclisi Üyesi olarak görev yapan Necmeddin Sahir Bey, bu yıllarda Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Yönetim Kurulu Üyeliği ve Adıyaman Pamuklu Dokuma Sanayii TAŞ Yönetim Kurulu Üyeliğinde bulundu. 1979 yılında Türk Dil Kurumu Kurultay Başkanı olarak görev yaptı.²⁷

1960'lı yılların sonuna kadar bürokraside aktif bir rol oynayan Necmeddin Sahir Silan Bey²⁸ 1983 genel seçimlerinde Milliyetçi Demokrasi Partisinden aday olmak istese de aday gösterilmemiş ve 21 Ağustos 1992 yılında 96 yaşında İstanbul'da hayata gözlerini yummuştur.²⁹ Uzun bir çalışma hayatına ve önemli görevlerde bulunmasına istinaden hatıralarını yayımlamak hususunda isteksiz

²⁷ Belli, *a.g.e.*, s.19.

²⁸ 21 Haziran 1934'te Soyadı Kanunu çıktığında Necmeddin Sahir Bey, "Hacı Ali Molla Zâde" soyadını almak istemiştir. Fakat Soyadı Kanunu'na göre bu tür soy isimlerinin kabul görmemesi nedeniyle eşi Cemile Hanım'ın da fikrini alarak "Sahir"i soyadı olarak tercih etmiştir. Daha sonra İsmet İnönü'nün "Sen ne soyadı almıştın?" diye sorması üzerine Necmeddin Bey durumu aktarmış ve İsmet İnönü: "Olmaz öyle şey, sana soyadını ben vereceğim, adın Silan olacak" diyerek cevap vermiştir. Ayrıca Silan'ın anlamını soran babama, "Doğru ve levent insan" olarak ilâve etmiştir. Babam "Ama paşam ben levent boylu değilim", sözlerine karşılık da "Oğulların levent boylu ama sen doğru adamsın," demiş ve bu soyadını bir yazı ile belgelemişti. Böylelikle aile ve Necmeddin Sahir, 27.12.1942 yılında "Silan" soyadını almıştır. Belli, *a.g.t.*, s.21.

²⁹ *Doğu sorunu...*, s. XXVI.

olan Necmeddin Sahir Silan Bey, *Tarih Konuşuyor* dergisinin sahibi Cemal Kutay'ın “*Kalmasın Allahım Âlemde Hiçbir Hakikat Nihân*” başlıklı açık mektubundaki ısrarlarına dayanamayarak bu daveti çoğu öteki âleme göçmüş kişilerin hatıralarına zarar vermemek kaydıyla kabul etmiştir.³⁰ Kendi özgeçmişine âit bilgiler yanında Osmanlı'da hürriyet mücadeleleri, Meşrutiyet sonrası dönem ve bilhassa kendisinin katip olarak görev aldığı ve İttihatçıların önde gelenlerinin yargılandığı 1918 Divân-ı Âlî'sindeki gözlemlerini kaleme almıştır. Tefrika halinde *Tarih Konuşuyor* dergisinin Mart 1966 tarihli 26. sayısından Ocak 1967 tarihli 36. sayısına kadar yayımlanan yazılar daha sonra kitap haline getirilmiştir.³¹

Necmeddin Sahir Silan Bey, mesleğini hakkıyla ifâ etmeye gayret eden mümtaz bir şahsiyet idi. Büyük savaş öncesi başladığı gazetecilik tecrübesinde bu hususiyetini gördüğümüz gibi, Meclis-i Âyan ve Mebûsan Katipliği, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü ve nihayet Bingöl ve Tunceli Vekilliği gibi sonraki görevlerinde de buna şahit olmaktayız. Meslekhayatının başlarında *Tercüman-ı Hakikat* ve *Tanin*'deki yazıları, Mütareke ve Millî Mücadele'de *İleri*, *Vakit* ve *Zaman* gazetelerinde muharrirlikleri ve nihayet Cumhuriyet döneminde *İleri*, *İstiklâl*, *Resimli Gazete*, *Tanin* ve *Yenigün*'de kaleme aldığı yazılar faal bir ilmî hayatının ve fikir dünyasının olduğunun ispatıdır. Edebiyata oldukça ilgili olduğu şiirlerinden, piyeslerinden, düzyazılarından

³⁰ Cemal Kutay'ın bu mektubu için bkz. “*Kalmasın Âlemde Hiçbir Hakikat Nihân*, Karanlığa İtilen Temel Hâdiselerin Son Şahitlerinden Bir Emektar Dosta Açık Mektup”, *Tarih Konuşuyor*, C.4, S.24, Ocak 1966, s.1973-1976.

³¹ Silan, *II. Meşrutiyet ve Sonrası Hatıralarım...* s.13-14.

ve siyasete dâir yazılarının muhtevâsından anlaşılmaktadır. Yine vekillik dönemlerinde seçmenlere yazdığı veya idarecilere hazırladığı (ölümünden sonra yayımlanan) mektup ve raporlara bakıldığında, yorum ve tavsiyelerinin derinlik ihtivâ ettiği meydandadır.³²

Necmeddin Sahir Silan Bey, meslek hayatının başlarında Mebûsan ve Âyan meclislerindeki katiplik vazifeleri ve Millî Mücadele'yi tâkip eden senelerde Gazi'nin tensipleriyle göreve başladığı Birinci Meclisteki Evrak ve Tahrirat Müdürlüğünü deruhte ettiği yıllarda da başarılı faaliyetleriyle tebarüz etmektedir. Mesela “İlk Meclis” yıllarında vekillerle yaptığı anket çalışması zamanının ötesinde bir girişimdir. Vekillere yönelttiği “*Kazanılacak olan millî istiklâl mücadelemizin feyizdâr ve semeredâr olması neye mütevakıftır?*” sualine mebusların kâhir ekseriyetinden aldığı cevaplar bu girişimci tabiatının bir tezahürüdür.³³ Daha önemlisi, gele-

³² *Doğu Sorunu: Necmeddin Sahir Silan Raporları (1939-1953)*, (der). Tuba Akekmekçi-Muazzez Pervan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012; *Doğu Anadolu'da Toplumsal Mühendislik: Dersim-Sason (1934-1946)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010; *Dersim Harekâtı ve Cumhuriyet Bürokrasisi (1936-1950)*, (der). Tuba Akekmekçi-Muazzez Pervan; İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011; *Dersimlilerden Mektuplar (1941-1953)*; (der). Tuba Akekmekçi-Muazzez Pervan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012; *Doğu Anadolu ve Cumhuriyet Bürokrasisi (1939-1951)*, Tuba Akekmekçi-Muazzez Pervan, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011; *Kürt Sorunu ve Devlet: Tedip ve Tenkil Politikaları (1925-1947)*, (der). Tuğba Yıldırım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.

³³ Necmeddin Sahir Silan, mebusların bu sorulara verdikleri cevapları muhâfaza etmiş ve ancak ölümünden sonra bu bilgi-belgeler kızı tarafından Tarih Vakfına bağışlanmıştı. Yakın zamanda bahsi geçen evrak tercüme edilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayinevinde neşredildi. *İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem TBMM Üyelerinin Gelecekten Beklentileri*, (yay.haz). Cihangir Gündoğdu, Ankara: TBMM Yayınları, 2004.

cek nesillere aktarmak için milletvekillerinin kendi el yazıları, hâl tercümeleri ve fotoğraflarından oluşan bu kıymetli bilgi-belgeleri kasasında muhâfaza ederek bugüne intikal etmelerine vesile olması hakiki bir tarih şuuruna sahip olduğunun bir göstergesidir.

Büyük Savaş Öncesi Mebuslarla Sohbetler

Bu tarih şuurı ve yenilikçi tabiatı “İlk Meclis” yıllarındaki söz konusu anket çalışmasından yıllar önce hayata geçmişti ve aslında okuduğunuz bu yazının ortaya çıkış sebebi de, bu tarihî metinlerin yayına hazırlanması vesilesiyle oldu. Necmeddin Sahir Bey, henüz meslek hayatının başlarında *Tanin* gazetesinde muhabir olarak çalışırken I. Dünya Savaşı’nın hemen öncesinde yapılan seçimlerde, bölgelerinden İstanbul’a gelen bazı mebuslarla röportaj yapmış ve aldığı cevaplar *Tanin* gazetesinde neşredilmişti. “*Mebuslarımızla Musâhabeler*” başlığı altında yayımlanan tefrikalar 19 Mart 1914’te başlamakta ve 11 Mayıs 1914’te sona ermektedir. Toplamda 24 mebus ile gerçekleştirilen soru-cevap faslı hem millî ve bölgesel sorunlara ışık tutmakta hem de XX. yüzyılın başlarında muhtelif etnik kimliğe sahip imparatorluk mebuslarının gözünden bazı mühim meselelere dâir çözüm önerilerini yansıtmaktadır. Metne ayrıca Maliye Nazırı Cavid Bey ile yapılan bir röportaj da ilâve edilmiştir çünkü, mebusların bazıları verdikleri cevaplarda *Tanin* gazetesinde 15 Nisan 1914 tarihli ve 1907 numaralı sayısında yayımlanan bu yazıya atıf yapmaktadırlar. Birinci elden kaynak

Son senelerinde Necmeddin Sahir Silan

hüviyetindeki bu metinler Osmanlı İmparatorluğu'nun son yılları üzerine çalışan hukuk, iktisat ve siyasî tarihçiler için önemli bir veri kaynağı olarak kabul edilebilir.

Mebuslarla gerçekleştirilen sohbetlerin genel olarak muhtevasına bakıldığında; seçim bölgesinin ihtiyaçları, zirâi ve ticari yapısı, bölgedeki sağlık ve eğitim sorunları ve talepler, Meclisin açılması sonrasında ele alınması gereken öncelikli konular, ahâlinin mebuslardan ve hükümetten beklentileri, Ziraat Bankasının faaliyetlerinin üreticiler nezdinde nasıl yankı bulduğu, Balkan savaşlarının halk üzerindeki etkileri, bölgedeki güvenlik sorunları ve âsâyîşin nasıl temin edileceği, vergi eşitsizlikleri, bilhassa doğu

vilayetlerindeki aşiretlerin yapısı ve bu grupların merkezi hükümet ile olan ilişkileriyle ilgili bahisler dönemin ruhunu anlamaya matuf kıymetli tarihi bilgilerdir.

Son söz olarak, Latin harflerine çevrilen bu metinler aynı zamanda bugünkü Türkçeye de aktarılarak okuyucuya birlikte sunulmuştur. Bunda şüphesiz en büyük âmil, anlaşılabilirliği artırmak ve daha fazla okuyucunun istifâdesine hizmet etmektir. Her ne kadar XX. yüzyıl başlarındaki yazı dili çok ağır olmasa da bugün artık çoğu unutulmuş ıstılahların kullanılmasında ısrar etmenin bir fayda temin etmeyeceği âşikârdır. O sebeple, hem metnin orijinal hâlini (motif desenli çift numaralı sayfalar) hem de sadeleştirilmesiyle bugünkü Türkçeye yakın olan versiyonunu yan yana vermek bu çıkmazda alınabilecek en doğru karar olarak düşünülmüş ve tercih edilmiştir.

Bu bağlamda, sözü edilen metinlerde sadeleştirilme yapılırken olabildiğince hassasiyet gösterilmiş ve metne olabildiğince az müdahale edilmiştir. Bazı açıklayıcı bilgiler köşeli parantez [] ya da dipnotlarda (yay. haz. notu) kısaltmalarıyla verilerek okuyucunun metinle ilgili daha fazla bilgi sahibi olmasına gayret edilmiştir. Ayrıca, mebusların tamamına ait özgeçmişler orijinal metinde var olmadığından bunları muhtelif kaynaklardan temin etmek gerekmiş ve bu ilave bilgiler de köşeli parantezlerle [] verilmiştir. Umarız Türk parlamento hayatının mebdesine ışık tutan bu çalışmanın istifâde edeni ve okuyucusu bol olur.

Mayıs 2025
Fatih TETİK

KARESİ MEBUSU FERHAD BEY*

Ferhad Bey 1879'da Edremit'te doğmuştur. İlk tahsilini doğduğu yerde, ortaöğrenimini Midilli'de tamamlamış ve dört sene birinci olduktan sonra İstanbul'a gelerek Darülfünun Hukuk Şubesine girmiş ve buradan da ikincilikle diploma almaya muvaffak olmuştur.

Ferhad Bey geçen toplantı devresinde de arkadaşları arasında öne çıkmış ve Meclisin kapanmasını müteakip İttihad ve Terakkinin başkitabetini yürüterek vatani vazifesini sürdürmüştü. Evvelki sene komplo bahanesiyle hapsedilmiş kişiler arasında kendisi de vardı.

Evvelki sene tahliye edilir edilmez Edremit'e dönerek pederinin günden güne genişleyen zeytinyağı fabrikalarında bir müddet meşgul olmuş ve sonrasında Karesi Umûmî Meclisine başkan seçilmiştir. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Teceddüdü"¹, "Zâbıta-i Kanuniye" kitaplarının mütercim ve müellifidir.

* Tanin, nu:1880, 19 Mart 1914 (6 Mart 1330), s.1.

¹ Paul Imbert, *Avrupa Siyasetinin En Gizli Safahatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Teceddüdü*, (çev): Hasan Ferhad-Muallim Anjel, İstanbul 1349.

Mebuslarımızla Musâhabeler

Tanin, yeni mebuslarımızı karîlerine takdim ediyor.

Meclis-i Mebûsanımız açılmak üzere bulunuyor. İntihâbâtın nihâyet şu bir iki hafta zarfında arkası alınacak ve en sonra nisan ibtidâlarında Meclis küşâd olunacaktır. Şimdiye kadar vilâyâtın ekserisinde mebusların mühim bir kısmı intihâb edilmişse de henüz İstanbul'da bulunan mebuslarımızın miktarı çok değildir. Mâmâfih birer ikişer mebuslarımızın her gün gelmekte olduklarını gördüğümüz cihetle muharrirlerimizden bir zâtı hem kendilerine beyân-ı hoşâmedi etmeye, hem de gerek dâire-i intihâbiyeleri hakkındaki mâlumâtları ve gerek meclisin mesâisi, tarz-ı faaliyeti, hükûmetin siyaseti hakkındaki mütâlaalarını istifsâra memur eyledik. Şimdiye kadar muharririmizin mürâcaat ettiği mebus-ı muhteremlerimiz bu fikrimizi pek iyi bulmuşlar ve kemâl-i müsâaatla suallerine cevap vermişlerdir. Muharririmiz maatteessüf mürâcaat ettiği zevât için bir sıra, bir tertip tâkip edemiyor. Nerede kimi bulabilirse o zâtle konuşuyor.

Bugünlük muharririmizin Karesi Mebusu Ferhad Bey ile olan musâhabesini nakledeceğiz. Bâdema *Tanin* her gün mebus-ı muhteremlerimizden bir veya birkaçını resimleri ile beraber karîlerine takdime gayret eyleyecektir:

Dâire-i intihâbiyemden dört gün mukaddem avdet ettim.

Mebuslarımızla Sohbetler

Tanin, yeni mebuslarımızı okuyucularına takdim ediyor.

Meclis-i Mebûsanımız açılmak üzere bulunuyor. Seçimlerin nihâyet şu bir iki hafta zarfında arkası alınacak ve en sonra nisan başlarında Meclis açılacaktır. Şimdiye kadar vilayetlerin ekserisinde mebusların mühim bir kısmı seçilmişse de henüz İstanbul'da bulunan mebuslarımızın miktarı çok değildir. Mâmâfih birer ikişer mebuslarımızın her gün gelmekte olduklarını gördüğümüz cihetle muharrirlerimizden bir zâtı hem kendilerine hoş geldin etmeye hem de gerek seçim bölgeleri hakkındaki mâlumâtları ve gerek Meclisin mesâisi, faaliyet tarzı, hükümetin siyaseti hakkındaki mütâlaalarını sormaya memur eyledik. Şimdiye kadar muharririmizin mürâcaat ettiği muhterem mebuslarımız bu fikrimizi pek iyi bulmuşlar ve hızlı bir şekilde suallerine cevap vermişlerdir. Muharririmiz maalesef mürâcaat ettiği mebuslar için bir sıra, bir tertip tâkip edemiyor. Nerede kimi bulabilirse o zâtla konuşuyor.

Bugünlük muharririmizin Karesi Mebusu Ferhad Bey ile olan sohbetini nakledeceğiz. Bundan sonra *Tanin* her gün muhterem mebuslarımızdan bir veya birkaçını resimleri ile beraber okuyuculara takdime gayret eyleyecektir:

Seçim bölgemden dört gün önce döndüm.

- **Memleketinizin ihtiyâcâtı ne gibi şeylerdir?**

Memleketimin ihtiyacı o kadar çoktur ki burada tafsil etmek imkânsızdır. Mâmâfih size ihtiyâcât-ı esâsiyenin bir kısmını muhtasaran söylüyorum:

Dâire-i intihâbiyemin sahil kısmı ticari, dâhil kısmı zirâî memleketlerdir; şu hâlde ticari ve zirâî birçok teşkilâta muhtaçtır. Bir iki misal söylüyorum; Edremit, Burhaniye gibi kazalar mühim birer zeytinyağı istihsâlgâhıdır. Bittabi Avrupa piyasasıyla münâsebetdâr olmaları icâb eder. Şu hâlde şehbenderlerimiz muntazam bir teşkilât dâhilinde muhreçleri, oradaki hâiz-i îtibâr tâcirleri, piyasa muâmelatını bizdeki tüccara mütekâmilten bildirseler hükümet de en mühim merkezlerde ticari borsalar tesis etse ne iyi olur? Bu esâsı mahsûlât-ı zirâiye'nin kâffesi hakkında kullanabiliriz.

Fakat şunu kaydetmeden geçmeyeceğim: Her yerde olduğu gibi bizde de halkın bildiği şey şekâvete karşı emniyet, huzur ve sükûnettir. Hele Edremit Körfezi'nin Midilli şakîlerine karşı dâima muhâfaza altında bulunması lâbüddür.

- **Ahâlîde intibâh var mı?**

Müntehibler, emin olunuz, Osmanlı vaziyet-i ictimâiye ve siyasiyesinin dâire-i imkâna koyabildiği her nev'i intibâhı şâyân-ı hayret bir süratle gösteriyorlar. Mesela Edremit'teki iktisâd-ı millî tezâhüratı, donanma ve müdâfaa-i milliye ve tayyare îanelerindeki tehâlûk bunun pek güzel misalleridir. Şu münâsebetle söyleyeyim: Bu memleket her şeye müstaîddir. Elverir ki genç ve azimkâr

- **Memleketinizin ihtiyaçları ne gibi şeylerdir?**

Memleketimin ihtiyacı o kadar çoktur ki burada tafsil etmek imkânsızdır. Mâmâfih size esâs ihtiyaçlarımızın bir kısmını kısaca söylüyorum:

Seçim bölgemin sahil kısmı ticari, dâhil kısmı zirâi memleketlerdir; şu hâlde ticari ve zirâi birçok teşkilâta muhtaçtır. Bir iki misal söylüyorum; Edremit, Burhaniye gibi kazalar mühim birer zeytinyağı üretim merkezidir. Bittabi Avrupa piyasasıyla münâsebette olmaları icap eder. şu hâlde şehbenderlerimiz muntazam bir teşkilât dâhilinde ihraç mallarını, oradaki itibâr sahibi tüccarları, piyasa muamelatını bizdeki tüccara tamamıyla bildirsel hükümet de en mühim merkezlerde ticari borsalar tesis etse ne iyi olur? Bu esâsı zirâi mahsûlâtın tamamı hakkında kullanabiliriz.

Fakat şunu kaydetmeden geçmeyeceğim: Her yerde olduğu gibi bizde de halkın bildiğı şey eşkıyalığa karşı emniyet, huzur ve sükûnettir. Hele Edremit Körfezi'nin Midilli haydutlarına karşı dâima muhâfaza altında bulunması elzemdir.

- **Ahâlîde uyanış var mı?**

Semenlerimiz, emin olunuz, Osmanlı toplumsal ve siyasi vaziyetimizin imkân dâhiline koyabildiğı her nevi uyanışı hayrete şâyân bir süratle gösteriyorlar. Mesela Edremit'teki millî iktisat tezâhüratı, donanma ve millî müdâfaa ve tayyare yardımlarındaki arzu bunun pek güzel misalleridir. şu münâsebetle söyleyeyim: Bu memleket her şeye kâbiliyetlidir. Elverir ki genç ve azimli rehberlere

rehberlere sahip olsun. Ben ve bütün müntehebilerim, münevver Osmanlı gençlerini milletin vazife-i temdini başında ayağı çizmeli, elbisesi tozlu görmek istiyoruz.

- **Mektepleriniz?**

Oldukça mükemmeldir. Vâkıa livanın bütün aksâmı hep bir hâlde değil. Mesela Edremit, Burhaniye ve Bandırma her cihette olduğu gibi hayat-ı ırfânda da mükemmeldir. Bu sene riyâsetinde bulunduğum Karesi Meclis-i Umûmiyye'since livanın ırfânen de teâlisi için lâzım gelen bütün esâslar kurulmuş ve bunların bu marttan itibâren tatbiki tabii bulunmuştur. Şu hâlde livanın her tarafını az zamanda Edremit gibi göreceğimize eminim. Çünkü bizim tâkip ettiğimiz prensip kuvve-i milliyemizi imkânın müsâadesi kadar çoğaltmak ve fikirlerimizi amelî ve selis bir surette tatbik etmektir. Yani biz yapamayacağımız şeyleri yapmak istemiyoruz. Fakat yapabileceklerimizi de behemehal yapıyoruz.

- **Meclis-i Mebûsanın bu sene nasıl çalışması fikrindesiniz?**

Meclis-i Mebûsan, bu sene mevkinin nezâket ve ehemmiyetini hakkıyla anlamalı, sonra sâha-yı mesâisini çizip bilerek yürümelidir.

Meclis ilk defa birçok muvakkat kanunlar karşısında bulunacak. Bu kanunların birçoğu tatbik edilerek netâyic-i maddiye hâsıl ettiklerinden esâs itibârıyla reddi kâbil olamayacak bir hâle gelmişlerdir. Şu hâlde bunları seri bir tetkike tâbi tutmak ve lâzımsa tâdil ederek elden çıkarmak lâzımdır. Sonra yeni kanunlara karşı alacağımız

sahip olsun. Ben ve bütün seçmenlerim, münevver Osmanlı gençlerini milleti medenileştirme vazifesinin başında, ayağı çizmeli, elbisesi tozlu görmek istiyoruz.

- **Mektepleriniz?**

Oldukça mükemmeldir. Vâkıa livanın bütün kısımları hep bir hâlde değil. Mesela Edremit, Burhaniye ve Bandırma her cihette olduğu gibi irfan hayatında da mükemmeldir. Bu sene başkanlığında bulunduğum Karesi Umûmî Meclisince livanın irfânî açıdan gelişmesi için lâzım gelen bütün esâslar kurulmuş ve bunların bu marttan itibaren tatbiki tabii bulunmuştur. Şu hâlde livanın her tarafını az zamanda Edremit gibi göreceğimize eminim. Çünkü bizim tâkip ettiğimiz prensip millî kuvvetlerimizi imkânın müsâadesi kadar çoğaltmak ve fikirlerimizi uygulamalı ve düzgün bir surette tatbik etmektir. Yani biz yapamayacağımız şeyleri yapmak istemiyoruz. Fakat yapabileceklerimizi de her hâlükarda yapıyoruz.

- **Meclis-i Mebûsanın bu sene nasıl çalışması fikrindesiniz?**

Meclis-i Mebûsan, bu sene durumun nezâket ve ehemmiyetini hakkıyla anlamalı, sonra mesâi sahasını çizip bilerek yürümelidir.

Meclis ilk defa birçok geçici kanunlar karşısında bulunacak. Bu kanunların birçoğu tatbik edilerek maddi neticeler hâsıl ettiklerinden, esâs itibarıyla reddi kâbil olamayacak bir hâle gelmişlerdir. Şu hâlde bunları seri bir tetkike tabi tutmak ve lâzımsa düzenleyerek elden çıkarmak lâzımdır. Sonra yeni kanunlara karşı alacağımız

vaziyetle hükümete karşı tâkip edeceğimiz hatt-ı harekette şunları dâima göz önünde bulundurmaliyiz:

- 1) Memleket ihtiyaç içindedir.
- 2) Bunların âcilen def'i lâzımdır.
- 3) Bunların def'i çareleri memleketin ruhuyla mütenâsib olmalı ve nazariyatçılıktan ziyâde ameliyatçı olmalıdır. Sonra memleket esâslı bir sükûna, bunun için de pek kuvvetli bir hükümete muhtaçtır. Hükümet-i hâzıra tâkip ettiği siyasetle memlekette hakiki bir îtimâd ve hürmet kazanmıştır. Bu siyaseti tatbikte devam ettikçe Meclis de kendisine îtimâd-ı kâmilini vermelidir ki nüfûz-ı hükümet icraat-ı müteselsile ile âdi bir köye varıncaya kadar kendini gösterebilsin.

Sonra memleketin vesâit-i müdâfaa ve taarruzunu pek seri tedârik ve ihzâr etmek lâzımdır. Millet bunun için her fedakârlığa hazırdır.

- **Bütçe bahsinde fikriniz nedir?**

Bütçenin behemehal tevâzünü lâzımdır. Bizde şimdiye kadar hep kendini gösteregelen kötü bir itiyâd var, o da zammiyat icrası. Ben diyorum ki herhangi bir zam teklifine Meclis her zaman isyankâr olmalıdır. Çünkü bu istikrazdan sonra bir istikraza daha muhtaç kalırsak sanırım ki esâsât-ı istiklâliyeğimizden bazılarını feda ıztırârında bulunacağız. Binâenaleyh aza kanaat etmeli, bütçeyi tevzîn eylemeliyiz.

Sonra bütçenin ihtivâ ettiği teşkilâtın tetkiki sırasında şu prensibi nazara almalıdır. Tensikât her zaman şahsiyete mâtuf olursa iyi netâyic vermez. Biz her şeyden evvel işleri

vaziyetle hükümete karşı tâkip edeceğimiz hareket hattında şunları dâima göz önünde bulundurmalıyız:

- 1) Memleket ihtiyaç içindedir.
- 2) Bunların âcilen defi lâzımdır.
- 3) Bunların defi çareleri memleketin ruhuyla uyumlu olmalı ve kuramcılıktan ziyâde eylemci olmalıdır. Sonra memleket esâslı bir sükûna, bunun için de pek kuvvetli bir hükümete muhtaçtır. Mevcut hükümet tâkip ettiği siyasetle memlekette hakiki bir îtimâd ve hürmet kazanmıştır. Bu siyaseti tatbikte devam ettikçe Meclis de kendisine bütün îtimâdını vermelidir ki hükümetin nüfûzu birbirini tâkip eden icraatlarla en uzak köye varıncaya kadar kendini gösterebilsin.

Sonra memleketin müdâfaa ve taarruz vâsıtalarını seri bir şekilde tedârik etmek ve hazırlamak lâzımdır. Millet bunun için her fedakârlığa hazırdır.

- **Bütçe bahsinde fikriniz nedir?**

Bütçenin her hâlükarda denk olması lâzımdır. Bizde şimdiye kadar hep kendini gösteregelen kötü bir alışkanlık var, o da zam yapılması. Ben diyorum ki herhangi bir zam teklifine Meclis her zaman isyankâr olmalıdır. Çünkü bu borçlanmadan sonra bir daha borçlanmak zorunda kalırsak sanırım ki istiklâlimizin esâslarından bazılarını feda zarûretinde bulunacağız. Binâenaleyh aza kanaat etmeli, bütçeyi dengede tutmalıyız.

Sonra bütçenin ihtivâ ettiği teşkilâtın tetkiki sırasında şu prensibi nazara almalıdır. Düzenlemeler her zaman

sadeleştirmeye, azaltmaya çalışmalıyız. Şahsiyetin işlerin intizâm-ı cereyânındaki tesiri kâbil-i inkâr değil. Fakat işler perişan içinde kalır da onları tenkîh eylemezsek en genç uzuvlarımızı akâmet-i mesâiye mahkûm ederiz. Hülâsa hepimizin vazifesi mütemâdi çalışmak ve iyi düşünerek çalışmaktır. Biraz tembel olursak Avrupa'nın insafsız sefil medeniyeti bizi sürükler götürür.

şahsiyete bağlı olursa iyi neticeler vermez. Biz her şeyden evvel işleri sadeleştirmeye, azaltmaya çalışmalıyız. Şahsiyetin, işlerin muntazam cereyânındaki tesiri inkâr edilemez. Fakat işler perişan içinde kalır da onları düzenlemezsek en genç uzuvlarımızı verimsiz gayretlere mahkûm ederiz. Özetle hepimizin vazifesi durmaksızın çalışmak ve iyi düşünerek çalışmaktır. Biraz tembel olursak Avrupa'nın insafsız sefil medeniyeti bizi sürükler götürür.

AMASYA MEBUSU FAZIL ARİF EFENDİ*

[Fazıl Arif Efendi 1866'da Vezirköprü'de doğdu. Burada ortaokul, Amasya ve İstanbul'da da medrese eğitimi aldı. Bir süre öğretmenlik yaptı. 5 Kasım 1908'de Amasya'dan mebus seçildi. Meclis-i Mebûsanda Birinci ve İkinci Arzuhal Encümeni Reisliğinde bulundu. II. ve III. devrelerde mebusluk görevini sürdürdü. 5 Kasım 1918'de İttihad ve Terakki Partisinin kendini feshetmesi üzerine Teceddüt Fırkası adı altında kurulan yeni oluşum içerisinde yer aldı].

* Tanin, nu:1881, 20 Mart 1914 (7 Mart 1330), s.3.

Amasya Mebusu Fazıl Arif Efendi, memleketimizin hissiyât-ı teşrîyesini tâkip etmiş olanlarca pek mâruf ve muhterem bir simâdır. Kendisi ilk ve ikinci devre-i teşrîyede dâima Amasya Mebusu olarak bulunmuş, her iki mecliste de vukûf ve iktidâr-ı ilmiyesi ve bilhassa sâbit ve her türlü müessirâta karşı bî-tahavvül seciyesiyle kesb-i temeyyüz etmişti. Muharririmizin mebus-ı muhtereme ilk sorduğu sual de dâire-i intihâbiyesi hakkında mâlumât talep etmeye dâirdi; Fazıl Arif Efendi şu cevabı veriyorlar:

Amasya livasının vilayetin sâir taraflarından daha ziyâde denize yakın olması onun daha uyanık olmasını icâb etmiştir. Halk şâyân-ı memnuniyet bir intibâh hareketi içinde yavaş yavaş düşünmeye, görmeye, anlamaya başlıyor. Bittabi dâire-i intihâbiyemin ihtiyâcâtı pek çoktur; fakat, bütün bu ihtiyâcâtı birbirine karıştırmak da doğru değildir. Benim fikrimce bizim için en lâzım olan şey Amasya-Samsun şosesinin otomobil gibi vesâitin işleyebileceği bir surette tamiridir. İkinci derecede ise hâlâ yapılamayan şimendifer hattının ikmâlidir. Eğer şimendifer yapılacak olursa Amasya ihracatı pek ziyâde tevsî edecektir. Amasya'da el-yevm muhtelif cesâmette yüzü mütecâviz un fabrikası vardır. Bir şimendifer, hatta iyi bir şose vücuda gelirse bu fabrikaların faaliyeti hem memleket, hem de hükümet için pek müsmir bir hâle gelecektir. Amasya iyi bir âti-i iktisâdiye namzed olan yerlerdendir.

Ben hemen akla geleceği gibi, bu kadar un fabrikası olan memleketin ihtiyâcâtını sayarken âlet-i cedide-i zirâiyeden bahsedecek değilim. Çünkü zürrâ ile olan temaslarımda pek meskenet cevaplar aldım:

Amasya Mebusu Fazıl Arif Efendi, memleketimizin yasama faaliyetlerini tâkip etmiş olanlarca öne çıkan muhterem bir simadır. Kendisi ilk ve ikinci yasama devresinde dâima Amasya Mebusu olarak bulunmuş, her iki Mecliste de vukûf ve ilmî iktidarı ve bilhassa sâbit ve her türlü tesirlere karşı değişmeyen seciyesiyle temeyyüz etmişti. Muharririmizin muhterem mebusumuza ilk sorduğu soru de seçim bölgesi hakkında mâlumât talep etmeye dairdi. Fazıl Arif Efendi bu soruya şu şekilde cevap verdiler:

Amasya livasının vilâyetin sâir taraflarından daha ziyâde denize yakın olması onun daha uyanık olmasını icap etmiştir. Halk memnuniyet verici bir uyanış hareketi içinde yavaş yavaş düşünmeye, görmeye, anlamaya başlıyor. Tabiatıyla seçim bölgemin ihtiyaçları pek çoktur; fakat, bütün bu ihtiyaçları birbirine karıştırmak da doğru değildir. Benim fikrimce bizim için en lâzım olan şey Amasya-Samsun yolunun otomobil gibi vâsıtaların işleyebileceği bir surette tamir edilmesidir. İkinci derecede ise hâlâ yapılamayan şimendifer hattının ikmâlidir. Eğer şimendifer yapılacak olursa Amasya ihracatı pek ziyâde genişleyecektir. Amasya'da bugün muhtelif büyüklükte yüzü geçkin un fabrikası vardır. Bir şimendifer, hatta iyi bir yol vücuda gelirse bu fabrikaların faaliyeti hem memleket, hem de hükümet için pek verimli bir hâle gelecektir. Amasya iyi bir iktisadi geleceğe namzet olan yerlerdendir.

Ben hemen akla geleceği gibi, bu kadar un fabrikası olan memleketin ihtiyaçlarını sayarken yeni zirâi aletlerden bahsedecek değilim. Çünkü çiftçiler ile olan temaslarımda pek miskin cevaplar aldım:

- Bizim elimizdeki vesâitten istifâde imkânını evvela hükümet temin etsin, üst tarafını sonra hep beraber düşünürüz!

İşte, onlar böyle düşünüyorlar. Filhakika hayvan hırsızlığı, yolsuzluk, âlât-ı zirâiyeden istifâde meselesini bugün için hatıra getirmiyor. Aynı zamanda âlât-ı cedide-i zirâiyenin elzemiyeti inkâr olunmamakla beraber bunları kullanacak, kullanmasını öğretecek ve icâbında tamir edecek şeyler de bulunmak lâzımdır. Bunun için de hiç olmazsa merkez vilâyâtta, mektep değil, evkâf-ı dârüssinâîler vücuda getirmek, herkesi amelî bir surette alıştırmak, yetiştirmek lâzım gelir. Binâenaleyh benim fikrimce Adana, İzmir gibi bazı büyük ziraat merkezleri ve uyanık havâli istisna edilirse sâir taraflarda âlât-ı zirâie ihtiyacı ikinci derecede kalır.

İhtiyâcâtımızın en mühimlerinden biri daha: Amasya dâhilinde dört kaza var, hiçbirinde bir eczahane yok! Masrafı kendimden olmak üzere bir eczahane açılmasını istediğim hâlde emin ve muktedir bir eczacı bulamadım. Bunu sıhhat meselesine karşı olan ihtiyaç ve halimizi göstermek için en iyi bir misaldir diye gösteriyorum. Anlarsınız ki sıhhate ehemmiyet vermek lüzûmu pek âcildir.

Sonra mektep meselesi... Bu, Amasya'da pek acıklı bir manzara arz ediyor: Merzifon'da bir Amerika koleji vardır, bu mektep benim Avrupa'da gördüğüm dârülfünûnların bir kısmından cesimdir ve tahsili de iyidir. Buna karşı bizim mektebimiz ise şöyle böyle bir rüşdiyeden ibaret! Biz Türkler ve Ermeniler bundan hem utanıyoruz, hem de çocuklarımızı bu mektebe göndermeye mecbur

- Bizim elimizdeki vâsitalardan istifâde imkânını evvela hükümet temin etsin, üst tarafını sonra hep beraber düşünürüz!

İşte, onlar böyle düşünüyorlar. Hakikaten hayvan hırsızlığı ve yolsuzluk zirâi âletlerden istifâde meselesini bugün için hatıra getirmiyor. Aynı zamanda yeni zirâi âletlerin elzemiyeti inkâr olunmamakla beraber bunları kullanacak, kullanmasını öğretecek ve icabında tamir edecek şeyler de bulunmak lâzımdır. Bunun için de hiç olmazsa merkez vilayetlerde mektep değil, üretim merkezleri vücuda getirmek, herkesi eyleme geçmeye alıştırmak, yetiştirmek lâzım gelir. Binâenaleyh benim fikrimce Adana, İzmir gibi bazı büyük ziraat merkezleri ve uyanık bölgeler istisna edilirse sâir taraflarda zirâi âletlere olan ihtiyaç ikinci derecede kalır.

İhtiyaçlarımızın en mühimlerinden biri daha: Amasya dâhilinde dört kaza var, hiçbirinde bir eczahane yok! Masrafı kendimden olmak üzere bir eczahane açılmasını istediğim hâlde emin ve muktedir bir eczacı bulamadım. Bunu sıhhat meselesine karşı olan ihtiyaç ve hâlimizi göstermek için iyi bir misal olarak gösteriyorum. Anlarsınız ki sıhate ehemmiyet vermek lüzûmu pek âcildir.

Sonra mektep meselesi... Bu, Amasya'da pek acıklı bir manzara arz ediyor: Merzifon'da bir Amerika koleji vardır, bu mektep benim Avrupa'da gördüğüm üniversitelerin bir kısmından büyüktür ve tahsili de iyidir. Buna karşı bizim mektebimiz ise şöyle böyle bir rüşdiyeden [ortaokul] ibaret! Biz Türkler ve Ermeniler bundan hem utanıyoruz, hem de çocuklarımızı bu mektebe göndermeye mecbur

oluyoruz. Hâlbuki bu mektepten de çocuklarımız bir çiftçi, bir sanatkâr olarak değil, birer centilmen olarak çıkıyorlar. Anadolu için bu hâl ne kadar müzirdir! Bundan başka bu nev'î müessesât-ı ecnebiye misyoner makâsıdıyla vücuda gelmiş olduğundan son zamanlarda çocuklarımızı mecburen kiliseye sevk ettiklerinden çıkarmaya da mecbur olduk. Âhiren eski rüşdiye mektebi yanmış olduğu için ahâli bunun yerine oldukça güzel ve büyük bir mektep binası yaptıysa da henüz mektepteki tahsil rüşdî halindedir.

Binâenaleyh bize hem ilim, hem de sanat öğretecek ciddi bir mektebe ihtiyacımız kat'idir.

- **Sizin fikrinizce bu sene Meclis-i Mebûsan nasıl çalışmalıdır?**

Biz, sâkinâne bir surette çalışmak ve buna mâni olacaklara karşı mücadele etmek fikrindeyiz.

- **Bütçe hakkındaki fikriniz?**

Biz her şeyden evvel bütçede vâridâtımızı mesârifle tevzîn lüzûmuna kâiliz. Mâmâfih hükûmetin tahmin edemediği bir hâl karşısında bulunduğunu görecektir olursak her fedakârlığı göze almakta tereddüt etmeyeceğimiz tabiidir.

oluyoruz. Hâlbuki bu mektepten de çocuklarımız bir çiftçi, bir sanatkâr olarak değil, birer centilmen olarak çıkıyorlar. Anadolu için bu hâl ne kadar zararlıdır! Bundan başka bu tarz ecnebi müesseseler misyonerlik maksadıyla vücuda gelmiş olduğundan son zamanlarda çocuklarımızı mecburen kiliseye sevk ettiklerinden çıkarmaya da mecbur olduk. Son zamanlarda eski rüşdiye mektebi yanmış olduğu için ahâli bunun yerine oldukça güzel ve büyük bir mektep binası yaptıysa da henüz mektepteki tahsil ortaokul seviyesindedir.

Binâenaleyh bize hem ilim hem de sanat öğretecek ciddi bir mektebe ihtiyacımız katidir.

- **Sizin fikrinizce bu sene Meclis-i Mebûsan nasıl çalışmalıdır?**

Biz, sakince çalışmak ve buna mâni olacıklara karşı mücadele etmek fikrindeyiz.

- **Bütçe hakkındaki fikriniz?**

Biz her şeyden evvel bütçede gelirlerimizi masraflarla denk hâle getirmek lüzûmuna inanıyoruz. Mâmâfih hükümetin tahmin edemediği bir hâl karşısında bulunduğunu görecektir olursak her fedakârlığı göze almakta tereddüt etmeyeceğimiz tabiidir.

TOKAT MEBUSU TAHSİN RIZA BEY*

Alemdarzâde âilesine mensup olan Tahsin Rıza Bey, 1873'te Nevhisar'da doğmuştur. Pederi kolağalığından emekli Ali Rıza Efendi'dir. Tahsin Rıza Bey, on sene kadar Bidayet ve İstinaf mahkemeleri başkitabetlerinde, müstantiklerde, bidayet azalıklarında bulunmuş ve bu esnada Mekteb-i Hukuktan ruhsatname istihsal ederek Deâvî Vekâletine başlamıştır. Tahsin Rıza Bey geçen toplantı devresinde de mebuslarımız arasında bulunuyordu.

* Tanin, nu:1883, 22 Mart 1914 (9 Mart 1330), s.3.

Tokat mebus-ı muhteremi Tahsin Rıza Bey, muharririmizin ilk sualine bervech-i âtî cevap vermiştir:

- Dâire-i intihâbiyem vatanın aksâm-ı sâiresi gibi aynı ihtiyaç içinde çırpınıyor, bunu iki kelime ile hülâsa edebilirsiniz, yol ve maârif.

Memleketin sıhhat-i umûmiyyesi nasıldır?

Tokat ve civarında şâyân-ı endişe hiçbir hastalık yoktur. Bununla beraber Kaz Gölü'ne ve Niksar Ovası'ndaki bataklıklara karîb olan köylerde cüz'î "sıtma" hastalığı vardır, şu küçük noktayı istisna ederseniz memleketimin sıhhat-i umûmiyyesi sâlim ve emindir.

Bataklıkların kurutulması için teşebbüsâtta bulunulmuyor mu?

Bu hususta Vilayet Meclis-i Umûmî'sinin bazı mukarrerât ittihâz ettiğini istihbâr ettim.

İdare-i Umûmiyye-i Vilâyât Kanun-ı Muvakkati hakkında fikrinizi anlayabilir miyim?

Bu hususta biraz intizâr etmelidir. Bu kanunun tesiri ancak 1330 senesinden sonra belli olur çünkü vilâyât, hususî bütçelerini bu kanuna tevfiakan tanzim edecekleri için âsâr-ı fiiliyesini ancak istikbâl tâyin edecektir. Mâmâfih bu kanunun memleket için pek müfid olacağını zannederim.

Tokat Mebusu Tahsin Rıza Bey, muharririmizin ilk sualine aşağıdaki gibi cevap vermiştir:

- Seçim bölgem vatanın diğer kısımları gibi aynı ihtiyaç içinde çırpınıyor, bunu iki kelime ile özetleyebilirsiniz, yol ve eğitim.

- **Memleketin umûmî sıhhati nasıldır?**

Tokat ve civarında endişe verici hiçbir hastalık yoktur. Bununla beraber Kaz Gölü'ne ve Niksar Ovası'ndaki bataklıklara yakın olan köylerde cüzi "sıtma" hastalığı vardır, şu küçük noktayı istisna ederseniz memleketimin umûmî sıhhati sağlıklı ve emindir.

- **Bataklıkların kurutulması için herhangi bir teşebbüste bulunulmuyor mu?**

Bu hususta Vilayet Umûmî Meclisinin bazı kararlar aldığını haber aldım.

- **Umûmî Vilayetler İdaresi Geçici Kanunu hakkında fikrinizi anlayabilir miyim?**

Bu hususta biraz beklenmelidir. Bu kanunun tesiri ancak 1914 senesinden sonra belli olur çünkü vilayetler, hususi bütçelerini bu kanuna uyumla tanzim edecekleri için fiilî sonuçlarını ancak istikbâl tâyin edecektir. Mâmâfih bu kanunun memleket için pek faydalı olacağını zannederim.

- **Dâire-i intihâbiyenizin ziraat ve ticareti ne hâldedir?**

Emsâline nispet edilecek olursa şâyân-ı memnuniyettir, bilhassa tütün vâridâtı memleketimin en mühim bir menbâ-i servetidir; birkaç seneye kadar şehrimize gelecek olan Samsun-Sivas şimendiferinin ziraat ve ticaretin tevsî ve inkişâfına son derece hizmet edeceğine eminim. Mâmâfih hükümet, ahâlinin istifâdesini temin için muktedir ziraat memurları göndermeli ve âlât-ı zirâiye'nin iştirâsını teshîl etmelidir. Ticarete gelince, bu şube o kadar vâsi değildir. Fakat şimendiferlerin ikmâlinden sonra tesis edilecek olan konserve fabrikaları ticaretimizin mühim bir unsuru olacaktır.

- **Balkan Muâhedeşi?**

Elîm bir sual, zaruri bir netice!

- **Meclis-i Mebûsanın bu sene nasıl çalışmasını istersiniz?**

Evvelemirde müzâkerâtın müsmir ve müfid olabilmesini temin için Nizamnâme-i Dâhiliyi tanzim ve bunu her şeye tercih etmelidir. Müzâkerâtın sâkinâne ve bin-nisbe sâkinâne cereyânı için Nizamnâme-i Dâhili'nin bu maksadı temin etmesi lâzımdır.

- **Bütçe?**

Hükümetin teklifâtını en büyük fedakârlıklarla kabul eden milletin izhâr ettiği hamiyete karşı israftan tevakkî ederek bütçenin tevzînine çalışmak uhdemize terettüb eden vazifenin en büyüğü ve en mühimidir.

Seçim bölgenizin ziraat ve ticareti ne hâldedir?

Emsâline nispet edilecek olursa memnuniyet vericidir, bilhassa tütün gelirleri memleketimin en mühim bir servet kaynağıdır; birkaç seneye kadar şehrimize gelecek olan Samsun-Sivas şimendiferinin ziraat ve ticaretin genişlemesi ve gelişmesine son derece hizmet edeceğine eminim. Mâmâfih hükümet, ahâlinin istifâdesini temin için muktedir ziraat memurları göndermeli ve zirâi âletlerin satın alımlarını kolaylaştırmalıdır. Ticarete gelince, bu şube o kadar geniş değildir. Fakat şimendiferlerin tamamlanmasından sonra tesis edilecek olan konserve fabrikaları ticaretimizin mühim bir unsuru olacaktır.

- Balkan Muâhededesi?

Üzücü bir sual, zaruri bir netice!

- Meclis-i Mebûsanın bu sene nasıl çalışmasını istersiniz?

Evveleminde müzâkerelerin faydalı ve verimli olabilmesini temin için Dâhili Nizamname'yi tanzim ve bunu her şeye tercih etmelidir. Müzâkerelerin olabildiğince sakın bir şekilde cereyânı için Dâhili Nizamname'nin bu maksadı temin etmesi lâzımdır.

- Bütçe?

Hükümetin tekliflerini en büyük fedakârlıklarla kabul eden milletin gösterdiği hamiyete karşı israftan uzak durarak bütçenin denkliğine çalışmak üzerimize düşen vazifenin en büyüğü ve en mühimidir.

ERTUĞRUL MEBUSU ENVER BEY^{*}

Ertuğrul Mebusu Enver Bey 1858'de Kadıköy'de doğmuş ve Bursa İdadisinde tahsilini tamamladıktan sonra Mekteb-i Harbiyeye girerek 1882'de yüzbaşı rütbesine hak kazanmış ve Yunan Muharebesi'ne iştirakten sonra 1909'da emekliliğini istemiştir. Enver Bey'in haritaya âit pek çok eseri vardır. 1915 yılında vefat etmiştir.

^{*} Tanin, nu:1885, 24 Mart 1914 (11 Mart 1330), s.3.

Muharririmiz, şehrimizi henüz teşrif eden Ertuğrul mebus-ı muhteremi Enver Beyefendi'ye beyân-ı hoşâmedî ettikten sonra dâire-i intihâbiyesinin ihtiyâcâtını ve ahâlinin derece-i intibâhını sormuş ve bervech-i âtî cevap almıştır:

Dâire-i intihâbiyemde bu yolda pek büyük bir intibâh vardır. Bu hususta hakikaten temeyyüz eden ahâlinin bütün ümitleri Meclis-i Mebûsan'dadır. Müvekkillerim yalnız kendi müntehiblerinin değil fakat bütün mebusların faaliyetine, çalışmalarına ve bazı lüzümsüz kavâninin mevki-i icradan kaldırılmasına, bilhassa mevâd-ı adliyenin kendi lehlerinde tâdil edilmesine intizâr ediyorlar.

- **Ahâli sâha-yı iktisâdda hükümetten ne gibi şeylere intizâr ediyor?**

Ahâlinin hükümetten beklediği şey icraattır. Ez-ân cümle kâimmakâmın faal olmasını istiyorlar, bir misal söyleyeyim: Dâire-i intihâbiyemde, müvekkillerimle temas etmek, halkın ihtiyâcâtını anlamak için dolaşırken muktedir bir kâimmakâma tesâdüf ettim. Bütün manasıyla faal ve ahâlinin esbâb-ı istirahatini temin ile meşgul olan bu zât vazifesini bihakkın idrâk ederek birçok âlât-ı zirâiye getirtmiş, ara sıra taşan derelerin mazarratını def' için cetveller açtırmış ve bunun için de ahâliyi teşvik ederek çalıştırmış, şimdi de küçük bir kuru yapmaya çalışıyor.

Ahâli, mütemâdiyen köyleri gezen, köylülerle temasta bulunarak fikirlerine nüfûz eden bu faal kâimmakâma karşı tabii bir hiss-i muhabbet besliyor.

Diğer taraftan öyle kâimmakâmlara tesâdüf etmek mümkündür ki vakûr, mutaazzım, değil ahâli ile temasta

Muharririmiz, şehrimizi henüz teşrif eden Ertuğrul Mebusu Enver Beyefendi'ye hoş geldiniz dedikten sonra seçim bölgesinin ihtiyaçlarını ve ahâlinin hassasiyet derecesini sormuş ve aşağıdaki cevabı almıştır:

Seçim bölgemde bu yolda pek büyük bir uyanış vardır. Bu hususta hakikaten kendini gösteren ahâlinin bütün ümitleri Meclis-i Mebûsan'dadır. Müvekkillerim yalnız kendi seçtiklerinin değil bütün mebusların faaliyetine, çalışmalarına ve bazı lüzûmsuz kanunların yürürlükten kaldırılmasına, bilhassa adlî maddelerin kendi lehlerinde düzenlenmesini bekliyorlar.

- **Ahâli iktisadi sâhada hükümetten ne gibi şeyler bekliyor?**

Ahâlinin hükümetten beklediği şey icraattır. Mesela kaymakamların faal olmasını istiyorlar, bir misal söyleyeyim: Seçim bölgemde, müvekkillerimle temas etmek, halkın ihtiyaçlarını anlamak için dolaşırken muktedir bir kaymakama tesâdüf ettim. Bütün manasıyla faal ve ahâlinin istirahatini temin ile meşgul olan bu zât vazifesini hakkıyla idrâk ederek birçok zirâi âletler getirtmiş, ara sıra taşan derelerin zararlarını def etmek için kanallar açtırmış ve bunun için de ahâliyi teşvik ederek çalıştırmış, şimdi de küçük bir koru yapmaya çalışıyor.

Ahâli, mütemadiyen köyleri gezen, köylülerle temasta bulunarak fikirlerine nüfuz eden bu faal kaymakama karşı tabiatıyla bir muhabbet besliyor.

Diğer taraftan öyle kaymakamlara tesâdüf etmek mümkündür ki kibirli, kendini büyük gören, değil ahâli

bulunmak, yerinden bile kalkmak istemiyor. Ahâli tabii bundan memnun olamıyor. Ve bu iki kâimmakâmı bi'l-ihhtiyar mukâyese ediyor.

Hülâsa edelim; diyebilirim ki ahâlinin bütün ihtiyâcâtı ziraat ve ticarete âittir, eğer kendilerine âlât-ı zirâiye iştirâsı hususunda teshîlat gösterilecek olursa, bu küçük şeyin büyük bir fâide tevîd edeceğine emin olabilirsiniz!

- **Birkaç hafta mukaddem Ziraat Bankasının yeni teşkilâtı hakkında bir lâyiha-yı kanuniye yapıldığını yazmış ve tafsîlât vermiştik.**

Okudum ve çok memnun oldum. Fakat nazariyattan ziyâde tatbikata bakmak, güzel bir kanunun müfîd olabilmesi için muktedir ellere tevdi etmelidir.

- **Maârif?**

Maârif de aksam-ı sâiredeki terakkiden nasîbedârdır. Muallimler muktedir, milliyet hissiyle yetişen talebenin miktarı çoktur.

- **Vilayetin ahvâl-i sıhhiyesi nasıldır?**

Bazı yerlerde (Orhaneli) gibi mevâkide frengi hastalığı var ise de o kadar şâyân-ı ehemmiyet değildir. Yeni sıhhiye müfettişi muktedir ve faal bir zâttır, bu hususta çok çalışıyor, muvaffak olacağına kanaatim berkemâldir.

- **Meclis-i Mebûsan bu sene nasıl çalışmalıdır?**

Sükûn ve sükûnetle çalışmalı, her şeyden evvel muvakkat kanunları tetkik etmelidir.

- **Mecliste tefrika vukuunu zanneder misiniz?**

Hayır, zannetmem, hatırıma bile getirmek istemem!

ile temasta bulunmak, yerinden bile kalkmak istemiyor. Ahâli tabii bundan memnun olamıyor. Ve bu iki kaymakamı mukâyese ediyor.

Hülâsa edelim; diyebilirim ki ahâlinin bütün ihtiyacı ziraat ve ticarete âittir, eğer kendilerine zirâi aletlerin satın alımı hususunda kolaylık gösterilecek olursa, bu küçük şeyin büyük bir fayda doğuracağına emin olabilirsiniz!

- **Birkaç hafta önce Ziraat Bankasının yeni teşkilâtı hakkında bir kanun lâyihası yapıldığını yazmış ve tafsîlât vermiştik.**

Okudum ve çok memnun oldum. Fakat kuramdan ziyâde tatbikata bakmak, güzel bir kanunun faydalı olabilmesi için muktedir ellere emanet etmelidir.

- **Eğitim?**

Eğitim de diğer kısımlardaki gelişmelerle ilişkilidir. Muallimler muktedir, millî hislerle yetişen talebinin miktarı çoktur.

- **Vilayetin sıhhî ahvâli nasıldır?**

Bazı yerlerde (Orhaneli) gibi mevkilerde frengi hastalığı var ise de o kadar ehemmiyeti hâiz değildir. Yeni sıhhiye müfettişi muktedir ve faal bir zâttır, bu hususta çok çalışıyor, muvaffak olacağına kanaatim tamdır.

- **Meclis-i Mebûsan bu sene nasıl çalışmalıdır?**

Sükûn ve sükûnetle çalışmalı, her şeyden evvel geçici kanunları tetkik etmelidir.

- **Mecliste ihtilâf olmasını zanneder misiniz?**

Hayır, zannetmem, hatırıma bile getirmek istemem!

ISPARTA MEBUSU HAKKI BEY*

Isparta Mebusu Hakkı Bey 1866'da Isparta'da doğmuş ve ilk tahsilini doğduğu mahalde tamamlamıştır. Daha sonra Ziraat Bankası Mülhakat Şubesine memur olarak İstanbul'a geldiğinde Darülfünun Hukuk Şubesine girmiş ve 1903'te buradan diploma almaya muvaffak olmuştur. Ziraat Bankasında on beş sene kadar görevini sürdürdükten sonra Emniyet Sandığı rehin memuriyetine geçmiştir. 1912'de Isparta Mebusu seçildiğinde bu görevinden ayrılmıştır.

* Tanin, nu:1886, 25 Mart 1914 (12 Mart 1330), s.3.

Muharririmiz birkaç haftadan beri esîr-i firaş olan Isparta mebus-ı muhteremi Hakkı Bey'e temenni-i âfiyet ettikten sonra dâire-i intihâbiyesinde bulunup bulunmadığını sormuştur.

- Konya'da ırvâ mesâhasına memur kadastro heyetinde Evkâf Nezâreti tarafından memuren bulunurken bir aralık dâire-i intihâbiyeme azimetle dolaştım, müvekkillerimle temas ederek fikirlerine nüfûza, ihtiyaçlarını anlamaya çalıştım.

- Ahâlîde intibâh var mı?

Yok denemez, bakınız intibâh dediğinizde hatırıma geldi: Fikren saf olan ahâlî mağluben avdet eden askerlerin naklettikleri garip rivâyetlere o kadar inanmıştı ki İstanbul'a başka bir nazarla bakıyordu. Fakat lehül-hamd bu his zâil olmaya başladı.

- Ticaret?

Halıcılık memleketimin en büyük menâbi-i servetinden ise de bu hususta Hıristiyan vatandaşlarım daha ziyâde müterakkidirler. Memleketime hayat veren şuûbât-ı ticaretten biri de gül yağcılığıdır. Geçen sene takriben 80 bin miskal istihsâl ederek beher miskalini bir liraya satmışlardır. Hemşehrilerim fiyatın daha yüksek olacağını ümit ve buna intizâr ediyorlardı. Fakat maatteessüf râyiç hüsn-i idare edilmedi. İşe mühtekirlerin parmağı karıştı. Eğer ahâlî ticaretle çok me'lûf olsa idi o kadar me'yûs olmazlardı. Mâmâfih istihsâl edilen miktarın bu sene tezâyüd edeceği ümit olunuyordu.

Muharririmiz birkaç haftadan beri hasta olan Isparta Mebusu Hakkı Bey'e âfiyet temennisinde bulunduktan sonra seçim bölgesinde bulunup bulunmadığını sormuştur.

- Konya'da sulama çalışmalarına memur kadastro heyetinde Evkâf Nezâreti tarafından memuren bulunurken bir aralık seçim bölgeme gelerek dolaştım, müvekkillerimle temas ederek fikirlerine nüfûza, ihtiyaçlarını anlamaya çalıştım.

- Ahâlîde uyanış var mı?

Yok denemez, bakınız uyanış dediğinizde hatırıma geldi: Fikren saf olan ahâli mağlup olarak gelen askerlerin naklettikleri garip rivâyetlere o kadar inanmıştı ki İstanbul'a başka bir nazarla bakıyordu. Fakat elhamdülillah bu his kaybolmaya başladı.

- Ticaret?

Halıcılık, memleketimin en büyük servet kaynaklarından ise de bu hususta Hristiyan vatandaşlarım daha ziyâde ileridedirler. Memleketime hayat veren ticari şubelerden biri de gül yağcılığıdır. Geçen sene takriben 80 bin miskal¹ üreterek her miskalini bir liraya satmışlardır. Hemşerilerim fiyatın daha yüksek olacağını ümit ediyor ve bunu bekliyorlardı. Fakat maalesef râyiç fiyat iyi idare edilmedi. İşe vurguncuların parmağı karıştı. Eğer ahâli ticaretle çok ülfet etmiş olsaydı o kadar üzülmezlerdi. Mâmâfih elde edilen miktarın bu sene artacağı ümit olunuyordu.

¹ 1 miskal yaklaşık 5 grama tekabül etmektedir. Bkz. Cengiz Kallek, "Miskal", *DİA*, C.30, s.182. Bu durumda 80 bin miskal 400 kilograma denk gelmektedir.

- **Ziraat Bankasının faaliyeti?**

Pek müfiddir, bundan hakkıyla istifâde edememek ahâlinin kusurudur. İddiamın sıhhatine îtimâd edebilirsiniz, bunu pek yakından görmüş olmakla söylüyorum.

Mâmâfih bankanın da her türlü kusurdan âzâde olduğu iddia edilemez, her hâlde bu hususta çalışacakların önünde büyük bir sâha-yı mesâi vardır.

- **Sıhhat-i umûmiyye?**

Bu hususta icra ettiğim tahkîkât pek noksandır, mâmâfih “ırk düşüyor” davasında bulunanların haksız oldukları bence muhakkaktır. Hayır ırk düşmüyor, ahlak sâfiyetini muhâfaza ediyor, memleketimde işret gibi şeyler muayyebâtan mâduddur. Velhâsıl ben ümitle doluyum, yalnız her şeyin az çok himmete muhtaç olduğu unutulmamalıdır. Ahlak safvetini muhâfaza ediyor, evet azizim bu muhakkak ve bilhassa Konya ile aralarında oldukça büyük bir fark bulunan Isparta köylerinde meşhuttur. Memleketimde ahlak daha saf, hayat daha samimidir. Mesela ahâli ara sıra köyden köye ziyâretler tertip ve geceleri bir yere toplanarak şâyân-ı istifâdeli oyunlar ile vakit geçiriyorlar. Bu hâlin aralarında mevcût revâbıtı tezyid hususunda büyük bir ehemmiyeti hâiz olacağı kâbil-i inkâr değildir.

- **Meclis-i Mebûsan bu sene nasıl çalışmalıdır?**

Menfaat-i vataniye ve umûmiyyeyi hatırdan çıkarmamak üzere.

- Ziraat Bankasının faaliyeti?

Pek faydalıdır, bundan hakkıyla istifâde edememek ahâlinin kusurudur. İddiamın sıhhatine îtimâd edebilirsiniz, bunu pek yakından görmüş olmakla söylüyorum.

Mâmâfih bankanın da her türlü kusurdan uzak olduğu iddia edilemez, her hâlde bu hususta çalışacakların önünde büyük bir mesâi sâhası vardır.

- Umûmî sıhhat?

Bu hususta icra ettiğim tahkîkât pek noksandır, mâmâfih “ırk düşüyor” davasında bulunanların haksız oldukları bence muhakkaktır. Hayır ırk düşmüyor, ahlak saflığını muhâfaza ediyor, memleketimde içki gibi şeyler ayıp sayılır. Velhâsıl ben ümitle doluyum, yalnız her şeyin az çok himmete muhtaç olduğu unutulmamalıdır. Ahlak temizliğini muhâfaza ediyor, evet azizim bu muhakkak ve bilhassa Konya ile aralarında oldukça büyük bir fark bulunan Isparta köylerinde müşâhede olunur. Memleketimde ahlak daha saf, hayat daha samimidir. Mesela ahâli ara sıra köyden köye ziyâretler tertip ve geceleri bir yere toplanarak istifâdeye şâyân oyunlar ile vakit geçiriyorlar. Bu hâlin aralarında mevcut olan birliği artıracığı hususunda büyük bir ehemmiyeti hâiz olacağı inkâr edilemez.

- Meclis-i Mebûsan bu sene nasıl çalışmalıdır?

Vatanın ve milletin menfaatini hatırdan çıkarmamak üzere.

EDİRNE MEBUSU FAİK BEY*

[Mehmet Faik Bey (1870-1948) 1870'te Edirne'de doğdu. 1908-1920 yılları arasında Osmanlı Mebûsan Meclisinde Edirne Milletvekilliği yaptı. 12 Ocak 1920'de toplanan son Osmanlı Mebûsan Meclisinde Edirne Milletvekili olarak görev alan Faik Bey, 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaliyle birlikte Malta'ya sürgüne gönderildi. İşgal döneminde Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kurucularından olan Mehmet Faik Bey Millî Mücadele dönemindeki faaliyetleri sebebiyle kırmızı-yeşil şeritli İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiştir. TBMM'de 1920-1939 arasında altı dönem Edirne Milletvekili olarak görev almıştır].

* Tanin, nu: 1887, 26 Mart 1914 (13 Mart 1330), s.3.

Edirne mebusları, bu sene Meclis-i Mebûsan içinde bir yâdigâr-ı teceddüd, bir yâdigâr-ı celâdet olarak isbât-ı vücûd edeceklerdir. Meclis-i Millî mevcûdiyet-i hikemiye ve mâneviyesi içinde onları bir sene içinde hem kaybetti, hem kazandı. Onun için Edirne mebusları Meclise bir sîmâyı mahsus ile girecekler, söylenilecekleri, söylenilenleri de başka bir hadde-i muhâkemededen geçireceklerdir.

Dün Edirne mebuslarından Faik Bey ile bir mülâkat icra ettirdik; istedik ki Edirne'mizin hikaye-i hâlini bir de mebusları lisânından işitelim.

Muharririmiz, Faik Bey ile evveleminde: "Edirne üzerinde harp nasıl bir tesir bırakmıştır?" sualini irâd etmiş ve şu cevabı almıştır:

- Harbin tesir-i maddiyesi müthiştir fakat tesir-i mâneviyesi gâyet mühimdir. Harp büyük bir teyakkuz ve intibâh husûle getirmiştir. Herkes dört el ile işe sarılmış, çalışıyor. Bu meyanda validen nâhiye müdürlerine kadar bi'l-umûm memurin-i hükûmetin şâyân-ı teşekkür olan mesâisini zikr etmekten sarf-ı nazar edemem.

- Harbin verdiği netice îtibârıyla memleket ne gibi ihtiyaç içindedir?

Bütün harap olan yerlerin, köylerin, binaların, yolların, köprülerin tamiri iktizâ eder.

- Ahvâl-i ticariye, sînâi ne hâldedir?

Ticaret henüz hâl-i tabiiye girememişse de sînâi epeyce düzelmiş ve Edirne ber-mûtâd ihracatına başlamıştır.

Edirne mebusları, bu sene Meclis-i Mebûsan içinde bir yenilik yâdigârı, bir yiğitlik timsali olarak kendilerini göstereceklerdir. Millî Meclis manevi ve hikmetli mevcudiyeti içinde onları bir sene içinde hem kaybetti, hem kazandı. Onun için Edirne mebusları Meclise bir hususi sîmâ olarak girecekler, söylenilecekleri, söylenilenleri de başka bir muhâkeme haddesinden geçireceklerdir.

Dün Edirne mebuslarından Faik Bey ile bir mülâkat icra ettirdik; istedik ki Edirne'mizin hikaye-i hâlini bir de mebusları lisânından işitelim.

Muharririmiz, Faik Bey ile evvelemirde: “Edirne üzerinde harp nasıl bir tesir bırakmıştır?” sualini sormuş ve şu cevabı almıştır:

- Harbin maddi tesiri müthiştir fakat manevi tesiri gâyet mühimdir. Harp büyük bir teyakkuz ve uyanış meydana getirmiştir. Herkes dört el ile işe sarılmış, çalışıyor. Bu meyanda validen nahiye müdürlerine kadar bütün hükümet memurlarının teşekküre şâyân olan mesâisini zikretmekten sarf-ı nazar edemem.

- **Harbin verdiği netice îtibârıyla memleket ne gibi ihtiyaç içindedir?**

Bütün harap olan yerlerin, köylerin, binaların, yolların, köprülerin tamiri gerekmektedir.

- **Ticaret ve sanayi ne hâldedir?**

Ticaret henüz tabii haline girememişse de sanayi epeyce düzelmiş ve Edirne eskiden olduğu gibi ihracatına başlamıştır.

- **Ya ahvâl-i zirâiye?**

Bu, şâyân-ı memnuniyettir. Ahâlinin usûl-ı cedideye havâhişi ve hükümetin göstermekte olduğu suhûlet pek ümit-bahş neticeler vaad ediyor. Edirne ziraat için tekmil nazariyat-ı cedededen, ihtirâat-ı cedededen istifâde etmektedir. Diyebilirim ki şimdi eski saban kullanan hemen hiç kalmamıştır.

- **Ahâli-i asliye tamamıyla yerinde hür müdür?**

Mâlumdur ki ahâlinin bir kısmı ve bilhassa köylüler şehit edilmişler ve diğer bir kısmı ise Anadolu'dan henüz avdet etmemişlerdir.

- **Avdet edenler ne haldedirler?**

İskân ve iâşe hususunda kendilerine arazi verilmekte ve pek çok suhûlet gösterilmektedir.

- **Meclis-i Mebûsanda bu sene nasıl çalışmak fikrindesiniz?**

Görülecek işlerin kesretinden dolayı büyük bir sükûn içinde çalışmak lâzımdır. Bu seneki mesâi, memleketi yeniden diriltecek bir mâhiyette olmalıdır.

- **Bütçe hakkında fikriniz nedir?**

Buradaki nokta-i nazarım vâridât kısmında mümkün olduğu kadar fazlalık husûlüne, masraf kısmının da ancak mesârif-i müsmireye hasrına taraftarım.

- **Ya zirâi durum?**

Bu, memnuniyet vericidir. Ahâlinin yeni usullere gösterdiği isteklilik ve hükümetin göstermekte olduğu kolaylık pek ümit verici neticeler vaat ediyor. Edirne ziraat için bütün yeni kuramlardan, gelişme ve icatlardan istifâde etmektedir. Diyebilirim ki şimdi eski saban kullanan hemen hiç kalmamıştır.

- **Aslî ahâli tamamıyla yerinde ve hür müdür?**

Malumdur ki ahâlinin bir kısmı ve bilhassa köylüler şehit edilmişler ve diğer bir kısmı ise Anadolu'dan henüz dönmemişlerdir.

- **Dönenler ne haldedirler?**

İşkân ve iâşe hususunda kendilerine arazi verilmekte ve pek çok kolaylık gösterilmektedir.

- **Meclis-i Mebûsanda bu sene nasıl çalışmak fikrindesiniz?**

Görülecek işlerin çokluğundan dolayı büyük bir sükûn içinde çalışmak lâzımdır. Bu seneki mesâi, memleketi yeniden diriltecek bir mâhiyette olmalıdır.

- **Bütçe hakkında fikriniz nedir?**

Buradaki noktainazarım gelir kısmında mümkün olduğu kadar fazlalık yaratılmasına, masraf kısmının da ancak faydalı işlere hasredilmesine taraftarım.

- **Anadolu ıslâhâtı hakkındaki fikriniz?**

Anadolu'da yapılacak iş her hâlde kendi vilayetimden daha fazladır; bu gayr-ı münkerdir. Memleketin ıslâhı, Anadolu'daki ıslâhâta vâbestedir. Hükümet tarafından bu bâbda serd edilecek tekâlif ve mütâlaâtın hemen kabul edilmesi fikrindeyim.

- **Anadolu ıslâhâtı hakkındaki fikriniz?**

Anadolu'da yapılacak iş herhâlde kendi vilayetimden daha fazladır; bu inkâr edilemez. Memleketin ıslâhı, Anadolu'daki ıslâhâta bağlıdır. Hükümet tarafından bu hususta verilecek teklif ve mütâlaaların hemen kabul edilmesi fikrindeyim.

DIYARBAKIR MEBUSU FEYZİ BEY*

[Diyarbakır Mebusu Pirinçcizâde Feyzi Bey, Diyarbakır Belediye Başkanı ve daha sonra mebus olan Pirinçcizâde Arif Bey'in oğlu olarak 1878'de Diyarbakır'da doğdu. Siyasetçi Feyzi Pirinçcioğlu'nun da babasıdır. Diyarbakır Askerî İdadisini bitirdikten sonra kısa süre Mülkiye kaleminde memurluk yapmış, sonrasında ticaretle iştigal etmiştir. 6 Mayıs 1909'da babasının ölümü üzerine onun yerine Diyarbakır Mebusu seçilmiştir. Mütareke döneminde Ermeni meselesi ile ilgili olduğu gerekçesiyle İngilizler tarafından tutuklanarak önce Mısır'a, sonrasında Malta'ya sürüldüğü için son Osmanlı Mebûsan Meclisinde aday olamasa da gıyaben mebus seçilmiştir. Eylül 1922'de Malta'dan kaçan Feyzi Bey Ankara'ya gelerek 1922'de Diyarbakır Mebusu olarak Meclise katıldı. I. ve II. Dönem TBMM'de Nâfia Vekilliği yaptı. İstiklâl Madalyası sahibi olan Feyzi Bey'in mezarı Karacaahmed Mezarlığı'ndadır].

* Tanin, nu: 1888, 27 Mart 1914 (14 Mart 1330), s.3.

Diyarbakır mebus-ı muhteremi Feyzi Bey, muharririmizin vaziyet-i iktisâdiye hakkındaki istifsârına cevaben demişlerdir ki:

- Diyarbakır, kuvve-i inbâtiye cihetinden Anadolu vilayetlerinin en zenginlerinden olduğunu bilirsiniz; fakat Akdeniz'e on iki, Bağdat şimendiferlerinin Fırat kenarındaki istasyonuna beş gün kadar uzak olan vilayet, mezrûattan umduğu, beklediği feyz ve saâdeti tamamıyla iktitâf edemiyor.
- **Bu, pek tabii neticeye ne yapmalıdır ki vilayet umduğu feyze mazhar olsun?**

Dediğim gibi vilayet heyet-i umûmiyyesi îtibârıyla zirâi bir memlekettir. Mahsûlât bir pazar, bir mahreç bulmak ihtiyac-ı tabiisindedir. Merkez vilayette tesis edilen ziraat müdüriyeti ile depolar, amelî bir fâide vermiyor.

Geçen seneki feyz ve bereketin saâdet-i hâl yerine zararı mûcib olduğunu söylersem vilayetin vesâit-i nakliyeden çektiği mahrumiyet bütün açıklığıyla meydana çıkar:

Busene 240 okka buğday ancak 100,90 kuruş mukâbilinde elden çıkarılabiliyordu. Fakat yine toptan satış yoktu. Bu hâl şüphesiz servet-i umûmiyye-i memleket nâmına bir ziyâdır; binâenaleyh vilayetimizi şimendifer hattına rabt edecek bir şube olmadıkça servet-i tabiisinden istifâde edilemez. Kürdistan'da yapılacak islâhâtın esâsı şimendiferlerle vilayetleri yekdiğere rabtından ibarettir. O hâlde emin olunuz bir şey kalmaz ve emin ve sükûn tabiatıyla takarrür eyler.

Diyarbakır Mebusu Feyzi Bey, muharririmizin iktisadi vaziyeti hakkındaki sorusuna cevaben demişlerdir ki:

- Diyarbakır, verimlilik cihetinden Anadolu vilayetlerinin en zenginlerinden olduğunu bilirsiniz; fakat Akdeniz'e on iki, Bağdat şimendiferlerinin Fırat kenarındaki istasyonuna beş gün kadar uzak olan vilayet, ekili alanlardan umduğu, beklediği bereket ve saâdeti tamamıyla elde edemiyor.

- Bu, pek tabii neticeye ne yapmalıdır ki vilayet umduğu berekete mazhar olsun?

Dediğim gibi vilayet umûmî heyeti îtibârıyla zirâi bir memlekettir. Mahsûlât bir pazar, bir mahreç bulmak ihtiyacı içerisinde. Merkez vilayette tesis edilen ziraat müdüriyeti ile depolar, pratikte bir fayda vermiyor.

Geçen seneki feyz ve bereketin saâdet-i hâl yerine zarar doğurduğunu söylersem vilayetin nakliye vâsıtalarından çektiği mahrumiyet bütün açıklığıyla meydana çıkar:

Bu sene 240 okka¹ buğday ancak 100,90 kuruş mukâbilinde elden çıkarılabiliyordu. Fakat yine toptan satış yoktu. Bu hâl şüphesiz memleketin umûmî serveti adına bir kayıptır; binâenaleyh vilayetimizi şimendifer hattına bağlayacak bir şube olmadıkça doğal servetinden istifâde edilemez. Kürdistan'da yapılacak ıslâhâtın esâsı şimendiferlerle vilayetleri birbirine bağlamaktan ibarettir. O hâlde emin olunuz bir şey kalmaz ve emin ve sükûn tabiatıyla meydana çıkar.

¹ Okka, tarihi süreç içerisinde muhtelif ağırlıklara karşılık gelse de standart okkanın yaklaşık olarak 1,3 kilograma karşılık geldiğine tarihçiler hemfikir. Bkz. Cengiz Kallek, "Okka", *DİA*, C. 33, s. 338

- **Maârif işlerinde nasıl gidiyorsunuz?**

Vilayetimiz maârif nokta-i nazarından vasatî bir mevkidedir. Köylülere varıncaya kadar büyük bir meyl ve hâhiş var. Mevcût mektepler, talebeyi istiâb etmiyor. Ahâlîmiz son zamanların acı ve elîm felâketlerinden aldıkları intibâh dersleri dolayısıyla evlatlarını pâyitahta ve Avrupa merâkiz-i medeniyyesine göndermektedirler.

- **Son muharebelerin tesirâtı?**

Vilayetimiz ahâlisi son harbin fecâi ve tesirâtıyla muzdarip ve fevkalâde mütehasistir. Bu felâketin esbâb-ı maddiye ve mâneviyeleri sırasında dâhilde emin ve refah-bahş eden ve hariçte bir mevki-i rasîne mâlik olan bir kabinenin müddet-i medide resikâra gelmediğine kâni bulunması hasebiyle, pûlâd pençeli, âdil ve şefik bir hükümetin pâyidâr olmasına bütün mevcûdiyetleriyle hâdemdirler. Birçok hemşehrilerim, ancak azimkâr, müteşebbis, âdil bir hükümetin, bu memleketin geçirdiği buhran ve felâket günlerinin ızdırabâtını unutturacak ve saâdet-i müstakbelemiz hakkında ümitler vereceğine imanları olduğunu söylüyorlar.

Balkan felâketinin esbâb-ı maddiye ve mâneviyesinin bir beyannâme ile millete bildirilmesi ve bu meyanda felâketlerimizin derece derece mesulleri kimler ise onların da dünkü muhâsımımız Bulgaristan'da olduğu gibi ale'd-derecât cezâdide edilmelerinin istikbâl-i vatan nâmına elzem olduğunu ve bu suretle kaçırdığımız fırsatlardan istifâde ve felâketlerden mütenebbih olmaklığımızın esbâbının istikmâlini müvekkilerim benden talep ettiler.

- **Eğitim işlerinde nasıl gidiyorsunuz?**

Vilayetimiz eğitim noktalarının orta seviyededir. Köylülere varıncaya kadar büyük bir istek ve arzu var. Mevcut mektepler, talebeyi almaya yetmiyor. Ahâlîmiz son zamanların acı ve elim felâketlerinden aldıkları uyanış dersleri dolayısıyla evlatlarını payitahta [İstanbul'a] ve Avrupa'nın medeni merkezlerine göndermektedirler.

- **Son muharebelerin tesirleri?**

Vilayetimiz ahâlîsi son harbin fecaat ve tesiriyle mustarip ve fevkalâde üzüntülüdür. Bu felâketin maddi ve manevi sebepleri arasında dâhilde emin ve refah veren ve hariçte metin bir mevkiye sahip kabinenin uzun bir müddet yönetimde kalamadığına emin bulunması sebebiyle, çelik pençeli, âdil ve şefkatli bir hükümetin pâyidâr olmasına bütün mevcudiyetleriyle hizmetkârlardır. Birçok hemşerilerim, ancak azimkâr, müteşebbis, âdil bir hükümetin, bu memleketin geçirdiği buhran ve felâket günlerinin ıstırabını unutturacak ve istikbâldeki saâdetimiz hakkında ümitler vereceğine imanları olduğunu söylüyorlar.

Balkan felâketinin maddi ve manevi sebeplerinin bir beyannâme ile millete bildirilmesi ve bu arada felâketlerimizin derece derece mesulleri kimler ise onların da dünkü hasmımız Bulgaristan'da olduğu gibi derecesine göre cezalandırılmasının vatanın istikbâli adına elzem olduğunu ve bu suretle kaçırdığımız fırsatlardan istifâde edebilmeyi ve felâketlerden uzak kalabilmemizin sağlanmasını müvekkillerim benden talep ettiler.

- **Meclis-i Mebûsanın bu devre-i ictimâîyesinde nasıl çalışılacağını ümit ediyorsunuz?**

Meclis-i Mebûsan'ın bu seneki vezâîfi kesret ve ehemmiyet nokta-i nazarından gâyet mühimdir. Herhâlde sükûnetle çalışacağını ümit ediyorum.

Meclisin serlevha-i mesâîsini mütevâzin bir bütçenin tanzimi teşkil eylemelidir. Maliye nâzırımızın son istikrazımızın akdi için tesâdüf eylediği müşkülât, milletin boyun eğmesi, bütçeyi tanzim edenlerin bir an hatırından çıkarılmamalıdır. Millet ne zaman Meclisten mütevâzin bir bütçe çıkmış görür ise o zaman hakiki bir hazz-ı mânevi duyacak ve mebuslar da o zaman vazifelerini îfâ etmiş olacaklardır. Benim bütçe hakkındaki fikrim bu merkezdedir. Benim nokta-i nazarım, bütçe encümeninin ekseriyetini de mutlaka tâcir, zürrâ yani müstahsıllar teşkil eylesin. Mütevâzin bir bütçenin tanzimi ne gibi fedakârlığı müstelzim olursa olsun ona katlanmalıyız. İstikraz yalnız umûr-ı nâfiaya münhasır olmalıdır.

- **Muvakkat kanunları görmüşsünüzdür?**

Evet, muvakkat kanunlarımızın tetkiki, noksanlarının ikmâli meselesi var. Muvakkat kanunlar, ihtiyaçların tatmini vesilesiyle âcilen mevki-i tatbiki konulmaları ile beraber yine bir fâide vermiştir.

Vilayetimizin meclis-i umûmî âzâsından bulunmak itibarıyla Vilayet Kanunu'nun tatbiki ile edilen istifâde-i maddiye ve mâneviyenin şahidiyim. Tatbikattaki ufak nevâkis bittabi ikmâl edilir. Vilayet Kanunu belediyelerin tezyîd-i vâridâtıyla umûr-ı nâfianın ve maârifin hususi bütçesi müsâadesinde vücûd bulmasına, hususiyle

- **Meclis-i Mebûsanın bu toplantı devresinde nasıl çalışılacağını ümit ediyorsunuz?**

Meclis-i Mebûsanın bu seneki vazifeleri kesret ve ehemmiyet noktainazarından gâyet mühimdir. Herhâlde sükûnetle çalışacağını ümit ediyorum.

Meclisin başlıca mesâisini denk bir bütçenin tanzimi teşkil eylemelidir. Maliye nazırımızın son borçlanmamızın akdi için karşılaştığı zorluklar, milletin boyun eğmesi, bütçeyi tanzim edenlerin bir an hatırından çıkarılmamalıdır. Millet ne zaman Meclisten denk bir bütçe çıkmış görür ise o zaman hakiki bir manevi haz duyacak ve mebuslar da o zaman vazifelerini ifâ etmiş olacaklardır. Benim bütçe hakkındaki fikrim bu merkezdedir. Benim noktainazarım, bütçe encümeninin ekseriyetini de mutlaka tüccar, çiftçi yani üreticilerin teşkil eylemesindedir. Denk bir bütçenin tanzimi ne gibi fedakârlığı gerektirirse gerektirsin ona katlanmalıyız. Borçlanma yalnız bayındırlık işleri ile sınırlı olmalıdır.

- **Geçici kanunları görmüşsünüzdür?**

Evet, geçici kanunlarımızın tetkiki, noksanlarının ikmâli meselesi var. Geçici kanunlar, ihtiyaçların tatmini vesilesiyle âcilen tatbik mevkine konulmaları ile beraber yine bir fayda vermiştir.

Vilayetimizin umûmî meclis azasından bulunmak itibâriyle Vilayet Kanunu'nun tatbiki ile edilen maddi ve manevi istifâdenin şahidiyim. Tatbikattaki ufak noksanlar tabii ki tamamlanır. Vilayet Kanunu

muhtac-ı tâmir mekâtib ve turûkun tâmirine, bazı idare memurlarının vâhî itirazlarına rağmen imkân vermesine nazaran diğer vilayetler gibi vilayetimiz için mahz-ı feyz olacaktır.

Hâsılı, ben memlekette umrân ve saâdetin vücûd bulması için evvela azimkâr, müteşebbis ve sâbit bir hükümetin icrâ-yı adâlet etmesini ve bütçemizin tevâzünü ile Avrupa'dan hâkimiyet-i milliyemiz mukâbilinde istikrazdan halâsımıza çare bulunmasını görmek isterim.

belediyelerin gelirlerini artırmasıyla bayındırlık işlerinin ve eğitimin hususî bütçesi müsâadesince vücut bulmasına, özellikle tamire muhtaç mekteplerin ve yolların onarılmasına, bazı idare memurlarının gereksiz itirazlarına rağmen imkân verdiği kadar diğer vilayetler gibi vilayetimiz için bereket verici olacaktır.

Hâsılı, ben memlekette ilerleme ve saâdetin vücut bulması için evvela azimli, müteşebbis ve sâbit bir hükümetin adâlet dağıtmasını ve bütçemizin denkliği ile Avrupa'dan millî hâkimiyetimiz karşılığında borçlardan kurtulmamıza çare bulunmasını görmek isterim.

DERSAADET MEBUSU ŞEFİK BEY*

Şefik [Yağcı] Beyefendi 1852'de İstanbul'da doğmuş ve tahsilini zamanının en mükemmel bir mektebi olan Valide Mektebinde almıştır. Akabinde babasının Balkapanı'ndaki ticarethanesinde yağ ve zahîre ticaretiyle meşgul olmuştur. Meşrutiyetin başlarında ticarethanesini oğullarına terk ederek bir müddet belediyelerde çalışmış ve Donanma Cemiyetinin tesisinde cemiyetin başkanlığına geçerek donanmamıza büyük hizmetleri olmuştur. [Osmanlı Mebûsan Meclisinin II ve III. devrelerinde İstanbul Mebusu olarak parlamentoya dâhil olmuştur. Hariciye Nazırı Rifat Paşa'nın ağabeyidir].

* Tanin, nu:1889, 28 Mart 1914 (15 Mart 1330), s.3.

Vilâyâtın ihtiyâcât-ı muhtelifesini, ahâlinin ümit ve intizârlarını muhterem mebuslarımızın lisânından karîlerimize bildiren muharririmiz biraz da Dersââdet mebuslarının pâyitaht hakkında düşündüklerini karîlerinin nazar-ı dikkatine arz etmek için dün İstanbul mebus-ı muhteremi Şefik Beyefendi'ye mürâcaat ederek dâire-i intihâbiyesine âit ihtisâsâtını sormuştur, Şefik Bey demiştir ki:

- İstanbul'a âit düşüncelerim çok, pek çoktur. Bunların mevki-i tatbiki vaz'ı zamana, senelere muhtaçtır. Bir memleketin, bir şehrin ruhu, mecâlis-i teşriîyenin mehdi, belediyelerdir; hâlbuki maatteessüf İstanbul belediyeleri ihtiyaca, meşrutiyete muvâfık bir surette teşekkül etmemiştir. Bu hususta şimdilik tafsilât vermeye lüzûm görmüyorum. Çünkü sırası geldikçe, yapılan kanunlar mevki-i müzâkereye vaz' oldukça fikrimi alenen arz edeceğim.

Pâyitahtımız ticaretine gelince, bu da pek mühim bir meseledir. Evvelce İstanbul bir merkez-i ticaretti. Fakat maatteessüf harb-i zâilin tevliid ettiği felâketlerden İstanbul da müteessir oldu. Hem pek çok... Bu hususta gücüm yettiği kadar çalışacağım.

- **İstanbul vilayetinin alâ-hâlihî ibkâsı taraftarı mısınız?**

İstanbul vilayetiyle cemiyet-i umûmiyye-i belediyenin vezâifinden pek az bir fark görüyorum. Eğer cemiyet-i umûmiyye-i belediye benim tasavvur ettiğim vech ile teşekkül ederse vilayet-i meclisin vücuduna lüzûm görmem.

Vilayetlerin muhtelif ihtiyaçlarını, ahâlinin ümit ve beklentilerini muhterem mebuslarımızın lisânından okuyucularımıza bildiren muharririmiz biraz da Dersaâdet mebuslarının payitaht hakkında düşündüklerini okuyucuların nazarıdikkatine arz etmek için dün İstanbul Mebusu Şefik Beyefendi'ye mürâcaat ederek seçim bölgesine âit duygularını sormuştur, Şefik Bey demiştir ki:

- İstanbul'a âit düşüncelerim çok, pek çoktur. Bunların tatbik mevkinde konulması zamana, senelere muhtaçtır. Bir memleketin, bir şehrin ruhu, yasama meclislerinin beşiğı, belediyelerdir; hâlbuki maalesef İstanbul belediyeleri ihtiyaca, meşrutiyete muvâfık bir surette teşekkül etmemiştir. Bu hususta şimdilik tafsilât vermeye lüzûm görmüyorum. Çünkü sırası geldikçe, yapılan kanunlar müzâkere mevkinde konuldukça fikrimi alenen arz edeceğim.

Payitahtımız ticaretine gelince, bu da pek mühim bir meseledir. Evvelce İstanbul bir ticaret merkezi idi. Fakat maalesef son harbin doğurduğu felâketlerden İstanbul da üzerine düşeni aldı. Hem pek çok... Bu hususta gücüm yettiğı kadar çalışacağım.

- **İstanbul vilayetinin olduğu gibi bırakılması taraftarı mısınız?**

İstanbul vilayetiyle belediye umûmî cemiyetinin vazifelerinde pek az bir fark görüyorum. Eğer belediye umûmî cemiyeti benim tasavvur ettiğim gibi teşekkül ederse vilayet meclisinin vücuduna lüzûm görmem.

- **İttihâd-ı anâsır meselesine âit fikriniz?**

Dünyada en ziyâde arzu ettiğim budur. Ve bu pek mümkündür fakat anâsır-ı muhtelifeyi kendi başlarına bırakmak şartıyla... Eğer patrikhaneler her şeye müdahale ederlerse bittabi iş karışır.

- **Balkan devletleriyle mün'akid muâhedât?**

Kabul ve tasdik etmek taraftarıyım çünkü pek büyük mazarrata mukâbil mümkün olduğu kadar çok menfaat istihsâl edilmiştir.

- **Donanma Cemiyetinin riyâsetinde bulunmak hasebiyle memleketin kuvvetli bir donanmaya muhtaç olduğunu tabii siz herkesten ziyâde takdir etmişsinizdir, bu husustaki fikrinizi anlayabilir miyim?**

Bu vazife ile meşgul olmaklığımın sebebi kuvvetli bir donanma vücuda getirmeye, mâzinin şerefli günlerini ihyâ etmeye çalışmaktır. Evet, bu vatanın kuvvetli bir donanmaya ihtiyacı vardır. Buna imanım kadar eminim; yalnız Yunan donanmasına mütefevvik bir donanma kâfi değildir, bu bizim için hayat memat meselesidir.

- **Meclis-i Mebûsanın bu seneki tarz-ı faaliyeti nasıl olmalıdır?**

Kemâl-i sükûn ile memleketin menâfi ve mazarratını göz önünden dûr etmemeli, bir âyine gibi karşıda tutmalıdır.

- **Tefrika vukuu?**

Zannetmem, bu cihetten endişem yoktur.

- **Unsurların birleşmesi meselesine âit fikriniz?**

Dünyada en ziyâde arzu ettiğim budur. Ve bu pek mümkündür fakat muhtelif unsurları kendi başlarına bırakmak şartıyla... Eğer patrikhaneler her şeye müdahale ederlerse bittabi iş karışır.

- **Balkan devletleriyle akdedilen muâhede?**

Kabul ve tasdik etmek taraftarıyım çünkü pek büyük zarara karşılık mümkün olduğu kadar çok menfaat elde edilmiştir.

- **Donanma Cemiyetinin başkanlığını yapmak hasebiyle memleketin kuvvetli bir donanmaya muhtaç olduğunu tabii siz herkesten ziyâde takdir etmişsinizdir, bu husustaki fikrinizi anlayabilir miyim?**

Bu vazife ile meşgul olmamın sebebi kuvvetli bir donanma vücuda getirmeye, mâzinin şerefli günlerini ihyâ etmeye çalışmaktır. Evet, bu vatanın kuvvetli bir donanmaya ihtiyacı vardır. Buna imanım kadar eminim; yalnız Yunan donanmasına üstün bir donanma kâfi değildir, bu bizim için hayat memat meselesidir.

- **Meclis-i Mebûsanın bu seneki faaliyet tarzı nasıl olmalıdır?**

Bütün sükûnetiyle memleketin fayda ve zararlarını göz önünde bulundurup, bir ayna gibi karşıda tutmalıdır.

- **İhtilaf çıkması?**

Zannetmem, bu cihetten endişem yoktur.

BAĞDAT MEBUSU ALİ HAYDAR MİTHAT BEY*

Ali Haydar Mithat Bey, 1872'de İstanbul'da doğmuş, eğitimi Beyrut'ta tamamlamıştır. Pederi Sadrazam Mithat Paşa ile beraber Avrupa seyahatine katıldıktan sonra Girit ve Suriye vilayetlerini de dolaşmıştır. Sonrasında İzmir'de ikâmete memur olmuş ve ıstırapla dolu hayat on beş sene devam etmiştir. Ali Haydar Mithat Bey bir aralık Avrupa'ya firar etmiş ve hükümetin defaatle vaki olan tekliflerini kabul etmediğinden gıyaben mahkûm olmuştur. Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'a dönmüş ve mebus seçilene kadar kendisine teklif olunan pek çok memuriyeti de kabul etmemiştir.

* Tanin, nu:1890, 29 Mart 1914 (16 Mart 1330), s.3.

Muharririmiz, dün Bağdat mebus-ı muhteremi Ali Haydar Mithat Beyefendi'yi ziyâret ve evveleminde kendilerinin bütçe hakkındaki fikrini sormuştur.

Ali Haydar Mithat Bey muharririmizin sualine bervecih-i âtî cevap vermiştir:

- Hükümetin pek mantikî olan teklifâtını herhâlde kabul etmelidir. Münâkaşât ve ihtirâsâtın kat'iyen taraftarı değilim.

İdare-i Umûmiyye-i Vilâyât Kanun-ı Muvakkatı'na âit fikrinizi anlayabilir miyim?

Muvakkat kanunların kabulü taraftarıyım. İdare-i Umûmiyye-i Vilâyât Kanun-ı Muvakkatı'na gelince: Bazı nukâtına itiraz edeceğim fakat nukât-ı mezkûre hakkında şimdiden beyân-ı fikir etmeyi münasip görmüyorum.

Meclis-i Mebûsanın bu sene nasıl çalışmasını istersiniz?

İttihâd ve ittifakla, hükümetin birçok teklifâtını kabul etmeli ve gerek dâhili ve gerek harici mesâil-i siyasiye ihdâs etmemeli, yalnız kavâninin tetkikiyle meşgul olmalıdır.

Mecliste tefrika vukuunu zanneder misiniz?

Bu sene zannetmem. Fakat gelecek seneyi tâyin edemem, fakat böyle bir şey zuhûr etse bile hâiz-i ehemmiyet bir kuvveti hâiz olmaz, buna emin olabilirsiniz.

Muharririmiz, dün Bağdat Mebusu Ali Haydar Mithat Beyefendi'yi ziyâret ve evvelemerde kendilerinin bütçe hakkındaki fikrini sormuştur.

Ali Haydar Mithat Bey muharririmizin sualine aşağıdaki gibi cevap vermiştir:

- Hükümetin pek mantıklı olan tekliflerini herhâlde kabul etmelidir. Münâkaşaların ve ihtirasların katiyen taraftarı değilim.
- **Umûmî Vilayetler İdaresi Geçici Kanunu'na âit fikrinizi anlayabilir miyim?**

Geçici kanunların kabulü taraftarıyım. Umûmî Vilayetler İdaresi Geçici Kanunu'na gelince: Bazı noktalarına itiraz edeceğim fakat zikredilen noktalar hakkında şimdiden fikir beyân etmeyi münasip görmüyorum.

- **Meclis-i Mebûsanın bu sene nasıl çalışmasını istersiniz?**

İttihat ve ittifakla, hükümetin birçok tekliflerini kabul etmeli ve gerek dâhili ve gerek harici siyasi meseleler ortaya çıkarmamalı, yalnız kanunların tetkikiyle meşgul olmalıdır.

- **Mecliste ihtilâf çıkacağını zanneder misiniz?**

Bu sene zannetmem. Fakat gelecek seneyi tâyin edemem, fakat böyle bir şey zuhur etse bile ehemmiyeti hâiz bir kuvveti olmaz, buna emin olabilirsiniz.

İSTANBUL MEBUSU EMANUEL KARASU EFENDİ*

[İstanbul Mebusu Emanuel Karasu 1862'de Selanik'te doğmuştur. Alyans İsrailit Mektebini bitirmiştir. Avukatlık yapıp, ayrıca ticaretle de iştigal etmiştir. İttihad ve Terakki Cemiyeti üyesidir. 17 Kasım 1908'de Selanik'ten mebus seçilerek parlamento'ya dâhil olmuştur. Karasu Efendi, II ve III. devrelerde mebusluk görevine devam etmiştir].

* Tanin, nu: 1895, 3 Nisan 1914 (21 Mart 1330), s.3.

İstanbul mebus-ı muhteremi Emanuel Karasu Efendi ile mülâkat eden muharririmiz kendisine evveleminde Selanik'in vaziyet-i hâzırasından bahsetmiş ve muhâceret meselesi hakkındaki fikrini sormuştur; Meclis-i Mebûsanın ilk iki devre-i ictimâyesinde Selanik'in nâmına bulunmuş ve harbin husûle getirdiği netice üzerine Selanik'in muhtariyetini temin için Avrupa'ya giden heyete de iltihâk eylemiş olan Karasu Efendi, bu istifsâra cevaben demiştir ki:

- Ben hadd-i zâtında muhâceret aleyhindeyim; çünkü ümitvârım ki tabiat-ı maslahat icâbı olarak Selanik er geç bir muhtariyete nâil olacaktır. Başkası için bu bir hayal addedilebilir fakat benim bu husustaki îtikadım kavîdir, hatta bu, yakın bir zamanda olacaktır. Bu muhtariyetten istifâde edebilmek için azmederek orada bulunmamız lâzım gelir.

- **Adalar meselesi hakkındaki fikriniz?**

Düvel-i muazzamaca bundan böyle temâmi-yi mülkiyetimizin temin edilmiş olması sulh-ı umûmî için elzem olduğu beyân edildiği hâlde Anadolu vilayetimizin tetimmâtından olan adaları Yunanistan'a terk eylemeleri, beyanâtıyla mütenâkız bir muâmele olduğu âşikârdır. Devlet-i Osmaniye sulh ve müsâlemeti ihlâl edecek hiçbir teşebbüste bulunmak arzu etmemekle beraber gayr-ı tabii bir vaziyette kalmamak mecburiyetinde olduğu cihetle adalar meselesi tamamıyla lehimizde halledilmek lâzımdır. Alâkadar olan devletlerin dahi bu hakikati tasdik ve bunun lehimizde hallini kendi menfaatlerinden addetmeleri icâb eder.

İstanbul Mebusu Emanuel Karasu Efendi ile mülâkat eden muharririmiz kendisine evvelemirde Selanik'in mevcut vaziyetinden bahsetmiş ve göç meselesi hakkındaki fikrini sormuştur; Meclis-i Mebûsanın ilk iki toplantı devresinde Selanik adına bulunmuş ve harbin husûle getirdiği netice üzerine Selanik'in muhtariyetini temin için Avrupa'ya giden heyete de katılmış olan Karasu Efendi, bu soruya cevaben demiştir ki:

- Ben aslında göç aleyhindeyim; çünkü ümitvarım ki tabiat-ı maslahat icabı olarak Selanik er geç bir muhtariyet kazanacaktır. Başkası için bu bir hayal addedilebilir fakat benim bu husustaki itikadım sağlamdır, hatta bu, yakın bir zamanda olacaktır. Bu muhtariyetten istifade edebilmek için azmederek orada bulunmamız lâzım gelir.
- **Adalar meselesi hakkındaki fikriniz?**

Büyük devletlerce bundan böyle memleketin bütünlüğünün temin edilmiş olması umûmî sulh için elzem olduğu beyân edildiği hâlde Anadolu vilayetimizin bir parçası olan adaları Yunanistan'a terk eylemeleri, beyanlarıyla muvâfık olmayan bir muâmele olduğu âşikârdır. Osmanlı Devleti sulh ve selâmeti ihlâl edecek hiçbir teşebbüste bulunmayı arzu etmemekle beraber gayritabii bir vaziyette kalmamak mecburiyetinde olduğu cihetle adalar meselesi tamamıyla lehimizde halledilmek lâzımdır. Alâkadar olan devletlerin dahi bu hakikati tasdik ve bunun lehimizde hallini kendi menfaatlerinden addetmeleri icap eder.

- **Donanma hakkında ne düşünüyorsunuz?**

Mutlak bir kuvvetli donanmaya ihtiyacımız vardır. Hamiyet-i memleket, hakikaten donanma için büyük bir kuvvet, muâvenet teşkil ediyor, fakat yalnız bununla iktifâ etmemelidir. Bütün mevcûdiyetimizi muhâfaza için hükümet hiçbir şeyden çekinmemelidir. Fırsat düştükçe, donanma için vergilere zam ettikçe, Meclis-i Mebûsan da kendisine müzâhir, bu hizmet her zaman meşkûr olacaktır. Donanmayı her şeyden evvel düşünmeliyiz çünkü o, bizim mevcûdiyetimizin muemmenleri meyânında ve hatta onların başında bulunuyor.

- **Bütçenin tevâzünü hakkındaki mütâlaanız nedir?**

Ümit ederiz ki devâir-i resmiye bütçeyi kabartmaktaki mahzuru anlamıştır. Eskisi gibi, temsil edildiği derecede değil, fakat hakikaten sarfı kâbil ve lâzım olabilecek, ehemmi mühimden tefrik edecek, ahvâl-i maliyemizle mütenâsip olacak tekliflerde bulunacaklarından Meclis dahi bu noktaları nazar-ı dikkate alarak elbette bütün bütün mütevâzın değilse de tevâzüne yakın bir netice husûle gelecektir. Bu hâlde ihtilâf da zuhûr etmeyeceği için müzâkerâtın daha suhûletle icrası kâbil olabilecektir.

Maatteessüf şimdiye kadar devâir, bütçelerini sanki yabancı bir sandıktan para koparır gibi yükseltiyordu. Bunlar şubat gâyesi geldiği zaman birçok defalar kendilerine verilen parayı tamamıyla sarf edememiş bulunuyorlardı. Bu defa bittabi böyle olmayacaktır.

- **Donanma hakkında ne düşünüyorsunuz?**

Mutlaka kuvvetli bir donanmaya ihtiyacımız vardır. Memleketin yardımseverliği, hakikaten donanma için büyük bir kuvvet ve destek teşkil ediyor, fakat yalnız bununla yetinmemelidir. Bütün mevcudiyetimizi muhâfaza için hükümet hiçbir şeyden çekinmemelidir. Fırsat düştükçe, donanma için vergilere zam yaptıkça, Meclis-i Mebûsan da kendisine yardımcı olacak, bu hizmet her zaman teşekküre lâayk olacaktır. Donanmayı her şeyden evvel düşünmeliyiz çünkü o, bizim varlığımızın teminatlarından biri ve hatta onların başında bulunuyor.

- **Bütçenin denklığı hakkındaki mütâlaanız nedir?**

Ümit ederiz ki resmî dâireler bütçeyi kabartmaktaki mahzuru anlamıştır. Eskisi gibi, temsil edildiğı derecede değil, fakat hakikaten sarfı kâbil ve lâzım olabilecek, önemli olanla daha az önemli olanı ayırt edebilecek, malî durumumuzla uyumlu olacak tekliflerde bulunacaklarından Meclis dahi bu noktaları nazarıdikkate alarak elbette bütün bütün denk değilse de denklığı yakın bir netice husûle gelecektir. Bu hâlde ihtilâf da çıkmayacağı için müzâkerelerin daha suhuletle icrası kâbil olabilecektir.

Maalesef şimdiye kadar dâireler, bütçelerini sanki yabancı bir sandıktan para koparır gibi yükseltiyordu. Bunlar sene sonuna geldiğı zaman birçok defalar kendilerine verilen parayı tamamıyla sarf edememiş bulunuyorlardı. Bu defa tabiki böyle olmayacaktır.

- **Meclis-i Mebûsan bu sene nasıl çalışmalıdır?**

Me'mul ederim ki bu defa sükûn ile çalışılacaktır. Birçok kavânin mevcuttur ki bunların eylüle kadar çıkarılması lâzımdır. Meclis, meşguliyeti çok olmak münâsebetiyle beyhude istîzâhlardan tevakkî eylemelidir.

- **İstanbul'un ihtiyâcâtı hakkında fikriniz?**

İstanbul maatteessüf Rumeli vilayetinin ziyâıyla kısmen ticaretinden kaybetmiştir. İstikbâlde dahi Anadolu'da inşası tabii olan şimendiferlerle küşâdı muhakkak olan limanlar İstanbul'un ticaretinden bir kısm-ı mühimini dahi diğer iskelelere nakledeceklerinden İstanbul ticareti hakiki bir tehlikeye mâruz bulunuyor. Bu zararı telâfi etmek de ancak memlekete züvvâr celb edecek surette tezyin ve şehir dâhilinde yol ve kolay vesâit-i nakliye temin etmek, âsâr-ı atîkamızı muhâfaza velhâsıl İstanbul'u tabii güzelliğinden istifâde edilebilecek bir hâle ifrâğ etmek, İstanbul'u bir tenezzüh memleketi hâline getirmekle olacaktır; buna çalışmak lâzımdır.

- **Meclis-i Mebûsan bu sene nasıl çalışmalıdır?**

Ümit ederim ki bu defa sükûn ile çalışılacaktır. Birçok kanun mevcuttur ki bunların Eylül'e kadar çıkarılması lâzımdır. Meclis, meşguliyeti çok olmak münâsebetiyle gereksiz açıklamalardan uzak durmalıdır.

- **İstanbul'un ihtiyaçları hakkında fikriniz?**

İstanbul maalesef Rumeli vilayetinin elden çıkmasıyla kısmen ticaretinden kaybetmiştir. İstikbâlde dahi Anadolu'da inşası tabii olan şimendiferlerle yapılması muhakkak olan limanlar İstanbul'un ticaretinden mühim bir kısmını dahi diğer iskelelere nakledeceklerinden İstanbul ticareti hakiki bir tehlikeye mâruz bulunuyor. Bu zararı telafi etmek de ancak memlekete ziyâretçi getirecek surette imar ve şehir dâhilinde yol ve kolay nakliye vâsıtaları temin etmek, eski eserlerimizi muhâfaza velhâsıl İstanbul'u tabii güzelliğinden istifâde edilebilecek bir hâle getirmek, İstanbul'u bir gezinti memleketi hâline getirmekle olacaktır; buna çalışmak lâzımdır.

HUDEYDE MEBUSU HAKKI İLHAMİ BEY*

Hakkı İlhami Bey 1858'de Eğin'de doğmuştur. Tüccardan Ali Efendi'nin oğludur. Tophane'de Feyziye, Sultaniye mekteplerinde tahsil ve bir müddet de hukuka devam etmiş, bilahare Hudeyde'de muhasebe başkitabetinde bulunmuştur. Kısa bir süre de avukatlıkla iştigal etmiştir.

* Tanin, nu: 1896, 4 Nisan 1914 (22 Mart 1330), s.3.

İki hafta evvel şehrimize muvâsalat eden Hudeyde mebus-ı muhteremi Hakkı İlhami Bey, muharririmizin ilk sualine bervech-i âti cevap vermiştir:

- Dâire-i intihâbiyemin birçok şeylere ihtiyacı vardır. Mâmâfih bunları iki kelime ile hülâsa etmek mümkündür: Maârif ve nâfia. Vilayetin yolları noksan ve haraptır. Tabii yola mâlik olmayan bir vilayette ticaretin terakkisini arzu etmek muhâli temenni etmek demektir. İki sene mukaddem Hudeyde-San'a demiryolu inşa edilmeye başlandığı zaman gerek ahâli gerek tüccar son derece memnun olmuştu. Herkes terakki devrinin hulûlüne intizâr ediyordu. Fakat maatteessüf bu intizâr ye's ile neticelendi. Kumpanya iflas ederek ameliyat-ı inşaiyeyi yüz üstüne bıraktı. Ve bunun ticaret-i mahalliyyeye pek büyük tesiri dokundu.

- Hattın ikmâl edilmiş kısmı ne kadardır?

Tahminen bir kilometre kadar hat tefriş edilmiş ve bir miktar da tesviye-i turâbiye yapılmıştı. Fakat bugün maatteessüf muattal bir hâldedir. Mesmûata nazaran mezkûr hattın inşası ikinci bir kumpanyaya ihale edilecek ve bu vechle ahâlinin ümitleri hakikaten iktiran edecektir.

- Vilayetin ahvâl-i dâhiliyesi nasıldır?

İmam Yahya ile vukûbular îtilâf cibâl kısmında âsâyışın teminini intâc etmiştir; fakat maatteessüf Tihâme kısmında bazı münâsebetsiz ahvâle tesâdüf olunuyor. Mesela bazı kabâil, ez'an-cümle Zerânîk kabilesi yollara, kervanlara taarruz ediyorlar, bu hâl tabii ticaret-i mahalliyyeyi sekte-dâr

İki hafta evvel şehrimize gelen Hudeyde Mebusu Hakkı İlhami Bey, muharririmizin ilk sualine aşağıdaki gibi cevap vermiştir:

- Seçim bölgemin birçok şeye ihtiyacı vardır. Mâmâfih bunları iki kelime ile hülâsa etmek mümkündür: Eğitim ve bayındırlık. Vilayetin yolları noksan ve haraptır. Tabii yola malik olmayan bir vilayette ticaretin ilerlemesini arzu etmek, hayali temenni etmek demektir. İki sene önce Hudeyde-San'a demir yolu inşa edilmeye başlandığı zaman gerek ahâli gerek tüccar son derece memnun olmuştu. Herkes ilerleme devrinin geleceğini bekliyordu. Fakat maalesef bu bekleyiş üzüntü ile neticelendi. Kumpanya iflas ederek inşa faaliyetini yüz üstü bıraktı. Ve bunun mahallî ticarete pek büyük tesiri dokundu.

- **Hattın ikmâl edilmiş kısmı ne kadardır?**

Tahminen bir kilometre kadar hat döşenmiş ve bir miktar da toprağın tesviyesi yapılmıştı. Fakat bugün maalesef âtıl kalmış bir hâldedir. Aldığım haberlere nazaran zikredilen hattın inşası ikinci bir kumpanyaya ihale edilecek ve bu sebeple ahâlinin ümitleri hakikaten yeniden dirilecektir.

- **Vilayetin dâhili ahvâli nasıldır?**

İmam Yahya ile vuku bulan iş birliği dağlık bölgede âşâyişin teminini sağlamıştır; fakat maalesef Tihâme kısmında bazı münâsebetsiz duruma tesâdüf olunuyor. Mesela bazı kabileler, misal Zerânîk kabilesi yollara, kervanlara taarruz ediyorlar, bu hâl tabii mahallî ticarete

ediyor. Mâmâfih hükümet son derece çalışıyor, inşallah hüsn-i neticeye vâsıl olur.

- **Maârif ne hâldedir?**

Vilayetlerde nispeten mükemmel ise de kazalarda maatteessüf pek noksandır, tedrisat Türkçe ve Arapça olmak üzere icra edilmektedir. Fakat bunların terakkisi muktedir muallimlerin vücuduna vâbestedir.

- **İdare-i Vilâyât Kanun-ı Muvakkati Yemen'de hüsn-i tesiri mûcib oldu mu?**

Mezkûr kanunun hususiyet-i haline binâen Yemen'de tamamıyla tatbik edilebileceğini zannetmem. Mesela Yemen'de mehâkim-i adliye mevcût bulunmadığından kanunun cihet-i adliyesi kâbil-i tatbik değildir; Mehâkim-i şer'iyenin icraatı şâyeste-i şükrandır. Bilhassa îlâmât-ı şer'iyenin memlekette tetkiki için teşekkül eden heyet-i tetkikiyenin pek büyük fâidesi görülmüş, bu vechle muâmelâtın tesri-i rüyeti taht-ı temine alınmıştır.

Bu heyet fukahâ-yı mahalliyeden teşkil edilmiş, fakat reis Dersaadet'ten îzam olunmuştur.

- **İmâmın vaziyeti nasıldır?**

Gerek imâmın, gerek nüfûzunun câri olduğu Zeydiye mıntıkası ahâlisinin hükümete karşı vaziyetleri müstakimânedir. Bu hususta Abdullah Efendi'nin büyük hizmeti sebk etmiş, zî-nüfûz meşâyih ile görüşmüş, hükümetin ne demek olduğunu kendilerine anlatmıştır.

sekte vuruyor. Mâmâfih hükümet son derece çalışıyor, inşallah iyi neticeye ulaşılabilir.

- **Eğitim ne hâldedir?**

Vilayetlerde nispeten mükemmel ise de kazalarda maalesef pek noksandır, tedrîsat Türkçe ve Arapça olmak üzere icra edilmektedir. Fakat bunların terakkisi muktedir muallimlerin varlığına bağlıdır.

- **Vilayetler İdaresi Geçici Kanunu Yemen’de iyi bir tesir meydana getirdi mi?**

Zikredilen kanunun hususi haline binaen Yemen’de tamamıyla tatbik edilebileceğini zannetmem. Mesela Yemen’de adlî mahkemeler mevcut bulunmadığından kanunun adlî cihetini tatbik etmek mümkün değildir; Şerî mahkemelerin icraatı şükran vericidir. Bilhassa şerî bildirilerin memlekette tetkiki için teşekkül eden tetkik heyetinin pek büyük faydası görülmüş, bu vechile muâmelâtın sûratle gördürülmesi sağlanmıştır.

Bu heyet mahallî fıkıhçılardan teşkil edilmiş, fakat reis Dersaâdet’ten gönderilmiştir.

- **İmamın vaziyeti nasıldır?**

Gerek imamın, gerek nüfuzunun geçerli olduğu Zeydiye mıntıkası ahâlisinin hükümete karşı vaziyetleri istikâmet dâhilindedir. Bu hususta Abdullah Efendi’nin büyük hizmeti görülmüş, nüfuz sahibi şeyhlerle görüşmüş, hükümetin ne demek olduğunu kendilerine anlatmıştır.

BOLU MEBUSU
NECATİ BEY*

[Bolu Mebusu Necati Bey, muhtelif devlet görevlerinde bulunmuş bir idarecidir. III. Devre (1914-1918) Bolu Mebusu olarak parlamentoya dâhil olmuştur. İttihad ve Terakki Partisi listelerinden seçimi kazanmıştır].

* Tanin, nu: 1897, 5 Nisan 1914 (23 Mart 1330), s.3.

Muharririmiz, hususiyet-i ahvâliyle bilhassa câlib-i dikkat olan Bolu Sancağı Mebusu Necati Bey'i ziyâret ederek dâire-i intihâbiyesinin ihtiyâcâtını sormuştur. Necati Bey bu suale bervech-i zîr cevap vermiştir:

- İhtiyâcât o kadar mütenevvidir ki saymakla bitmez: Maârif, veba, hastalık, ilâ âhiri-hi hangisini söyleyeyim?

Vesâit-i umrâniye?

Bolu sancağında hiçbir şey yok denilse mübâlağa edilmiş olmaz. Şimendifer, liman, şose, hepsi eksik, yalnız bir iki kaza müstesna olmak şartıyla...

Hastalık hakkında biraz mâlumât verir misiniz?

Oralarda başlıca frengi hastalığı hükümfermâdır. Bazı yerlerde malarya hastalığı varsa da o kadar mahsus değildir. Frenginin tedavisi hakkında hükümetçe ittihâz edilen tedâbir kâfi ise de etibbânın vazifeye hakkıyla merbut olmadıkları, ekserisinin iki üç ay sonra istifa veya istihsâl-i mezuniyet veyâhud da suver-i sâire ile infikâk ettikleri, bazılarının da ahâlinin tevhişini vesile ittihâz ettikleri muhakkaktır. Düzce'de ahâlinin seviyesiyle mütenâsiben hareket eden yalnız Doktor İrfan Bey'dir. Frenginin önünü almak için İrfan Bey gibi etibbânın tezyidi ve arzu ettikleri edviyenin îtâsı kâfidir.

Seyyar muhabirimiz Ahmed Şerif Bey'in makaleleri ne gibi tesir icra etti?

Ahmed Şerif Bey'in makaleleri halkı memnun edememekte ise de îkaz etmekten hâli kalmadığı şüphesizdir.

Muharririmiz, kendine has vaziyetiyle bilhassa dikkat çeken Bolu Sancağı Mebusu Necati Bey'i ziyâret ederek seçim bölgesinin ihtiyaçlarını sormuştur. Necati Bey bu suale aşağıdaki gibi cevap vermiştir:

- İhtiyaçlar o kadar çeşitlidir ki saymakla bitmez: Eğitim, veba, hastalık vesâire hangisini söyleyeyim?

- **Medeniyet vâsıtaları?**

Bolu sancağında hiçbir şey yok denilse mübâlağa edilmiş olmaz. Şimendifer, liman, yol, hepsi eksik, yalnız bir iki kaza müstesna olmak şartıyla...

- **Hastalık hakkında biraz mâlumât verir misiniz?**

Oralarda başlıca frengi hastalığı hüküm sürmektedir. Bazı yerlerde malarıya [sıtma] hastalığı varsa da o kadar mahsus değildir. Frenginin tedavisi hakkında hükümetçe alınan tedbirler kâfi ise de hekimlerin vazifeye hakkıyla bağlı olmadıkları, çoğunun iki üç ay sonra istifa veya mezuniyet elde etmesi veyâhut da sâir yollarla ayrıldıkları, bazılarının da ahâlinin korkutmasını vesile olarak kullandıkları muhakkaktır. Düzc de ahâlinin seviyesiyle mütenasip hareket eden yalnız Doktor İrfan Bey'dir. Frenginin önünü almak için İrfan Bey gibi doktorların sayısının artırılması ve arzu ettikleri ilaçların verilmesi kâfidir.

- **Gezici muhabirimiz Ahmed Şerif Bey'in makaleleri ne gibi tesir icra etti?**

Ahmed Şerif Bey'in makaleleri halkı memnun edememekte ise de ikaz etmekte işe yaradığı şüphesizdir.

- **Muvakkat kanunlar hakkında fikrinizi anlayabilir miyim?**

Kanunlar ne kadar mükemmel olursa olsun hakkıyla tatbik edilmedikçe bî-fâidedir. Bahsettiğiniz kanunlar yeni neşredilmiş ve sâha-yı tatbike henüz vaz' olunmuştur. Tatbik edildikten sonra hâsıl olan neticeye göre hüküm vermek daha doğrudur.

- **Ahâli verginin tezyidinden şikâyet ediyor mu?**

Ben vergi hakkında bir şikâyet işitmedim. Zira vergiye vukûbulan zemâim benim orada bulunduğum zaman ahâli tarafından anlaşılmamıştı.

- **Bolu'da hayvan kaçakçılığı var mıdır?**

Evvelce vardı. Bu hususta hükümet tarafından âhiren vaz' olunan kanun hüsn-i tesir icra etmiştir.

- **Bütçedeki tâdilât hakkında?**

Hiçbir şey söyleyemem çünkü henüz tetkik etmedim.

- **Meclisin tarz-ı faaliyetinin nasıl olmasını istersiniz?**

Meclis-i Mebûsanın bu devredeki faaliyetinin sâkinâne ve sâkinâne olmasının hayırlı olacağı muhakkaktır. Tefrikanın adem-i vukuu ehassü'l-âmâldir. Fakat bir insanın kalbinde neler bulunduğunu kim takdir edebilir, herhâlde mebusların da insan olduklarını tahattur eder, muhtelif sâikleri göz önüne getirirsek pek kat'i bir şey söylemek mümkün olmaz.

- **Geçici kanunlar hakkında fikrinizi anlayabilir miyim?**

Kanunlar ne kadar mükemmel olursa olsun hakkıyla tatbik edilmedikçe faydasızdır. Bahsettiğiniz kanunlar yeni neşredilmiş ve tatbik sahasına henüz konulmuştur. Tatbik edildikten sonra hâsıl olan neticeye göre hüküm vermek daha doğrudur.

- **Ahâli verginin artırılmasından şikâyet ediyor mu?**

Ben vergi hakkında bir şikâyet işitmedim. Zira vergiye yapılan zamlar benim orada bulunduğum zaman ahâli tarafından anlaşılmamıştı.

- **Bolu'da hayvan kaçakçılığı var mıdır?**

Evvelce vardı. Bu hususta hükümet tarafından son zamanlarda konulan kanun iyi bir tesir icra etmiştir.

- **Bütçedeki tâdilât hakkında?**

Hiçbir şey söyleyemem çünkü henüz tetkik etmedim.

- **Meclisin faaliyet tarzının nasıl olmasını istersiniz?**

Meclis-i Mebûsanın bu devredeki faaliyetinin sâkin bir şekilde olmasının hayırlı olacağı muhakkaktır. İhtilafların olmaması en büyük emeldir. Fakat bir insanın kalbinde neler bulunduğunu kim takdir edebilir, herhâlde mebusların da insan olduklarını hatırlar, muhtelif sebepleri göz önüne getirirsek kesin bir şey söylemek mümkün olmaz.

BURSA MEBUSU
RIZA BEY^{*}

[Meclis-i Mebûsan II. ve III. Devre (1914-1918) Bursa Mebusu olarak parlamentoya dâhil oldu. Hekimlik mesleğinden geldiği bilinmektedir. İttihad ve Terakki Partisi listelerinden seçime dâhil olmuştur].

^{*} Tanin, nu: 1898, 6 Nisan 1914 (24 Mart 1330), s.3.

Bursa mebus-ı muhteremi Rıza Beyefendi muharririmizin dâire-i intihâbiyesinin ihtiyâcât ve terakkiyâtı hakkındaki sualine şu yolda mukabelede bulunmuşlardır:

- Tabii dâirem ihtiyâcâtı pek vâsi' ve mütenevvidir. Fakat en mühim ihtiyacımı iki kelimedede hülâsa edebilirim. Umûr-ı nâfia ve mektep.

Mesela vilayetimizde seyr u sefâine küşâde edilecek birçok nehirler hatta teybîs edilecek birçok göl ve bataklıklarımız var; ahvâl-i zirâiye ve ticariyesi ise pek ziyâde ıslâha muhtaçtır. Bilhassa ziraat hâl-i ibtidâiyededir. Kuvve-i inbâtiye ve teşkilât-ı arziyye pek müsâit olduğu hâlde maatteessüf istifâde mümkün olamıyor. Bütün dert ve ihtiyaçlarımıza hükûmetin vâkifâne nazarından pek büyük ümitler besliyoruz.

- **Bursa'da maârif ve intibâh eserleri var mı?**

Maârif oldukça müterakkidir. Mektepler mahalde kâfi değilse de miktarları istiskâl olunamayacak bir mertebededir. Bilhassa merkez sultanisi ve bir müdür-i muktedir ve faalin dest-i terbiyetinde bulunan dârümuallimîn hakikaten memleketin maârifine ciddi hizmetler ettiği gibi kaza merkezlerinde bulunan mekâtib-i ibtidâiye ve rüşdiyeleri de maa'l-şükran pek müterakki gördüm. Yine merkezdeki İttihad ve Terakki Mektebinin memleket maârifine ve evlâd-ı vatanın tenvirine ettiği hizmet hakikaten şâyân-ı teşekkürdür. Son fâcianın halkta uyandırdığı hiss-i millî ve intibâh nazar-ı iftiharla görülecek bir hâl ve derecededir. Memleketin gerek maârifinde, gerek iktisadiyât ve gerek ictimâiyâtında pek meşkûr bir hiss-i millî meşhûd oluyor.

Bursa Mebusu Rıza Beyefendi muharririmizin seçim bölgesinin ihtiyaçları ve gelişmesi hakkındaki sualine şu yolda mukabelede bulunmuşlardır:

- Tabii seçim bölgemin ihtiyaçları pek geniş ve çeşitlidir. Fakat en mühim ihtiyacımı iki kelimedede hülâsa edebilirim. Bayındırlık ve mektep.

Mesela vilayetimizde deniz yolu olarak kullanılacak birçok nehirler hatta kurutulacak birçok göl ve bataklıklarımız var; zirâi ve ticari vaziyet ise pek ziyâde ıslâha muhtaçtır. Bilhassa ziraat ilkel bir hâldedir. Topraktaki verimlilik ve buna dâir teşkilâtlar pek müsâit olduğu hâlde maalesef istifâde mümkün olamıyor. Bütün dert ve ihtiyaçlarımıza hükümetin vâkıf nazarından pek büyük ümitler besliyoruz.

- **Bursa’da eğitim ve uyanış eserleri var mı?**

Eğitim oldukça ileridir. Mektepler mahalde kâfi değilse de miktarları aşağı görülemeyecek bir mertebededir. Bilhassa merkez sultanisi ve muktedir ve faal bir müdürün terbiyesi elinde bulunan Dârümuallimîn [Erkek Öğretmen Okulu] hakikaten memleketin eğitime ciddi hizmetler ettiği gibi kaza merkezlerinde bulunan ilk derece mektepler ve ortaokulları da şükran duyarak pek ileride gördüm. Yine merkezdeki İttihad ve Terakki Mektebinin memleket eğitime ve vatan evlatlarının aydınlanmasına ettiği hizmet hakikaten teşekküre şâyândır. Son fâcianın halkta uyandırdığı milli his ve uyanış iftihar nazarıyla görülecek bir hâl ve derecededir. Memleketin gerek eğitiminde, gerek iktisadında ve gerek toplumun tamamında şükran duyulacak bir milli hisse

Bence bu son fâcialardan mütevellid intibâh hâsılı millî his, âtimiz için medâr-ı tesliyet olacak bir hâldir.

- **Bursa sînâi ipekçiliği ve kumaşçılığı ne hâldedir?**

Bursa'da bu iki sanat, ipekçilik ve kumaşçılık müterakki hatvelerle ilerliyor. Esâsen bu iki sanatın Bursa'da esâsları pek metîndir. Yeni teşekkül eden mensucât şirketinin ve bazı gayûr ve hamîyyetli İslam tâcir ve sanatkârlarının gayret ve hamîyyetleri memleketin hayat-ı iktisâdiyesine pek büyük hizmeti olacaktır. Bursa mâmulâtına talep pek çoktur. Hatta mensucât şirketi değil diğer tarafların, yalnız İstanbul'un siparişlerini bile tamamıyla icra edemeyecektir. Ve bu îtibâra karşı büyük bir gayretle çalışılacağından ümitvârim.

- **Sihhat meselesi hakkında biraz izâhât lütfeder misiniz?**

Her vilayette olduğu gibi Bursa'da da sihhat-ı umûmiyye lâıyk olduğu ehemmiyeti görmemiştir. Fakat memleketin iklimi, sularının ve havasının ciyâdet ve letâfeti sihhat meselesine büyük hizmetler ediyor ve umûmî ve sârî hastalıklar o kadar büyük tahribât yapmıyor. Vilayetin bazı taraflarında frengi de oldukça tahribât yapmıştır. Bilhassa İnegöl ve Domaniç'te. Mâmâfih tedavi sayesinde tenâkus meşhûd olmaya başlamıştır. Sıtma yoksa da Bursa ovasındaki pirinç zer'iyyatı tecrübesi geçen sene ahâliyi oldukça ıztıraba uğratmıştır.

şahit olunuyor. Bence bu son fâciaların ortaya çıkardığı uyanış göstergesi millî his, geleceğimiz için teselli veren bir hâldir.

- **Bursa ipekçilik ve kumaşçılık sanayi ne hâldedir?**

Bursa'da bu iki sanat, ipekçilik ve kumaşçılık büyük adımlarla ilerliyor. Esâsen bu iki sanatın Bursa'da esâsları pek sağlamdır. Yeni teşekkül eden dokuma şirketinin ve bazı gayretli ve hamiyetli Müslüman tüccar ve sanatkarlarının gayret ve hamiyetleri memleketin iktisadi hayatına pek büyük hizmet edecektir. Bursa ürünlerine talep pek çoktur. Hatta dokuma şirketi değil diğer bölgelerin, yalnız İstanbul'un siparişlerini bile tamamıyla icra edemeyecektir. Ve bu itibâra karşı büyük bir gayretle çalışılacağından ümitliyim.

- **Sihhat meselesi hakkında biraz izâhat lütfeder misiniz?**

Her vilayette olduğu gibi Bursa'da da umûmî sihhat lâyük olduğu ehemmiyeti görmemiştir. Fakat memleketin iklimi, sularının ve havasının temizliği ve letâfeti sihhat meselesine büyük hizmetler ediyor ve umûmî ve bulaşıcı hastalıklar o kadar büyük tahribât yapmıyor. Vilayetin bazı taraflarında frengi de oldukça tahribât yapmıştır. Bilhassa İnegöl ve Domaniç'te. Mâmâfih tedavi sayesinde azalma görülmeye başlamıştır. Sıtma yoksa da Bursa ovasındaki pirinç ekimi geçen sene ahâliyi oldukça ıstıraba uğratmıştır.

- **Meclis-i Mebûsandaki tarz-ı mesâi hakkında fikr-i âliniz nedir?**

Pek acı tecrübelerin de isbât ettiği gibi Meclis-i Mebûsanda kemâl-i sükûn ve vakâr ile çalışmak lâzımdır. Memleketin ihtiyâcâtına âit işlerde kanunların gürültüsüz ve vakit zâyî' etmesizin çıkarılması fikrindeyim. Umûmun bu fikirde bulunacağını da ümit ediyorum. Memleketin ihtiyaç ve menâfi-i âliyesini vukûf ve ciddiyetle takdir eden hükûmete karşı müşkülât îkâına değil onun mevkiini tahkîm ve tarsîn için uğraşılmalıdır.

- **Bütçe meselesi?**

Bunda evvela düşünülecek şey tevâzundur. Bütün dikkatimizi bütçe açıklarının memlekete açtığı darbeleri bertaraf etmek esâs ve emeliyle bütçelerde mümkün olan tasarruf ve iktisâdı yapmaktır.

- **Anadolu islâhâtı hakkındaki mütâlaa-i aliyyeniz?**

Bu umûmî suale ceffelkalem cevap vermek tabii muvâfık değildir. Dâire-i mâlumât ve salâhiyetimin de olmadığını söylemekle beraber Anadolu'da yapılacak başlıca islâhâtın evveleminde memleketin âsâyışını temin için polis ve jandarma teşkilâtının ikmâli, memleketin hayat-ı iktisâdî ve ictimâyesine pek büyük tesiri olan turûk-ı muvâsalanın tesisi ve yine ihtiyâcât-ı umûmiyyeden olan mekâtib-i ibtidâiyenin teksiri, her vilayetin ahvâl ve ihtiyâcât-ı hususîyesini nazar-ı îtibâra alarak teşebbüsât-ı nâfiada bulunulması esâsları olduğu fikrindeyim.

- **Meclis-i Mebûsandaki mesâi tarzı hakkında yüksek fikirleriniz nedir?**

Pek acı tecrübelerin de ispat ettiği gibi Meclis-i Mebûsanda sükûnet ve vakar ile çalışmak lâzımdır. Memleketin ihtiyaçlarına âit işlerde kanunların gürültüsüz ve vakit kaybetmeksizin çıkarılması fikrindeyim. Umûmun bu fikirde bulunacağını da ümit ediyorum. Memleketin ihtiyaç ve yüksek menfaatlerini vukûf ve ciddiyetle takdir eden hükûmete karşı zorluk çıkarmaya değil onun mevkiini tahkim ve takviye etmeye uğraşılmalıdır.

- **Bütçe meselesi?**

Bunda evvela düşünülecek şey denkliktir. Bütün dikkatimizi bütçe açıklarının memlekete açtığı darbeleri bertaraf etmek esâs ve emeliyle bütçelerde mümkün olan tasarruf ve iktisadı yapmaktır.

- **Anadolu ıslâhâtı hakkındaki mütâlaanız?**

Bu umûmî suale gelişigüzel cevap vermek tabii uygun değildir. Mâlumât ve salâhiyet alanımda olmadığını söylemekle beraber Anadolu'da yapılacak başlıca ıslâhâtın evveleminde memleketin âsâyîşini temin için polis ve jandarma teşkilâtının ikmâli, memleketin iktisadi ve toplumsal hayatına pek büyük tesiri olan ulaşım hattının tesisi ve yine umûmî ihtiyaçlardan olan ilk derece mekteplerin sayısının artırılması, her vilayetin ahvâl ve hususi ihtiyaçlarını dikkate alarak faydalı teşebbüslerde bulunulması esâsları olduğu fikrindeyim.

SÜLEYMANİYE MEBUSU BABANZÂDE HİKMET BEY*

Babanzâde Hikmet Bey, 1880'de Musul'da doğdu. İlk tahsilini ve liseyi İstanbul'da tamamlayıp Mekteb-i Hukuka devam etti. Burada üçüncü sınıfa terfi edeceği sırada siyasî meselelerle iştigali dolayısıyla İsviçre'ye firar etti. Meşrutiyetin ilanını müteakip yurda dönerek Mısır Fevkalâde Komiserliği İkinci Kitabetine tâyin olundu ve seçimlerde Süleymaniye'de mebusluğa adaylığını koymak üzere görevinden istifa etti. Hikmet Bey, (Tanin) refik-i mesâisi merhum Hakkı Bey'in küçük biraderleridir. [1908-1912 arasında iki dönem mebusluk yaptı. Yazarlık ve gazetecilik mesleklerini de ifâ eden Süleyman Hikmet Bey dönemin entelektüel simalarından biri idi. Eski mebus ve Kültür Bakanı Mustafa Cihad Baban'ın babasıdır. 1946'da vefat etmiştir].

* Tanin, nu: 1902, 10 Nisan 1914 (28 Mart 1330), s.3.

Süleymaniye mebus-ı muhteremi Babanzâde Hikmet Beyefendi dâire-i intihâbiyesinin ihtiyâcât-ı mühimmesini muharririmize bervech-i âtî tafsîl eylemişlerdir:

- Dâire-i intihâbiyem pâyitahttan pek uzak bulunmak hasebiyle vilâyât-ı sâire-i Osmaniye'ye nazaran maatteessüf en ziyâde geri kalmış, ihmal edilmiş bir vilayettir. Bir memlekette, ziraatin, sınınin, ticaretin terakkisi muntazam yolların, şoselerin vücûduna vâbestedir. Hâlbuki maatteessüf Süleymaniye sancağında turûk-ı umûmiyye nâmına hiçbir şey yoktur. Süleymaniye haricine çıkmamış olan hemşehrilerimin bu asr-ı medeniyette araba ve tekerleğin ne demek olduğunu bilmediklerini söylersem hayret etmeyiniz! Sancağın münbit arazisi, vâsi' sahraları, yeşil ovaları, müteaddid nehirleri vardır. Bununla beraber vâridât mesârifâta tekâbül etmemektedir. Mâmâfih vali-i hâzır Süleyman Nazif Bey buradan müfâratat etmezden evvel turûk-ı umûmiyyenin inşasını gâye-i emel ittihâz etmiş ve esbâbını tehiyye ile cidden meşgul olmuştur.

- Bağdat şimendiferi Süleymaniye'nin ne kadar yakınından geçiyor?

Bağdat şimendiferi Kerkük sancağının tahminen otuz kilometre kurbundan geçecektir. Kerkük ile Süleymaniye arasındaki mesafeyi de yine tahminen yüz kilometre olmak üzere kabul edersek Bağdat şimendiferinin geçeceği nokta ile Süleymaniye arasındaki mesafenin ancak yüz otuz kilometreden ibaret olduğunu anlamış oluruz. Eğer yüz otuz kilometrelik bir şube hattı inşa edilecek olursa gerek Kerkük'ün gerek Süleymaniye'nin istikbâl-i ticariyesi temin ve mânen, maddeten istifâde edilmiş olur.

Süleymaniye Mebusu Babanzâde Hikmet Beyefendi seçim bölgesinin mühim ihtiyaçlarını muharririmize aşağıdaki gibi açıklamışlardır:

- Seçim bölgem payitahttan pek uzak bulunmak hasebiyle devletin diğer vilayetlerine nazaran maalesef en ziyâde geri kalmış, ihmal edilmiş bir vilayettir. Bir memlekette, ziraatin, sanayinin, ticaretin ilerlemesi muntazam yolların, şoselerin vücuduna bağlıdır. Hâlbuki maalesef Süleymaniye sancağında umûmî yol adına hiçbir şey yoktur. Süleymaniye haricine çıkmamış olan hemşehrilerimin bu medeniyet asrında araba ve tekerleğin ne demek olduğunu bilmediklerini söylersem hayret etmeyiniz! Sancağın verimli arazisi, geniş sahraları, yeşil ovaları, pek çok nehirleri vardır. Bununla beraber gelirler giderlere tekâbül etmemektedir. Mâmâfih mevcut Vali Süleyman Nazif Bey buradan ayrılmadan evvel umûmî yolların inşasını ana gâye kabul etmiş ve yollarını aramakla cidden meşgul olmuştu.
- **Bağdat şimendiferi Süleymaniye'nin ne kadar yakınından geçiyor?**

Bağdat şimendiferi Kerkük sancağının tahminen otuz kilometre kadar yakınından geçecektir. Kerkük ile Süleymaniye arasındaki mesafeyi de yine tahminen yüz kilometre olmak üzere kabul edersek Bağdat şimendiferinin geçeceği nokta ile Süleymaniye arasındaki mesafenin ancak yüz otuz kilometreden ibaret olduğunu anlamış oluruz. Eğer yüz otuz kilometrelik bir şube hattı inşa edilecek olursa gerek Kerkük'ün gerek Süleymaniye'nin ticari istikbâlini temin ederek mânen ve maddi olarak istifade edilmiş olur.

- **Maârif?**

Süleymaniye'de maârif de pek az terakki etmiştir. Kızlara mahsus mektep mevcûd olmadığı gibi erkeklere mahsus olan mekâtib-i ibtidâiye de ihtiyâcât-ı mahalliyyeyi tatmin edecek dereceden pek dündür. Nefs-i Süleymaniye'de bir idâdi ile bir rüşdiye-i askeriye ve dört mekteb-i ibtidâi vardır. Hemşehrilerim tabiaten cengâver olduklarından ordu-yu Osmaniye'de hizmet etmek için rüşdiye-i askeriyyeye daha ziyâde rağbet gösteriyorlar. Bu mektep de eyyâm-ı âhirede Maârif Nezâretine devrolunmuştur.

- **Sıhhat-i umûmiyye?**

Mühim ve mühlik bir hastalık yoktur. Bununla beraber doktor ve eczacıya da tesâdüf mümkün değildir! Şimdi seyyar sıhhiye heyetlerinin hüsn-i hizmeti sebk edeceği derkârdır.

- **Ahâli hükümetten ne gibi şeyler bekliyor?**

Bundan evvelki intihâbâtta dâire-i intihâbiyeme gitmiş, kaza ve kurâyı gezerek ahâli ile temasta bulunmuş, ihtiyâcât-ı âcile ve mahalliyyeyi yakından tetkik etmiştim. Ahâlinin beklediği başlıca şey âşârın iltizam suretiyle cibâyetinden sarf-ı nazar olunmasıdır. Müntehiplerim bu vechle bazı mültezimlerin eyâdî-i tagallübünden kurtulmak istiyorlar. Bir de vaktiyle bazı köylere bir nisbet dâiresinde maktuân vergi tâyin edilmişti. Mürûr-ı zamanla bu nisbete hâlel geldi. Kurânın bazısı büyüdü, bazısı da küçüldü fakat maktuân tarh edilen vergilere hâlel gelmedi. Evvelce ancak beş on haneden ibaret olan bir köy kırk altı sene evvel ne veriyorsa bugün de onu

- **Eğitim?**

Süleymaniye’de eğitim de pek az ilerlemiştir. Kızlara mahsus mektep mevcut olmadığı gibi erkeklere mahsus olan ilk derece mektepler de mahallî ihtiyaçları tatmin etmekten pek uzaktır. Süleymaniye merkezde bir lise ile bir askerî ortaokul ve dört ilk derece mektep vardır. Hemşehrilerim tabiat olarak cengâver olduklarından Osmanlı ordusunda hizmet etmek için askerî ortaokula daha ziyâde rağbet gösteriyorlar. Bu mektep de son zamanlarda Maârif Nezâretine devrolunmuştur.

- **Umûmî sıhhat?**

Mühim ve tehlikeli bir hastalık yoktur. Bununla beraber doktor ve eczacıya da tesâdüf mümkün değildir! Şimdi seyyar sıhiye heyetlerinin iyi hizmetlerinin görüleceği ümit edilmektedir.

- **Ahâli hükümetten ne gibi şeyler bekliyor?**

Bundan evvelki seçimlerde kendi bölgeme gitmiş, kaza ve köyleri gezerek ahâli ile temasta bulunmuş, âcıl ihtiyaçların neler olduğunu yakından tetkik etmiştim. Ahâlinin beklediği başlıca şey âşârın iltizam suretiyle toplanmasından vazgeçilmesidir. Seçmenlerim bu şekilde bazı mültezimlerin zorbalığından kurtulmak istiyorlar. Bir de vaktiyle bazı köylere bir nispet dâiresinde ölçüp tartmadan [maktûân] vergi tâyin edilmişti. Geçen zamanla birlikte bu nispete halel geldi. Köylerin bazıısı büyüdü, bazıısı da küçüldü fakat bu toptan salınan vergilere halel gelmedi. Evvelce ancak beş on haneden ibaret olan bir köy kırk altı sene evvel ne

veriyor. Diğer taraftan küçülen, nüfusu tenâkus eden bir köy de aynı hâle mâruz kalıyor ve bu hâl büyük bir şikâyet, haksızlığa sebebiyet veriyor.

- **Aşâir ne hâldedir?**

Müteaddid aşâir vardır. Bunlardan en mühimi on bin haneye mâlik olan “Caf” aşiretidir. Gayr-i meskûn oldukları cihetle mevsime tâbi olarak Süleymaniye ile İran arasında dolaşırlar. Hükûmete mutîdirler. Vergilerini tediye ederler. Bu aşâirin iskânında hükûmetçe pek büyük fâideler vardır. Mâmâfih pek büyük fedakârlığa tevakkuf etmez.

- **Âsâyîş ne merkezdedir?**

İbtidâ-yı meşrutiyete kadar âsâyîş pek muhtel idi. Katli nüfus, nehb u garet ve kat’-ı tarîk vekâyi-i ruzmerreden mâdud idi. Fakat idare-yi meşruta kâim olunca bunlardan eser kalmadı. Jandarma teşkilâtı tatbik edildi, mâmâfih kadrosu henüz nâ-tamamdır. Evvelce jandarmasız, askersiz seyahat etmek, şuradan şuraya gitmek mümkün değildi. Hâlbuki bugün korkusuz, jandarmasız seyahat etmek kâbildir.

- **Meclis-i Mebûsan nasıl çalışmalıdır?**

Sükûn ile menfaat-i vataniyeyi her şeye tercih, kanunların tetkikiyle iştigal etmeli, bîsud münâkaşaların felâketten başka bir şey tevliid etmediğini unutmamalıdır.

veriyorsa bugün de onu veriyor. Diğer taraftan küçülen, nüfusu azalan bir köy de aynı hâle mâruz kalıyor ve bu durum büyük bir şikâyet, haksızlığa sebebiyet veriyor.

- **Aşiretler ne hâldedir?**

Pek çok aşiret vardır. Bunlardan en mühimi on bin haneye mâlik olan “Caf” aşiretidir. Meskûn olmadıklarından mevsime tâbi olarak Süleymaniye ile İran arasında dolaşırlar. Hükûmete sadıktırlar. Vergilerini öderler. Bu aşiretin iskânında hükûmetçe pek büyük faydalar vardır. Mâmâfih pek büyük fedakârlık göstermeleri beklenmemelidir.

- **Âsâyîş ne merkezdedir?**

Meşrutiyetin başlarına kadar âsâyîş yok gibiydi. Nüfusun katli, yağma ve yol kesme her gün karşılaşılan hâdiselerden sayılmaktaydı. Fakat meşruti idare tesis edilince bunlardan eser kalmadı. Jandarma teşkilâtı tatbik edildi, mâmâfih kadrosu henüz tamam değildir. Evvelce jandarmasız, askersiz seyahat etmek, şuradan şuraya gitmek mümkün değildi. Hâlbuki bugün korkusuz, jandarmasız seyahat etmek mümkündür.

- **Meclis-i Mebûsan nasıl çalışmalıdır?**

Sükûn ile vatanın menfaatini her şeye tercih ederek, kanunların tetkikiyle iştigali unutmadan, faydasız münâkaşaların felâketten başka bir şey doğurmadığını aklında tutarak.

ANTALYA MEBUSU FUAD HULİSİ BEY*

[Antalya Mebusu Fuad Hulusi (Demirelli) Bey 1876'da İstanbul'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Trablusşam ve Beyrut'ta tamamladı. Daha sonra İstanbul Hukuk Mektebine girdi ve 1901'de mezun oldu. Muhtelif yerlerde hukuk alanında resmî görevlerde bulundu. Meclis-i Mebûsana I. Dönem Mebusu olarak 1908-1910 arasında Trablusşam, daha sonra 1913-1918 arasında Antalya Mebusu olarak seçildi. İzmir Asliye Mahkemesi Reisi, İstanbul Cinayet Mahkemesi Savcısı oldu (1926). Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanunu'nun hazırlanmasında ve İsviçre Medeni Kanunu'nu şerh edenlerden biri olan Virgille Rossel'in dört ciltlik eserini Türkçeye çeviren komisyonda görev aldı. Darü'lhilâfe ve Süleymaniye medreselerinde hukuk dersleri verdi. Şiir, piyes ve hukuk alanında basılmış eserleri vardır].

* Tanin, nu: 1906, 14 Nisan 1914 (1 Nisan 1330), s.3.

- **Beyefendi, Antalya'nın ihtiyâcâtı hakkındaki mütâlaât-ı aliyyelerini sorabilir miyiz?**

İhtiyâcâtımız pek çoktur, tafsili uzun sürer. Size bir kısmını hülâsaten arz edeyim. Antalya, yirmi iki bin küsur kilometre mesâha-yı sathiyesinde cesîm bir livadır. Nüfusu tahrire nazaran iki yüz elli bin raddesindedir. Fakat tahmine nazaran belki de üç yüz bini tecâvüz eder. Aradaki tefâvüt Yörük aşiretlerinin iskân edilememiş olmasından münbaistir. Bence evvel be evvel yapılacak şey bunları iskân ve temdin etmektir. Muhacir iskânına elverişli arazimiz de çoktur. Her türlü ziraata müsâit arazi mevcûd, su mebzuldür. Birçok da orman vardır. Bunlardan cidden istifâde olunur. İrvâ ve iskâ ameliyatına hemen başlamalıdır. Sukût-ı miyâhtan elektrik ve sinâi için vâsî' mikyasta istifâde edilmelidir. Ahâlimiz çalışkandır.

Antalya, Finike ve Alâiye'den külliyetli zahîre ve kereste ihraç olunur. Livamızın yalnız orman vâridâtı senevî kırk dört bin lira tutuyor ki ormanları daha çok olan Bolu sancağı orman vâridâtının iki mislidir. Kereste ormanlardan iskelelere çaylar vâsıtasıyla indirilmektedir. Yolu olmayan ormanları işletip keresteciliğe bu kadar ehemmiyet veren ve bu derece vâridât temin eyleyen ahâliye karşı Orman Nezâretinin şimdikinden ziyâde teshîlat irâe etmesi lâzım gelir.

Sihhat-i umûmiyyeye daha ziyâde, pek ziyâde dikkat ve himmet ister. Verem ve frengi hastalıklarına karşı muntazam ve ciddi bir mücadele lâzımdır. Antalya kasabası sur içindedir. Surun duvarları ceryân ve teceddüd-i havaya mâni oluyor. Bunlardan kıymet-i tarihiyeyi hâiz olanlar bir memur-ı mahsus marifetiyle

- **Beyefendi, Antalya'nın ihtiyaçları hakkındaki yüksek fikirlerinizi sorabilir miyiz?**

İhtiyaçlarımız pek çoktur, tafsili uzun sürer. Size bir kısmını hlsaten arz edeyim. Antalya, yirmi iki bin ksur kilometre yüz ölçümünde büyük bir livadır. Nüfus sayımına göre iki yüz elli bin civarındadır. Fakat tahminime göre belki de üç yüz bini geçer. Aradaki fark Yrk airetlerinin iskân edilememiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bence evvel be evvel yapılacak Şey bunları iskân etmek ve medenileŐtirmektir. Muhacir iskânına elverişli arazimiz de çoktur. Her türlü ziraata müsâit arazi mevcut, su boldur. Birçok da orman vardır. Bunlardan cidden istifâde olunur. Sulama faaliyetlerine hemen balanmalıdır. Sudan elektrik elde edilerek sanayinin de bundan geniş ölçüde istifâde ettirilmesi lâzımdır. Ahâlimiz alıŐkandır.

Antalya, Finike ve Alâiye'den [Alanya] bol miktarda zahire ve kereste ihraç olunur. Livamızın yalnız orman gelirleri senelik kırk dört bin lira tutuyor ki ormanları daha çok olan Bolu sanağı orman gelirinin iki mislidir. Kereste ormanlardan iskelelere çaylar vâsıtasıyla indirilmektedir. Yolu olmayan ormanları işletip keresteciliğe bu kadar ehemmiyet veren ve bu derece gelir elde eden ahâliye karşı Orman Nezâretinin Şimdikinden ziyâde kolaylıklar göstermesi lâzım gelir.

Umûmî sıhhate daha ziyâde, pek ziyâde dikkat ve yardım ister. Verem ve frengi hastalıklarına karşı muntazam ve ciddi bir mücadele lâzımdır. Antalya kasabası sur içindedir. Surun duvarları cereyna ve havanın

tefrik ve ibkâ edilmek şartıyla diğerleri hedm ettirilmelidir. Sur duvarlarının haricinde ve yüksekte yirmi bin dönüm kadar bir yer vardır ki Kuyucu Murat Paşa Vakfındandır. Orada yeni sıhhî mahalleler vücûda getirilebilir. Haritası yaptırılarak istibdâl edilmesi için Evkâf Nezâretine mürâcaat ettik, bu iş Evkâf Nezâretinin himmetine mütevakıftır.

Nüfusta tezâyüd görülmüyor. Esbâbı araştırılmalı, sıhhat-i umûmiyyeye îtinâ ve teksir-i nüfus vesâiline tevessül olunmalıdır. Hekim ve hastanemiz derece-i kifâyede değildir ve seyyar tabiplere ihtiyaç ziyâdedir. Livamızda sahil boyunca birçok yabancı zeytin ve harûb vardır.

Ahâlinin bunlara rağbet etmemesi bir kere aşiretlerin hayvanlarından muhâfaza edemeyecekleri mülâhazasından, sâniyen pek de usulüne vâkıf olamadıklarından ileri gelmektedir. Bir numune zeytinlik yapılsa pek iyi olur. Livamıza mütefennin, gayûr, köy köy dolaşır ziraat memurları lâzımdır. Toprağın kuvve-i inbâtıyesi fevkalâdedir. Senede üç defa ekilir ve mahsûl verir. Her şey yetişir. Zahîreden başka bilhassa pamuk, dut, meyve, sebze, portakal pek iyi mahsûl verir. Fakat hepsinin islâhı çarelerine bakılmak lâzımdır.

İpekçilik dahi pek ziyâde terakki edebilir. Düyûn-ı Umûmiyyenin celb-i nazarına şâyândır. Harir memuru isteyeceğiz.

yenilenmesine mâni oluyor. Bunlardan tarihî kıymeti olanlar hususi bir memur marifetiyle ayrılarak korunmalı ve diğerleri yıktırılmalıdır. Sur duvarlarının haricinde ve yüksekte yirmi bin dönüm kadar bir yer vardır ki Kuyucu Murat Paşa Vakfındandır. Orada yeni sihhî mahalleler vücuda getirilebilir. Haritası yaptırılarak değiş tokuş yapılması için Evkâf Nezâretine mürâcaat ettik, bu iş Evkâf Nezâretinin yardımına bağlıdır.

Nüfusta artış görülmüyor. Sebepleri araştırılmalı, umûmî sıhhate îtinâ edilmeli ve nüfusun artmasının yolları kolaylaştırılmalıdır. Hekim ve hastanemiz kâfi derecede değildir. Seyyar tabiplere ihtiyaç ziyâdedir. Livamızda sahil boyunca birçok yabancı zeytin ve keçiboynuzu vardır.

Ahâlinin bunlara rağbet etmemesi bir kere aşiretlerin hayvanlarından muhâfaza edemeyecekleri düşüncesinden, ikinci olarak pek de usulüne vâkıf olamadıklarından ileri gelmektedir. Bir numune zeytinlik yapılsa pek iyi olur. Livamıza işinde uzman, gayretli, köy köy dolaşır ziraat memurları lâzımdır. Toprağın verimliliği fevkalâdedir. Senede üç defa ekilir ve mahsûl verir. Her şey yetişir. Zahîreden başka bilhassa pamuk, dut, meyve, sebze, portakal pek iyi mahsûl verir. Fakat hepsinin islâhı çarelerine bakılmak lâzımdır.

İpekçilik dahi pek ziyâde ilerleyebilir. Düyûn-ı Umûmiyyenin ilgisine şâyândır. İpek memuru isteyeceğiz.

Bunlar ihtiyâcât-ı zirâiyemizden bir nebzedir. Cihet-ı ticariyeye gelince, Antalya kasabası pek mühim bir iskeledir. Âtiyen şimendifer ve liman yapılıncâ Antalya'dan başka Isparta, Burdur sancaklarının dahi iskelesi olacaktır. Livanın uzun sahilinde teşkilât-ı idariye ve inzibâtîyenin tevsî ve teksiri de hükümetçe pek ziyâde nazar-ı dikkate alınması lâzım bir noktadır.

Ahâlinin maârifehâhiş ve istidâdı pek ziyâdedir. Mektepler ihtiyaca gayr-i kâfidir. Bilhassa inâs mektepleri pek azdır. Hâlbuki halk bunun lüzûmunu derk etmiştir. Livamızın müstakil olması üzerine artık vâridât hususiye-i livadan evvel be-evvel hususî yollar ve mektepler için tahsisât-ı lâzıme ayrılacaktır. Fakat hükümetçe bir dârülmuallimîn-i ibtidâî küşâd edilmesi icâb eder.

- **Meclisteki tarz-ı mesâi hakkındaki fikriniz?**

İtiraf edelim ki henüz muntazam çalışmanın yolunu bilmiyoruz. Mesâimizde bu noktanın ehemmiyeti evvel be-evvel derpiş edilecek şeylerdendir. Mesela mebuslar ruznâme-i müzâkerâtın lâakall üç gün mukaddem haberdar olabilmelidir. Meclis-i Mebûsan bir mârız-ı irticâl halinde kalmamalıdır. Bilbedâhe söz söylemek meziyet olabilir. Fakat müzâkerâtın netice-i sâlime ve musîbeye rabtını temin etmek hususunda bunun o kadar fâidesi olmaz. Hatipler irâd-ı makal etmeden mevzubahis edecekleri mesâili lâyıkıyla tettebbu' ve ihâtâ etmelidirler. Heyet-i umûmiyye müzâkerâtı kadar encümenler müzâkerâtına da nizam ve intizâm verilmelidir. Avrupa mecâlis-i teşriyesindeki encümenler nasıl çalışıyorsa biz de öyle yapmalıyız.

Bunlar zirâi ihtiyaçlarımızdan bir nebzedir. Ticari kısma gelince, Antalya kasabası pek mühim bir iskeledir. Gelecekte şimendifer ve liman yapılıncâ Antalyadan başka Isparta, Burdur sancaklarının dahi iskelesi olacaktır. Livanın uzun sahilinde idari ve inzibâtî teşkilâtlanmaların genişlemesi ve sayılarının artırılması da hükümet tarafından pek ziyâde dikkate alınması lâzım bir noktadır.

Ahâlinin eğitime ilgi ve kâbiliyeti pek ziyâdedir. Mektepler ihtiyaca kâfi değildir. Bilhassa kız mektepleri pek azdır. Hâlbuki halk bunun lüzûmunu idrâk etmiştir. Livamızın müstakil olması üzerine artık livanın hususi gelirlerinden lâzım olanı en evvel yollar ve mektepler için ayrılacaktır. Fakat hükümetçe bir ilk öğretmen okulu yapılması icap eder.

- **Meclisteki mesâî tarzı hakkındaki fikriniz?**

İtiraf edelim ki henüz muntazam çalışmanın yolunu bilmiyoruz. Mesâimizde bu noktanın ehemmiyeti en evvel düşünülecek şeylerdendir. Mesela mebuslar gündemdeki müzâkereden en az üç gün önce haberdar olabilmelidir. Meclis-i Mebûsan hazırlıksız konuşulan bir yer olmamalıdır. İrticalen söz söylemek meziyet olabilir. Fakat müzâkerelerin sâlim ve isabetli bir neticeye ulaşmasını temin etmek hususunda bunun o kadar faydası olmaz. Hatipler, sözlerine başlamadan mevzubahis edecekleri meseleleri lâyıkiyla araştırmalı ve meseleye vâkıf olmalıdır. Genel Kurul müzâkereleri kadar encümenler müzâkerelerine de nizam ve intizâm verilmelidir. Avrupa yasama meclislerindeki encümenler nasıl çalışıyorsa biz de öyle yapmalıyız.

- **Bütçe meselesine dâir mütâlaanız?**

Âdi bütçe herhalde tevâzun ettirilmelidir. İstikrazlar aleyhinde değilim ancak umûr-ı müsmire ve nâfiaya hasr ve tahsis olunmalıdır. Yoksa mesârif-i îtiyâdiyenin vâridâtı geçmesi âcilen önü alınmak lâzım gelen şeylerdendir. Çarh-ı idare icâbederse daha basitleştirilebilir ve mesârif-i idare derece-i tahammüle kadar tenzil olunabilir.

Müdâfaa-i milliye fevkalâde fedakârlıklar ister. Donanmaya iş'âr-ı ihtiyacımız derkârdır. Bunlar mevcûdiyet ve bekâmızın lâ-yenfek şartları olduğu için ne kadar fedakârlık gösterirsek azdır. Livamızdan şimdiye kadar on yedi bin lira raddesinde donanma îânesi toplanmıştır. Tayyare iştirası için de ayrıca iki bin beş yüz lira gönderilmiştir. Bunları medâr-ı şevk olmak için yâd ediyorum.

- **İslâhât hakkında ne düşünürsünüz?**

İslâhâtın ikdamı bittabi âsâyış ve adâletin teminidir. Adâlet, mükellefiyette de gözetilmelidir. Vergilerin tarh ve cibâyeti adâlete takrib olunmalıdır. Şimdiki hâlde tekellüfât-ı umûmiyye sunûf-ı ahâli üzerine bir nispette tahmil olunmuyor. İslâhât-ı maliyenin bu nev'î gâyet mühim ve lâzımdır. Ecnebi mütehassıslardan bihakkın istifâde olunabilmek için uzun müddet memleketimizde kalıp ihtiyâcât ve ahvâlimizi anlamaları cihetinin temini şarttır. Sonra islâhâtın en büyük rehberleri turûk-ı muvâsaladır. Şimendifer ve yol islâhâtın pişvâsidir.

- **Bütçe meselesine dâir mütâlaanız?**

Olağan bütçe herhalde denkleştirilmelidir. Borçlanmalar aleyhinde değilim ancak verimli ve faydalı işlere tahsis olunmalıdır. Yoksa rutin masrafların gelirleri aşmasının âcilen önünün alınması lâzım gelmektedir. İdari organlar icap ederse daha basitleştirilebilir ve yönetim masrafları tahammül derecesine kadar düşürülebilir.

Millî müdâfaa fevkalâde fedakârlıklar ister. Donanmaya olan ihtiyacımız ortadadır. Bunlar mevcudiyet ve bekâmızın ayrılmaz bir şartı olduğu için ne kadar fedakârlık gösterirsek azdır. Livamızdan şimdiye kadar on yedi bin lira civarında donanma yardımı toplanmıştır. Tayyare satın alımı için de ayrıca iki bin beş yüz lira gönderilmiştir. Bunları şevke getirmesi için dile getiriyorum.

- **İslâhât hakkında ne düşünürsünüz?**

İslâhâtın temeli tabiatıyla âsâyiş ve adâletin temin edilmesidir. Adâlet, mükellefiyette de gözetilmelidir. Vergilerin salınması ve toplanması âdil olmalıdır. Şimdiki hâlde umûmî külfetler geniş ahâli üzerine bir ölçüde yüklenmiyor. Malî ıslâhâtın bu türlüsü gayet mühim ve lâzımdır. Ecnebi mütehassıslardan hakkıyla istifâde olunabilmek için uzun müddet memleketimizde kalıp ihtiyaçlarımızı ve vaziyetimizi anlamaları yolunun temini şarttır. Sonra ıslâhâtın en büyük rehberleri ulaşımdır. Şimendifer ve yol ıslâhâtın öncüsüdür.

GENÇ MEBUSU MEHMET EMİN BEY*

Mehmet Emin Bey, Kars muhacirlerinden olup 1861'de Bayezid'da doğmuş ve ilk ve orta tahsilini burada tamamlayarak 93 Muharebesi'nde [1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı] Bayezid'dan hicret eylemişlerdir. Bitlis vilayetinde Genç Sancağı Muhasebe Başkitabetinde ve pek çok memuriyetlerde bulunmuş ve 1908'de Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Genç'ten mebus seçilmiştir. [II ve III. devrelerde de mebusluk görevini sürdüren Mehmet Emin Bey I. Cihan Harbi'nde milis alayı tanzim ederek düzenli orduya destek vermiştir].

* Tanin, nu: 1907, 15 Nisan 1914 (2 Nisan 1330), s.3.

Genç Mebusu Mehmet Emin Beyefendi dâire-i intihâbiyesinin ihtiyâcât-ı mühimmesi hakkında, muharririmiz tarafından vukûbulan sual üzerine bervech-i âtî beyânâtta bulunmuşlardır:

- Dâire-i intihâbiyem İstanbul'dan pek uzak bir mesafede bulunduğu cihetle vilâyât-ı sâireye nazaran maatteessüf pek ziyâde ihmal edilmiş bir şehirdir. Memleketimin münbit ve mahsûldâr topraklarından istihsâl edilen semereleri her tarafa sevk edebilmek ve bu suretle ticaret ve sanayiî inkişâfına hâdem olabilmek için mükemmel yollar ve muntazam şoselerin mevcûdiyeti bizim en büyük ihtiyâcâtımızdan biridir.

Turûk-ı umûmiyyeden mahrum olan bir vilayetin, bir beldenin vâridâtı şu suretle mesârifâta tekâbül edemeyeceği de âşikârdır.

- **Maârif?**

İşte ihtiyâcâtımızın en mühim aksâmından biri de maârifsizlik, mektepsizliktir. Zâten başlıca Kürdistan havâlisinde ara sıra tahaddüs etmekte olan iğtişâşâtın en müessir âmili bunların mefkûdiyetinden mütevellittir.

Vukûa gelen her bir fenalık ise cehlin demir pençesinden kurtulamayan halkın gafletinden, parasızlığından, sanatsızlığından ve nihâyet maârifsizliğinden inbiâs eylemektedir. İşte bütün bu kuvvetler değil midir ki bazı mel'unların harekât-ı mefsedetkârânelerine birer cevalengâh olmaktadır.

Bizim temenni ettiğimiz gâye bu fenalıkları izâle edebilmek için bir an evvel turûk-ı umûmiyyenin inşasına başlamak, mekteplerimizi hifzu's-sihhaya muvâfık bir

Genç Mebusu Mehmet Emin Beyefendi seçim bölgesinin mühim ihtiyaçları hakkında, muharririmiz tarafından vuku bulan sual üzerine aşağıdaki gibi beyânâtta bulunmuşlardır:

- Seçim bölgem, İstanbul'dan pek uzak bir mesafede bulunduğundan diğer vilayetlere nazaran maalesef pek ziyâde ihmal edilmiş bir şehirdir. Memleketimin verimli ve bereketli topraklarından elde edilen ürünleri her tarafa sevk edebilmek ve bu suretle ticaret ve sanayinin gelişmesine hizmet edebilmek için mükemmel yollar ve muntazam şoselerin mevcudiyeti bizim en büyük ihtiyaçlarımızdan biridir.

Umûmî yollardan mahrum olan bir vilayetin, bir beldenin gelirlerinin şu suretle masraflarına tekâbül edemeyeceği de âşikârdır.

- Eğitim?

İşte ihtiyaçlarımızın en mühim aksamından biri de eğitimsizlik, mektepsizliktir. Zâten başlıca Kürdistan havâlisinde ara sıra baş göstermekte olan karışıklığın en büyük sebebi bunların yokluğudur.

Meydana gelen her bir fenalık ise cehaletin demir pençesinden kurtulamayan halkın gafletinden, parasızlığından, sanatsızlığından ve nihâyet eğitimsizliğinden ileri gelmektedir. İşte bütün bu kuvvetler değil midir ki bazı gâfillerin kötü ve fena hareketlerine birer merkez ve gezinti yeri olmaktadır.

Bizim temenni ettiğimiz gâye bu fenalıkları ortadan kaldıracı için bir an evvel umûmî yolların inşasına başlamak, mekteplerimizi sağlığın korunmasına muvâfık

tarzda inşa ettirerek maârifi muhitin ihtiyacı nispetinde neşr ve tâmim etmekten ibarettir. Hükümetimiz sinni müsâit olduğu nispetinde fedakârlıkta bulunduğu cihetle temenniyâtımızın an-karîb hayyiz-i fiile îsâl edileceği şüphesizdir.

Genç'te inâs mektepleri pek mahduddur, hatta hiç yok gibidir. Size şurasını maatteessüf beyân ederim ki bir inâs ibtidâiyesi ancak bu kışın sancağımızda tesis edildi. Ve fakat buna da muktedir bir muallime bulunamadı. Ve nihâyet orada bulunan iki muallime iki yüz kuruş maaşla mekteb-i mezkûre tâyin edildi. Çapakçur ve Kulp'ta da birer inâs ibtidâiyesi tesisi mukarrer bulunmaktadır.

Zükûr mektepleri ise üç rüşdî ve yirmi kadar ibtidâiyeden ibarettir.

Mevcût olan mekâtib-i ibtidâiye ise ihtiyâcât-ı mahalliyeyi tatmin edecek dereceden pek dündür. Muallim ve muallimelerin bulunamaması mevcût olan mekâtibden beklenen istifâdelere en mühim bir mânidir. İbtidâiye, rüşdî mekteplerimizin leylî olarak her kazada, hatta her köyde tesis ihtiyacı pek şedîddir. Zira mekteplerimizin hâli böyle pek elîm bir mevkide bulundukça halkın cehaletle olan istînas ve râbitası daha ziyâde kuvvet kesbedecektir.

Mekâtib-i mevcûdeye müdâvim olan talebeler yalnız Kürtçe bildikleri cihetle, beş altı saatten ibaret olan tahsilleri Türkçeyi öğrenmelerine kifâyet edememektedir. Eğer mekâtib-i mezkûre leylîye tahvil edilecek olursa talebeler şu suretle âilelerinden uzaklaşarak tahsillerine daha büyük bir ihtimam ile sarf-ı mesâi edeceklerdir ve bu şüphesizdir.

bir tarzda inşa ettirerek eğitimi muhitin ihtiyacı nispetinde yaymak ve genişletmekten ibarettir. Hükümetimiz ömrü müsâit olduğu nispetinde fedakârlıkta bulunduğu cihetle temennilerimizin yakın zamanda hayata geçirileceği şüphesizdir.

Genç'te kız mektepleri pek sınırlıdır, hatta hiç yok gibidir. Size şurasını maalesef beyân ederim ki bir ilk derece kız mektebi sancağımızda ancak bu kış tesis edildi. Ve fakat buna da muktedir bir kadın öğretmen bulunamadı. Ve nihâyet orada bulunan iki kadın öğretmen iki yüz kuruş maaşla zikredilen mektebe tâyin edildi. Çapakçur ve Kulp'ta da birer kız ilk derece mektebi tesisi kararı alınmış bulunmaktadır.

Erkek mektepleri ise üç ortaokul ve yirmi kadar ilk derece mektepten ibarettir.

Mevcut olan ilk derece mektepler ise mahallî ihtiyaçları tatmin edecek dereceden pek uzaktır. Erkek ve kadın öğretmenlerin bulunamaması mevcut olan mekteplerden beklenen istifâdelere mühim bir mânidir. İlk ve orta mekteplerimizin yatılı olarak her kazada, hatta her köyde tesis ihtiyacı pek şiddetlidir. Zira mekteplerimizin hâli böyle pek elim bir mevkide bulundukça halkın cehaletle olan yakınlık ve irtibatı daha ziyâde kuvvetlenecektir.

Mevcut mekteplere devam eden talebeler yalnız Kürtçe bildikleri cihetle, beş altı saatten ibaret olan tahsilleri Türkçeyi öğrenmelerine kifâyet edememektedir. Eğer zikredilen mektepler yatılıya dönüştürülecek olursa talebeler şu suretle âilelerinden uzaklaşarak tahsillerine daha büyük bir ihtimam ile mesâi sarf edeceklerdir ve bu şüphesizdir.

- **Sıhhat-i umûmiyye?**

Sıhhat-i umûmiyye pek muhteldir. Tifo ve frengi ve emrâz-ı sâirenin tahribâtı pek şedîddir. Fakat ne çare ki doktor ve eczacıya tesâdüf mümkün değildir. Nüfus-ı belde bundan dolayı günden güne tenâkus etmektedir. Sancağımızda yalnız bir doktor vardır ki halkın bütün tedavisine o koşmaktadır.

- **Ahâli hükümetten ne gibi şeyler bekliyor?**

Dâire-i intihâbiyemden pâyitahta âzim olmazdan evvel kaza ve kurâyı dolaşarak ihtiyâcât-ı âcile ve mahalliye hakkında tetkikâtta bulundum. Ahâlinin beklediği şeylerden birincisi, bir şimendifer hattının tesisidir. Bu hat Harput'tan Murat Nehri sahiliyle Genç üzerinden Muş, Bulanık, Malazgird, Karakilise'ye kadar temdid olunarak Muş'tan îtibâren de Van Gölü'ne bir kol verilecek olursa Van, Muş, Bitlis, Genç ve havâlisinin ihtiyâcât-ı umûmiyyesi temin edilmiş olacaktır.

İkincisi ise nevâhi teşkilâtı esâsı üzerine her nahiyede birer leyli ve meccânî medresenin tesis ve ihdâsıdır. Eğer bu medreseler ve yukarıda arz eylediğim gibi leyli mektepler inşa edilerek riyâziyât-ı bedeniyye, ziraat ve ticarete müteallik fûnûn-ı cedide ve sâire programlarına ilâve olunacak, en muktedir muallimleri tâyin eyleyecek olursa hükümet yakın zamanda kalbî, fikrî, metîn ve azimkâr bir orduya sahip olacaktır.

- Umûmî sıhhat?

Umûmî sıhhat pek eksiktir. Tifo, frengi ve sâir hastalıkların tahribâtı pek şiddetlidir. Fakat ne çare ki doktor ve eczacıya tesâdüf mümkün değildir. Belde nüfusu bundan dolayı günden güne azalmaktadır. Sancağımızda yalnız bir doktor vardır ki halkın bütün tedavisine o koşmaktadır.

- Ahâli hükümetten ne gibi şeyler bekliyor?

Seçim bölgemden payitahta gelmeden evvel kaza ve köyleri dolaşarak mahallin âcil ihtiyaçları hakkında incelemelerde bulundum. Ahâlinin beklediği şeylerden birincisi, bir şimendifer hattının tesisidir. Bu hat Harput'tan Murat Nehri sahiliyle Genç üzerinden Muş, Bulanık, Malazgirt, Karakilise'ye kadar uzanarak Muş'tan itibâren de Van Gölü'ne bir kol verilecek olursa Van, Muş, Bitlis, Genç ve çevresinin umûmî ihtiyaçları temin edilmiş olacaktır.

İkincisi ise nahiye teşkilâtı esâsı üzerine her nahiyede birer yatılı ve ücretsiz medresenin tesis ve ihdâsıdır. Eğer bu medreseler ve yukarıda arz eylediğim gibi yatılı mektepler inşa edilerek beden eğitimi, ziraat ve ticaretle ilgili fen bilimleri programlarına ilâve olunacak, en müktedir öğretmenleri tâyin eyleyecek olursa hükümet yakın zamanda kalbî, fikrî, metin ve azimli bir orduya sahip olacaktır.

- **Aşâir ne hâldedir?**

Aşâir-i mevcûde hükûmete bütün mevcûdiyetiyle mûti ve münkad oldukları hâlde onlar da maârif ve ticaret nokta-i nazarından muhtac-ı ıslâhtırlar. Hükümetin vaziyet-i hâzırasından, tâkip eylediği tarîk-i selâmetten son derecede memnundurlar. Ahâliye karşı dâima hüsn-i muâmele eylemektedirler.

Bunlar da; Genç, Cibran, Umran, Tavus, Zikti, Şüküran, Kulp, Hüveydan, Hiyan, Bâdigânâ/Batıkan, Bükran/Burukan, Hançuk aşiretleridir ki süvâri ve piyâde olarak iki kısımdır.

Süvâri kısmından en mühimi beş altı bin kişiden mürekkep Cibran ve piyâde kısmından sekiz dokuz bin nüfusa mâlik Genç aşiretleridir.

- **Âsâyış ne merkezdedir?**

Bidâyet-i meşrutiyete kadar âsâyışın ihlâlini bâdi olacak vekâyiden bugün hiçbir eser mevcût değildir. Maa'l-memnuniye söylerim ki bugün sancak dâhilinde bir kadın yalnız başına en bâid bir mevkiye sâlimen gitmekte ve hiçbir kimse tarafından târize düçâr olmamaktadır. Jandarma teşkilâtının kemâl-i faaliyetle tatbikine devam edilmektedir.

- **Meclis-i Mebûsan nasıl çalışmalıdır?**

Menâfi-i vataniyeye hâdem en mühim mesâili ilk önce tetkik ve rûyet ederek bunların bir an evvel tatbikâtına başlanmalı ve hükümetimizin vaziyetini nazar-ı dikkate alarak sükûn ile ittihâd ile çalışılmalıdır.

- Aşiretler ne hâldedir?

Mevcut aşiretler hükümete bütün mevcudiyetiyle sadık ve itaatkâr oldukları hâlde onlar da eğitim ve ticaret noktainazarından ıslâha muhtaçtırlar. Hükümetin mevcut vaziyetinden ve tâkip eylediği selâmet yolundan son derecede memnundurlar. Ahâliye karşı dâima iyi muâmele eylemektedirler.

Bunlar da; Genç, Cibran, Umran, Tavus, Zikti, Şüküran, Kulp, Hüveydan, Hiyan, Bâdigânâ/Batikan, Bükran/Burukan, Hançuk aşiretleridir ki süvâri ve piyâde olarak iki kısımdır.

Süvâri kısmından en mühimi beş altı bin kişiden mürekkep Cibran ve piyâde kısmından sekiz dokuz bin nüfusa mâlik Genç aşiretleridir.

- Âsâyîş ne merkezdedir?

Meşrutiyetin başlangıcına kadar âsâyîşin ihlâline sebep olacak hâdiselerden bugün hiçbir eser mevcut değildir. Memnuniyetle söylerim ki bugün sancak dâhilinde bir kadın yalnız başına en uzak bir mevkiye sâlimen gitmekte ve hiçbir kimse tarafından rahatsızlığa uğramamaktadır. Jandarma teşkilâtının bütün faaliyetlerinin tatbikine devam edilmektedir.

- Meclis-i Mebûsan nasıl çalışmalıdır?

Vatanın menfaatine hizmet edecek en mühim meseleleri ilk önce tetkik ederek bunların bir an evvel tatbikâtına başlanmalı ve hükümetimizin vaziyetini nazarıdikkate alarak sükûn ile ittihat ile çalışılmalıdır.

SELANİK MEBUSU CAVİD BEYEFENDİ*

[Selanik Mebusu Cavid Bey 1875'te Selanik'te dünyaya gelmiştir. 1896'da Mülkiye Mektebini bitirdi. Mülkiye Mektebi ve Darülfünununda iktisat dersleri verdi. 1908 seçimlerinde Selanik'ten mebus seçildi. Hüseyin Hilmi Paşa ve İbrahim Hakkı Paşa hükümetlerinde Maliye Nâzırı, Said Paşa hükümetinde Nâfia Nâzırı olarak görev yaptı. II. Devrede yine Selanik'ten, III. Devrede ise Kala-i Sultaniye'den [Çanakkale] mebus oldu. Said Halim Paşa, Talat Paşa ve Ahmed İzzet Paşa hükümetlerinde de Maliye Nâzırlığı yaptı. Cihan Harbi'ne girişi tasdik etmese de savaş sonrası Divan-i Harbi Örfide yargılandı ve غيابında 15 yıl ceza aldı. Aralık 1919'da yurt dışına kaçarak Millî Mücadele'yi buradan destekledi. Londra Konferansı'na TBMM hükümeti temsilcisi olarak katıldı. İzmir'de Atatürk'e yapılan suikast girişimiyle bağlantısı olduğu gerekçesiyle İstiklâl Mahkemesinde yargılandı ve idam edildi. Batılı devlet temsilcilerinin "Türkiye'de rakamdan anlayan yegâne adam" dedikleri Cavid Bey'in Türk iktisat tarihinde önemli bir yeri vardır].

* Tanin, nu: 1907, 15 Nisan 1914 (2 Nisan 1330), s.1.

**İstikrazdaki Müşkûlât – Fâiz – Osmanlı İstikrazının
Diğer İstikrazâta Nispetle Şerâit-i Muvâfıkası –
Maaşât-ı Mûterâkime Tamamen Verilecek – Mart
Maaşı Bir İki Güne Kadar Veriliyor – Türkiye ve Fransa
Samimiyeti – Gümrük, Patent ve İnhisar Meseleleri –
Rusya ve Almanya ile Müzâkerât**

Dün, Avrupa'dan avdet eden Maliye nâzır-ı muhteremi Cavid Beyefendi ile mülâkat etmek üzere muharrirlerimizden biri müşârünileyhin nezdine azimet etmiştir.

Nâzır-ı gayûr evinden çıkar çıkmaz nezârete giderek nâzır vekili ve Dâhiliye Nâzırı Talat Beyefendi ile bir müddet görüştükten sonra nezâret müsteşarı ile devâir rûesâsını dâvet ederek işe başlamıştı.

Nâzır Beyefendi muharririmizin sebab-i ziyâretine muttali olduktan sonra âtideki cevapları vermiştir:

- **Nâzır Bey** – Anlıyorum ki istikraz hakkında mâlumât almak istiyorsunuz. Vâkiâ çok uğraştık fakat bizim gayretimiz dostlarımızın hüsn-i niyeti ile birleşerek mâlumunuz olan netice hâsıl oldu. Bundan cidden memnunum. Her iki tarafın menâfine muvâfık olan bu netice hakkında karîlerinize bazı mâlumât-ı mücmele vermek fâideden hâli değildir. Paris'te akdine çalıştığım istikraz sekiz yüz milyon franktan ibaret ve iki kısma münkasımdır. Bunun birinci kısmı Nisan'ın 25'inde yani Fransa'da intihâbât icra olunmazdan evvel, ikinci kısmı sene nihâyetine doğru mevki-i tedâvüle vaz' olunacaktır.

**Borçlanmadaki Zorluk – Fâiz – Osmanlı
Borçlanmasının Diğer Borçlanmalara Nispetle Uygun
Şartları– Birikmiş Maaşlar Tamamen Verilecek – Mart
Maaşı Bir İki Güne Kadar Veriliyor – Türkiye ve Fransa
Samimiyeti – Gümrük, Patent ve Tekel Meseleleri –
Rusya ve Almanya ile Müzâkereler**

Dün, Avrupadan dönen muhterem Maliye Nazırı Cavid Beyefendi ile mülâkat etmek üzere muharrirlerimizden biri nazırın nezdine varmıştır.

Gayretli nazır evinden çıkar çıkmaz nezârete giderek Nazır Vekili ve Dâhiliye Nazırı Talat Beyefendi ile bir müddet görüştükten sonra nezâret müsteşarı ile dâire başkanlarını dâvet ederek işe başlamıştı.

Nâzır Beyefendi muharririmizin ziyâret sebebini öğrendikten sonra aşağıdaki cevapları vermiştir:

- **Nâzır Bey** – Anlıyorum ki borçlanma hakkında mâlumât almak istiyorsunuz. Gerçekten çok uğraştık fakat bizim gayretimiz dostlarımızın iyi niyeti ile birleşerek mâlumunuz olan netice hâsıl oldu. Bundan cidden memnunum. Her iki tarafın menfaatine muvâfık olan bu netice hakkında okuyucularımıza bazı kısa mâlumât vermek faydalı olacaktır. Paris'te akdine çalıştığım borçlanma sekiz yüz milyon franktan ibaret ve iki kısma taksim edilmiştir. Bunun birinci kısmı Nisan'ın 25'inde yani Fransa'da seçimler icra olunmazdan evvel, ikinci kısmı sene sonuna doğru geçerli olacaktır.

Birinci kısım beş yüz milyon, ikinci kısım da üç yüz milyon franktır. Birinci kısım beş yüz milyon frankın dört yüz milyonunu yüzde seksen altıdan bankalar kat' olarak aldılar. Diğer yüz milyonu için bir opsiyon yapıldı. Ancak bankalar bu opsiyona mukâbil şimdiden avans olarak 80 milyon îtâsını taahhüt ettiler. Bu avansın fâizi asıl istikraz fâizine müsâvidir.

- **İstikraz şerâitinin sâir ecnebi istikrazları şerâitinden ağır olduğu doğru mu?**

Asla. Evvela şurasını söylemek isterim ki son zamanlarda Türkiye derecesinde yani yarım milyar franklık istikraz akdine muvaffak olan hükümet yalnız Rusya'dır. Sırbistan ve Yunanistan hükümetleri iki yüz ellişer milyondan ibaret olan istikrazlarının ancak bir kısmını Paris'te akdedebildiler. Fiyatlarına gelince Yunan ve Sırp istikrazları yüz seksen dört buçuktan akd olunuyor. Bizim istikraz ise yüzü seksen altıdan, ihraç fiyatı da 93,25'dir. Fâiz, mâlumunuz olduğu üzere yüzde beştir. Hem unutmamalıdır ki Paris piyasası ahvâl-i hâzıra içinde bu istikrazı yapmakla büyük bir fedakârlık, Türkiye'ye mühim bir hizmet îfâ etmiştir. Bir taraftan Brezilya ve Meksika vekâyinin tevlid ettiği zararlar, diğer taraftan Fas ve Rus istikrazının icrası gibi mecburiyetler piyasayı şiddetli surette tazyik etmiştir. Bank-ı Osmanî gibi müessesât-ı mühimme-i maliye bu bâbda bana hayli kıymetli müzâherette bulundular. Binâenaleyh istikrazın akdi memleketimizin îtibâr-ı maliyesi nokta-i nazarından kayd-ı şâyân bir hâdisedir.

Birinci kısım beş yüz milyon, ikinci kısım da üç yüz milyon franktır. Birinci kısım beş yüz milyon frankın dört yüz milyonunu yüzde seksen altıdan bankalar kat' olarak aldılar. Diğer yüz milyonu için bir opsiyon yapıldı. Ancak bankalar bu opsiyona mukâbil şimdiden avans olarak 80 milyon vermeyi taahhüt ettiler. Bu avansın fâizi asıl borçlanma fâizine eşittir.

- **Borçlanma şartlarının diğer yabancı borçlanma şartlarından ağır olduğu doğru mu?**

Asla. Evvela şurasını söylemek isterim ki son zamanlarda Türkiye derecesinde yani yarım milyar franklık borç antlaşmasına muvaffak olan hükümet yalnız Rusya'dır. Sırbistan ve Yunanistan hükümetleri iki yüz elliser milyondan ibaret olan borçlanmalarının ancak bir kısmını Paris'te akdedebildiler. Fiyatlarına gelince Yunan ve Sırp borçlanmaları yüz seksen dört buçuktan akdolunuyor. Bizim borçlanmamız ise yüzü seksen altıdan, ihraç fiyatı da 93,25'dir. Fâiz, mâlumunuz olduğu üzere yüzde beştir. Hem unutmamalıdır ki Paris piyasası hâlihazırdaki vaziyet içinde bu borçlanmayı yapmakla büyük bir fedakârlık, Türkiye'ye mühim bir hizmet etmiştir. Bir taraftan Brezilya ve Meksika hâdiselerinin doğurduğu zararlar, diğer taraftan Fas ve Rus borçlanmalarının icrası gibi mecburiyetler piyasayı şiddetli surette sarsmıştır. Osmanlı Bankası gibi mühim mali müesseseler bu hususta bana hayli kıymetli yardımda bulundular. Binâenaleyh borçlanmanın akdi memleketimizin mali itibârı noktainazarından kayda şâyân bir hâdisedir.

- **İstikraz hâsılının mahall-i sarfı tabii tâyin etmiştir değil mi?**

Evet; istikrazın hâsılıyla avansları, memurin maaşâtını, müteahhitler matlubâtını tediye edeceğiz. Fazla olarak turûk-ı umûmiyye inşaatı, Hayfa ve Yafa limanlarının tesisi, Samsun şimendifer hattı için lâzım gelen para da bundan ifrâz edilecektir.

- **Maaşât-ı müterâkime...**

Maksadınızı anlıyorum. Memleketin geçirdiği felâketler sebebiyle memurin sınıfının maddeten ve mânen katlandığı fedakârlık hakikaten tebrik ve takdire şâyândır. Memurlarımız vatanın âlâm ve ızdırâbâtına her suretle iştirak ettiler, aylarca mahrumiyet içinde kalarak cihana parlak bir vatanperverlik numunesi gösterdiler. Hükümet bunu tamamiyla takdir etmiştir. Binâenaleyh ilân edebilirsiniz ki, memurlarımıza müterâkim maaşları tamamen tesviye olunacaktır. Bir iki güne kadar mart maaşını vereceğiz. Geçen seneden kalan müterâkimler de tesviye olunarak kimsenin bir hakkı kalmayacak, sene içinde de bütün maaşlar eskisi gibi muntazaman tediye olunacaktır. Memurlar işlemiş ve işleyecek maaşlarının tamamen tesviye edileceğine emin olmalıdırlar.

- **Paris'te cereyân eden müzâkerât sizde nasıl bir tesir hâsıl etti?**

Müzâkerât devam ettiği müddetçe Fransa hükümeti erkân ve müdürânından gördüğüm muâmeleyi birkaç kelime ile söyleyebilirim: Hulus-i niyet, istikâmet,

- **Alınan borcun sarf edileceği yerler tâyin etmiştir değil mi?**

Evet; borçlanmadan gelecek avansları, memur maaşlarına, müteahhitlerin taleplerine vereceğiz. Fazla olarak umûmî yolların inşaatı, Hayfa ve Yafa limanlarının tesisi, Samsun şimendifer hattı için lâzım gelen para da bundan ayrılacaktır.

- **Birikmiş maaşlar...**

Maksadınızı anlıyorum. Memleketin geçirdiği felâketler sebebiyle memur sınıfının maddeten ve mânen katlandığı fedakârlık hakikaten tebrik ve takdire şâyândır. Memurlarımız vatanın acı ve ıstıraplarına her suretle iştirak ettiler, aylarca mahrumiyet içinde kalarak cihana parlak bir vatanperverlik numunesi gösterdiler. Hükümet bunu tamamıyla takdir etmiştir. Binâenaleyh ilân edebilirsiniz ki, memurlarımızın birikmiş maaşları tamamen tesviye olunacaktır. Bir iki güne kadar mart maaşını vereceğiz. Geçen seneden kalan birikmişler de ödenerek kimsenin bir hakkı kalmayacak, sene içinde de bütün maaşlar eskisi gibi muntazaman ödenecektir. Memurlar işlemiş ve işleyecek maaşlarının tamamen verileceğine emin olmalıdırlar.

- **Paris'te cereyân eden müzâkereler sizde nasıl bir tesir hâsıl etti?**

Müzâkereler devam ettiği müddetçe Fransa hükümetinin ileri gelenleri ve müdürlerinden gördüğüm muâmeleyi birkaç kelime ile söyleyebilirim: Niyetlerinin saflığı,

samimiyet ve muhâdenet. Türkiye'nin terakki ve teâlisine ciddi bir alâka, müzâkerâtın kâffe safahâtında, yani gerek îtilâfa, gerek istikraza âit mübâhesâtta kimlerle temâsa geldimse beni vazifemde teşvik ve teşcî edecek, bana hâlen ve âtiyen ümitler verecek bir tarz-ı hareket gördüm. Bunu tekrar etmek benim için mûcib-i haz ve memnuniyettir. İşte bundan dolayıdır ki iki taraf arasında kararlaştıran îtilâfı iki devletin revâbıt-ı dostânesini daha ziyâde tahkim ve takviye edecek mâhiyette buluyorum. Türkiye ile Fransa kâffe nukât üzerinde anlaşmış, mûcib-i tereddüt ve ihtilâf hiçbir mesele bırakmamıştır. Paris'ten ayrıldığım zaman tarafeyn, yekdiğerinin samimiyetinden emin idi. Bu sözlerim mehâfil-i hükümetin bende hâsıl ettiği kanaati gösterir, efkâr-ı umûmiyyenin îtilâf-ı vak'ayı nasıl telakki ettiğini de matbuattan anlamışsınızdır. Paris gazetelerinin eski ve yeni lisânları arasındaki farka yegâne sebep tarafeynin kemâl-i muhâlesetle anlaşmasıdır.

Kararlaştıran îtilâf neticesinde Fransa bize pek kıymetdâr müzâheretler temin etmiştir. Yüzde dört gümrük resmi munzamı, patent ve inhisar meseleleri, rûsum-ı istihlâkiye kâmilten hallolundu. Fransa hükümeti bunlara muvâfakat etmekle âtiyen bütçemizin tevzîn-i vâridât ve mesârifâtına âit esbâbı ihzâr etmiş demektir. Çünkü mâlumunuz olduğu üzere aynı mesâilden dolayı İngiltere ile îtilâf hâsıl olmuş, İtalya ve Avusturya evvelce muvâfakat etmişlerdi; şimdi de Osmanlı-Fransız îtilâfıyla Fransa'nın muvâfakati istihsâl edilmiş oluyor.

istikâmet, samimiyet ve dostluk. Türkiye'nin ilerlemesi ve gelişmesine ciddi bir alâka, müzâkerelerin bütün safahâtında yani gerek antlaşmaya, gerek borçlanmaya âit görüşmelerde kimlerle temasa geldimse beni vazifemde teşvik edip cesaretlendirecek, bana şimdi ve gelecekte ümitler verecek bir hareket tarzı gördüm. Bunu tekrar etmek benim için haz ve memnuniyet vericidir. İşte bundan dolayıdır ki iki taraf arasında kararlaştıran antlaşmayı iki devletin dostane bağlarını daha ziyâde tahkim ve takviye edecek mâhiyette buluyorum. Türkiye ile Fransa bütün noktalar üzerinde anlaşmış, tereddüt ve ihtilâfa sebebiyet verecek hiçbir mesele bırakmamıştır. Paris'ten ayrıldığım zaman taraflar, diğerinin samimiyetinden emin idi. Bu sözlerim hükümet mahfillerinin bende hâsıl ettiği kanaati gösterir, kamuoyunun bu antlaşmayı nasıl telakki ettiğini de matbuattan anlamışsınızdır. Paris gazetelerinin eski ve yeni lisânları arasındaki farka yegâne sebep tarafların samimiyetle anlaşmasıdır.

Kararlaştıran antlaşma neticesinde Fransa bize pek kıymetli yardımlar temin etmiştir. Yüzde dört ek gümrük vergisi, patent ve tekel meseleleri, tüketim vergisi¹ tamamıyla hallolundu. Fransa hükümeti bunlara rıza göstermekle gelecekte bütçemizin gelir ve giderlerinin denk olmasına âit sebepleri hazırlamış demektir. Çünkü mâlumunuz olduğu üzere aynı meselelerden dolayı İngiltere ile itilâf hâsıl olmuş, İtalya ve Avusturya evvelce uzlaşmışlardı; şimdi de Osmanlı-Fransız antlaşmasıyla Fransa'nın rızası elde edilmiş oluyor.

¹ İstihlâk vergisi harcamalar üzerinden alınan vergidir. Abdullah Mutlu, *Tanzimattan Günümüze Türkiye'de Vergileme Zihniyetinin Gelişimi*, Ankara, 2009, s. 81

- **Rusya ve Almanya ile başlanılan müzâkerât henüz hitâm bulmadı mı?**

Belki hatırlınızdadır. Evvelce bu mesele ile yine ben meşgul olmuşum ve Rusya sefiri ile aramızda cereyân eden müzâkerât hayli ilerlemişti. Gerçi zuhûr eden bazı mevânî dolayısıyla o vakit işin arkası alınamadı ise de karîben bunu da bitireceğimizi ümit ediyorum. Her hâlde aramızda esâslı bir ihtilâfı mûcib olacak bir sebep yoktur.

Almanya'ya gelince bundan üç ay evvel Berlin'de başlayan ve istikrazın akdi için Paris'e azimete mecbur kalmaklığım üzerine tehir eden müzâkerâtın karîben başlaması pek tabiidir. Bâhusus bu müzâkerâtın bir an evvel hitâm bulmasını da Almanya'dan ziyâde biz alâkadarız. Binâenaleyh işi mümkün mertebe tâcil etmek menfaatimiz iktizâsındandır. Almanya ile icra edeceğimiz müzâkerât da iki kısma âittir: Biri yüzde dört resm-i munzama, inhisara ve patent rûsumuna mütealliktir ki bunun için doğrudan doğruya Almanya hükûmetiyle müzâkere edeceğiz, diğeri Bağdat ve Anadolu şimendiferlerine müteallik müzâkerâttır ki bu da Doyçe [Deutsche] Bank ile cereyân edecektir. Ancak bu müzâkerâtın hutût-ı esâsiyesi evvelce kararlaştırılmış olduğu gibi neticeyi tesrî etmek bizim menfaatimiz iktizâsından olduğuna göre Osmanlı-Alman itilâfının da az zaman zarfında nihâyet bulacağını kaviyyen ümit ediyorum.

- **Rusya ve Almanya ile başlanılan müzâkereler henüz son bulmadı mı?**

Belki hatırlınızdadır. Evvelce bu mesele ile yine ben meşgul olmuşum ve Rusya sefiri ile aramızda cereyân eden müzâkereler hayli ilerlemişti. Gerçi ortaya çıkan bazı mânialar dolayısıyla o vakit işin arkası alınamadı ise de yakında bunu da bitireceğimizi ümit ediyorum. Herhalde aramızda esâslı bir anlaşmazlığı doğuracak sebep yoktur.

Almanya'ya gelince bundan üç ay evvel Berlin'de başlayan ve borç anlaşması için Paris'e azimete mecburiyetim üzerine tehir eden müzâkerelerin yakında başlaması pek tabiidir. Bu hususla müzâkerelerin bir an evvel son bulmasını da Almanya'dan ziyâde biz alâkadarız. Binâenaleyh işi mümkün mertebe hızlandırmak menfaatimiz gereğidir. Almanya ile icra edeceğimiz müzâkereler de iki kısımdır: Biri yüzde dört ek vergiye, tekele ve patent vergisine yöneliktir ki bunun için doğrudan doğruya Almanya hükûmetiyle müzâkere edeceğiz, diğeri Bağdat ve Anadolu şimendiferleri ile ilgili müzâkerelerdir ki bu da Deutsche Bank ile cereyân edecektir. Ancak bu müzâkerelerin ana hatları evvelce kararlaştırılmış olduğu gibi neticeyi hızlandırmak bizim menfaatimiz gereği olduğuna göre Osmanlı-Alman antlaşmasının da az zaman zarfında gerçekleşeceğini kuvvetle ümit ediyorum.

- **Demek yakında bir maaş-ı umûmî...**

Hemen hemen... Belki yarın uyurken mart maaşı tevzî olunur.

Muharririmiz, Cavid Beyefendi'nin lütüfkârlığına teşekkürler ederek müsâade talep etti ve kalbe kuvvet ve cesaret veren bir îtimâd ile nâzır-ı muhteremin yanından ayrıldı.

- **Demek yakında bir umûmî maaş...**

Hemen hemen... Belki yarın uyurken mart maaşı dağıtılır.

Muharririmiz, Cavid Beyefendi'nin lütüfkârlığına teşekkürler ederek müsâade talep etti ve kalbe kuvvet ve cesaret veren bir îtimâd ile muhterem nazırın yanından ayrıldı.

DENİZLİ MEBUSU RÜŞDÜ BEY*

Rüşdü Bey, 1873'te Denizli livasına bağlı Buldan kazasında doğmuş, ilk tahsilini doğduğu mahalde, yüksek tahsilini de Mekteb-i Hukukta tamamlamış ve bilahare bidayet mahkemelerinde ve Manastır Bidayet Müdde-i Umûmîliğinde bulunmuş ve bu defa da Denizli Mebusluğuna seçilmiştir.

* Tanin, nu: 1910, 18 Nisan 1914 (5 Nisan 1330), s.3.

Denizli mebus-ı muhteremi Rüşdü Bey'in muharririmize vukûbulan beyânâtı evvelemirde yollara dâir olmuştur, demiştir ki;

- Memleketimizin ihtiyacı pek çoktur. Ben bunları iki kelimedede cem ederek, maârifsizlik ile yolsuzluktur, diyeceğim. Vilayetimiz pek feyz-nâk ve mahsûldârdır; bu sâyede servet ve sâ mânında tedrici bir tezâyüd meşhûd oluyorsa da dâire-i intihâbiyem bundan tamamen müstefid olamamıştır. Şimendifer güzergâhı olmayan kazalarımızın hiçbirinde muntazam bir şose yok gibidir. Serbesti-i ticaretin yollara olan ihtiyacı ise bir bedâhettir. Bugünkü tarîk bedelâtı o ihtiyacı temin edemez. Livanın bugün tesviyesi mübrem yüz kilometre ihtiyacına karşı gelen tarîk bedel-i nakdisi pek azdır. Hâlbuki bunun da sülûs miktarı maaşâta sarf edilmektedir.

Devlet yolların inşası için vâsi bir istikraza mürâcaat etmedikçe, yâhud, ahâliyi kendi kazasının yollarını yapmaya icbâr eylemedikçe ihtiyâcât-ı hâzıranın tatmini mümkün değildir.

- Ziraat işleri ne hâlde?

Ziraat ekser mahallerde Hazret-i Adem'den kalma olarak görülen eski usulün tağyirine, bunun için seyyar memurlara, mütefennin müfettişlere ihtiyacımız vardır.

Denizli Mebusu Rüşdü Bey'in muharririmize vuku bulan beyânâtı evvelemirde yollara dâir olmuştur, demiştir ki;

- Memleketimizin ihtiyacı pek çoktur. Ben bunları iki kelimedede birleştirerek, eğitimsizlik ile yolsuzluktur, diyeceğim. Vilayetimiz pek bereketli ve verimlidir; bu sayede servet ve zenginliğinde tedrici bir artış görülüyorsa da seçim bölgem bundan tamamen istifâde edememiştir. Şimendifer güzergâhı olmayan kazalarımızın hiçbirinde muntazam bir şose yok gibidir. Ticaret serbestliğinin yollara olan ihtiyacı ise apaçıktır. Bugünkü yol bedeli¹ o ihtiyacı temin edemez. Livanın bugün tesviyesi zaruri yüz kilometre ihtiyacına karşı gelen nakdi yol bedeli pek azdır. Hâlbuki bunun da üçte biri maaşlara sarf edilmektedir.

Devlet yolların inşası için geniş bir borçlanmaya mürâcaat etmedikçe, yahut, ahâliyi kendi kazasının yollarını yapmaya mecbur eylemedikçe hâlihazırdaki ihtiyaçlarımızın tatmini mümkün değildir.

- Ziraat işleri ne hâlde?

Ziraat çoğu bölgede Hazret-i Adem'den kalma olarak görülen eski usulün değişimine, bunun için seyyar memurlara, mâhir müfettişlere ihtiyacımız vardır.

¹ “Yol Mükellefiyeti” Kanunu'na göre 16-60 yaşarası her erkeğin beş yılda yirmi gün çalışmak, bedel vermek ya da hayvan çalıştırmak zorunluluğundan birini seçmesi istenerek altyapı yatırımlarının finansmanı düşünülmüştür. Ancak savaşlar ve diğer âcil ihtiyaçlar sebebiyle gerçekleştirilememiştir. Nuray Özdemir, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Yol Vergisi”, *TAD*, 2013; 32 (53), s.213-247.

- **Sihhat meselesi?**

Lehü'l-hamd sihhat-i umûmiyye şâyân-ı endişe değildir. Yalnız Dinar kazasından nebeân edip Denizli ve Aydın livaları ovasından mürûr ettiği hâlde bir türlü istifâde edilemeyen Menderes Nehri'nin feyizâtı birçok bataklıkların vücûd bulmasına ve bataklıklar da civar kurânın sihhatini ihlâl sebeb olmakta ve havâli-i mezkûrede nüfusun tenâkusa düçâr olduğu görünmektedir. Öteden beri düşünöldüğü ve teşebbüs olunduğı hâlde bir türlü tatbik edilemeyen tasavvurât sâha-yı tatbika vaz' olunur ve mezkûr nehrin mecrâsı tathir edilir, vapur işlettilir, cetvel küşâd olunursa hem o münbit arazi ırvâ ve iskâ edilmiş, hem biçâre köylünün hayatı tahlis ve bî'n-netice vâridât-ı devlet de tezyîd edilmiş olur.

- **Maârif?**

Maârifimiz mutavassıt bir hâldedir. Gerçi mevcût mekâtib sâyesinde kazalarda inkişâf-ı maârif âsârı görölmekte ise de ihtiyaç nispetinde mekteb, mevcût tahsisât ile her karyede ikişer muallim bulundurmak ihtimali de bâiddir. O hâlde eski mekteplere bir yenilik vermek âcil tedbirlerden göröölür.

Bir de medreselerin ıslâhı lâzımdır. Evvelce her köyde edvâr-ı ırfânın mahsûl-i kemâlatı olarak beş on âlim, maârifperver kimseler bulunurdu. Lâkin usul-i tedrisin saptığı mecrâ-yı sakîm buna mâni oldu.

- Sıhhat meselesi?

Hamdolsun umûmî sıhhat endişe verici değildir. Yalnız Dinar kazasından doğup Denizli ve Aydın livaları ovasından geçtiği hâlde bir türlü istifade edilemeyen Menderes Nehri'nin bereketi birçok bataklıkların vücut bulmasına ve bataklıklar da civar köylerin sıhhatini ihlâl sebepleri olmakta ve zikredilen bölgede nüfusun azalmasını doğurduğu görünmektedir. Öteden beri düşünüldüğü ve teşebbüs olunduğu hâlde bir türlü tatbik edilemeyen tasavvurlar tatbik edilir ve zikredilen nehrin mecrâsı temizlenir, vapur işlettilir, su kanalları açılırsa hem o verimli arazi suya kavuşacak hem çaresiz köylünün hayatı kurtulacak ve neticesinde devletin gelirleri de artırılmış olacaktır.

- Eğitim?

Eğitimimiz orta derecededir. Gerçi mevcut mektepler sayesinde kazalarda eğitimin geliştiğine dair eserler görülmekte ise de ihtiyaç nispetinde mektep, mevcut tahsisât ile her karyede ikişer öğretmen bulundurmaktan ihtimali de uzaktır. O hâlde eski mekteplere bir yenilik vermek âcil tedbirlerden görülür.

Bir de medreselerin ıslâhı lâzımdır. Evvelce her köyde irfan zamanlarının fazilet mahsûlü olarak beş on âlim, eğitim sever kimseler bulunurdu. Lâkin öğrenim usulünün saptığı sakat mecrâ buna mâni oldu.

- **Denizli'nin ticaret ve sînâinden memnun musunuz?**

Ticaretimizde, erbâb-ı tüccarımızda büyük bir tahavvül eseri meşhûddur. Evvelce hep ecânibin taht-ı hükümrânisinde bulunan ticaret sâhasında yavaş yavaş kendimizi göstermeye başladık.

İktisâd-ı terakkinin sanayiye âit olan tecelliyâtı bizlerde mensûcâtıdır. Livamızın ekser kasabâtında binlerce tezgâh mevcûttur. Bunların terakki ve teâlisi için adedi günden güne mütezâyid şirketler teşkil olunmaktadır. Âhiren neşr u ilân olunan Teşvik-i Sînâi Nizamnâmesi'nin fabrikacılara bahş eylediği imtiyâzât sînâi şirketlerine ve tezgâhlara teşmil edilecek olursa hem mensûcât-ı dâhiliyemiz terakki eder ve hem istihlâk-ı millî hissiyâtı inkişâf etmiş olur. Bu hususta ticaret müdürü vukûbulan teşebbüse vaad-i teshîlat eylemiştir. Yakında husûlünü görmekle mübâhî olacağımızı zannediyorum.

- **Ziraat Bankasının faaliyeti?**

Liva ahâlisinin çoğu bugün muhtekirlere mürâcaat mecburiyeti karşısında bulunuyor.

Bundan zürârâ son derecede mutazarrır bulunuyor. Ahâlinin kolaylıkla para istikraz edilmesi için hükûmât-ı sâirede olduğu vechle Ziraat Bankası'nın muâvenetini tevsî etmesi ve ahâlinin mevduatını yüksek bir fâizle kabul etmesi, yine o nispette bir fâizle îtibâr üzerine ve envâl ve emlâk irâesiyle para ikrâz eylemesi lâzımdır.

- **Denizli'nin ticaret ve sanayisinden memnun musunuz?**

Ticaretimizde, tüccarlarımızda büyük bir değişim görülmektedir. Evvelce hep yabancıların hükümranlığı altında bulunan ticaret sahasında yavaş yavaş kendimizi göstermeye başladık.

İktisattaki ilerlemenin sanayiye olan tecellisi bizlerde dokumadadır. Livamızın ekser kasabasında binlerce tezgâh mevcuttur. Bunların ilerlemesi ve gelişmesi için adedi günden güne artan şirketler teşkil olunmaktadır. Son zamanlarda neşrolunan *Teşvik-i Sınâi Nizamnamesi*'nin fabrikacılara bahşettiği imtiyazlar sanayi şirketlerine ve tezgâhlara genişletilecek olursa hem dâhili dokuma sanayimiz ilerler ve hem millî tüketim hissiyatı ortaya çıkmış olur. Bu hususta ticaret müdürü var olan teşebbüse kolaylık vaadinde bulunmuştur. Yakında meyvelerini görmekle iftihar edeceğimizi zannediyorum.

- **Ziraat Bankasının faaliyeti?**

Liva ahâlisinin çoğu bugün vurgunculara mürâcaat mecburiyeti karşısında bulunuyor.

Bundan çiftçiler son derece zarar görüyor. Ahâlinin kolaylıkla borç para bulabilmesi için diğer devletlerde olduğu gibi Ziraat Bankasının yardımlarını genişletmesi ve ahâlinin mevduatını yüksek bir fâizle kabul etmesi, yine o nispette bir fâizle îtibâr üzerine ve mal ve emlâk göstererek ödünç para alabilmesi lâzımdır.

- **Meclis-i Mebûsanın faaliyet-i âtiyesi hakkında ne mütâlaada bulunuyorsunuz?**

Devletimizin muhâfaza-i vatan uğrunda giriştiği harbin netice-i müessifesi karşısında kaldığımızı düşünmeli, esbâb-ı felâketimizi görmeli, hükümet de tevâzün husûle getirerek hummâlî bir gayretle çalışmalıdır.

- **Meclis-i Mebûsanın gelecekteki faaliyeti hakkında ne mütâlaada bulunuyorsunuz?**

Devletimizin vatanın muhâfazası uğrunda giriştiği harbin esef verici neticesi karşısında kaldığımızı düşünmeli, felâketimizin sebeplerini görmeli, hükümet de bütçede denklik meydana getirerek yoğun bir gayretle çalışmalıdır.

CANİK (SAMSUN) MEBUSU TALAT AVNİ BEY*

Talat Avni Bey, 1880'de Samsun'da doğmuştur. İlk ve orta tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'da askerî mektebe dâhil olmuş ve 1899'da mektepten piyade mülâzımı [teğmen] ve üç sene sonra da yüksek askerî tahsilini tamamlayarak 1901'de yüzbaşılıkla mezun olmuştur. Sonrasında Rumeli'nde muhtelif askerî kıtalarda görev yapmış ve Meşrutiyetin ilanından sonra tahsil için Fransa'ya gitmiştir. Fransa'da iken Trablusgarp Harbi çıkınca harbe iştirak etmiştir. Harbin akabinde Canık'ten mebus seçilmiştir.

* *Tanin*, nu: 1911, 19 Nisan 1914 (6 Nisan 1330), s.3.

Canik mebus-ı muhteremi Talat Avni Bey, muharririmizin derdest-i inşa şimendifere dâir olan sualine bervech-i âtî cevap vermiştir:

- Samsun-Sivas yolunun ikmâli memleketin hayat-ı ticariyesi üzerine tesîrât-ı küllîye icra edecek, ziraat tevessû eyleyecektir. Eğer hükümet teşvik-i tergîb eder, muâvenetini bezl eylerse yeni usul alât-ı zirâiye istîmâliyle bu vâsıta-i medeniyeden pek güzel istifâde kâbil olacaktır.

- Livanın vâridât-ı hususiyesi nasıldır?

Livanın vâridât-ı hususiyesi 6 milyon 179 bin kûsur kuruştan ibarettir fakat şimendiferin ikmâl-i inşaatını müteakip, Anadolu'nun Bahr-i Siyah sahilinde yegâne mahrec-i ticarisi olmak îtibârıyla bu miktarın tezâyüd edeceği şüphesizdir.

- Vâridâtın mahall-i sarfı?

Bu vâridât mahall-i sarfının en ehemmiyetlisini maârif ile umûr-ı nâfia ve sıhhiye teşkil eder.

Arazinin kısm-ı münhatı merzega olduğundan sıtma ve aksâm-ı mürtefiâsında ise frengi icrâ-yı tahribât etmektedir; bunun için 200 bin kuruş kıymetinde bir hastahane derdest inşa olunduğu gibi, sıtmaya çaresâz olmak için meccanen tevzî edilen sulfatolar ve seyyar etıbbâ sâyesinde fevâid-i azîme-i sıhhiyesi görüleceği âşikârdır.

Canik Mebusu Talat Avni Bey, muharririmizin inşa halindeki şimendifere dâir olan sualine aşağıdaki gibi cevap vermiştir:

- Samsun-Sivas yolunun tamamlanması memleketin ticari hayatı üzerine küllî tesirler icra edecek, ziraat genişleyecektir. Eğer hükümet teşvik eder, yardımlarını esirgemezse yeni usul zirâi aletlerin kullanımıyla bu medeniyet vâsitasından pek güzel istifâde mümkün olacaktır.

- **Livanın hususi gelirleri nasıldır?**

Livanın hususi geliri 6 milyon 179 bin küsur kuruştan ibarettir fakat şimendiferin inşaatının tamamlanmasını müteakip, Anadolu'nun Karadeniz sahilinde yegâne ticari limanı olmak îtibârıyla bu miktarın artacağı şüphesizdir.

- **Gelirlerin sarf edildiği mahaller?**

Bu gelirlerin sarf edileceği mahallin en ehemmiyetlisini eğitim ile bayındırlık ve sıhhiye teşkil eder.

Arazinin alçak kısmı bataklık olduğundan sıtma ve yüksek kısımlarında ise frengi tahribât icra etmektedir; bunun için 200 bin kuruş kıymetinde bir hastahane inşa olduğu gibi, sıtmaya çare olmak için ücretsiz dağıtılan sulfatolar¹ ve seyyar doktorlar sâyesinde sıhhi alanda büyük faydalar görüleceği âşikârdır.

¹ Sıtma hâpı. İnkaların kınakına adını verdiği ağaç kabuğundan yapılan bu ilaç tarih boyunca pek çok ateşli hastalığa çare olmuştur [yay. haz. notu].

Yollara gelince: Livanın turûk-ı umûmiyyesi maatteessüf o muhit-i vesîin kuvve-i feyyâzesinden istifâdeye mâni olacak kadar fenadır. Livanın hususi bütçesindeki tahsisât ile mülhakât yollarının inşası mümkün değildir. Fikrimce amele-i mükellefe usulü ile yolların istifâdeye müsâit bir hâle gelebilmesi mümkündür.

- **Bütçe, muvakkat kanunlar hakkındaki fikriniz?**

Bütçenin tevâzünü ve muvakkat kanunların memleketin ihtiyacı ânında tatbiki itibâriyla kabulü taraftarıyım.

- **Tedrisât-ı İbtidâiye Kanunu hakkında ne mütâlaada bulunursunuz?**

Tedrisât-ı İbtidâiye Kanunu tâmim-i maârif hususunu tamamıyla temin edemez, çünkü memleketimin şerâit-i ictimâiyesine mutâbık değildir. Binâenaleyh mekâtib-i âliye mezunlarının bir iki sene mecburen muallimlikte bulundurulmakla buna çaresâz olmak mümkündür diyebilirim.

- **Meclisin tarz-ı mesâisi hakkındaki nokta-i nazarınız?**

Meclisin tarz-ı mesâisi hakkındaki nokta-i nazarım fâidesiz münakaşât ile izâa-i vakt etmekten ise mesâiye tanzim ve bilhassa encümenlerde müdekkikâne ve vâkıfâne çalışarak Heyet-i Umûmiyyeyi fazlaca işgalden tevakkî etmektir. "Vakit nakittir" düsturuna her zamandan ziyâde tebâiyet edilmelidir.

Yollara gelince: Livanın umûmî yolları maalesef o geniş muhitin bereketinden istifâdeye mâni olacak kadar fenadır. Livanın hususi bütçesindeki tahsisât ile bağlı yollarının inşası mümkün değildir. Fikrimce amele-i mükellefe² usulü ile yolların istifâdeye müsâit bir hâle gelebilmesi mümkündür.

- **Bütçe, geçici kanunlar hakkındaki fikriniz?**

Bütçenin denkliği ve geçici kanunların memleketin ihtiyacı anında tatbiki îtibâriyla kabulü taraftarıyım.

- **İlköğretim Kanunu hakkında ne mütâlaada bulunursunuz?**

İlköğretim Kanunu eğitimin umûma yayılması hususunu tamamıyla temin edemez, çünkü memleketimin toplumsal şartlarına uygun değildir. Binâenaleyh yüksek okul mezunlarının bir iki sene mecburen öğretmenlikte bulundurulmasıyla buna çare olabilmesi mümkündür diyebilirim.

- **Meclisin mesâî tarzı hakkındaki düşünceniz?**

Meclisin mesâî tarzı hakkındaki noktânazarım faydasız münâkaşalar ile vakit kaybetmekten ise mesâiyi tanzim ve bilhassa encümenlerde dikkatle ve vukûfiyetle çalışılarak Genel Kurulu fazlaca işgalden kurtarmaktır. “Vakit nakittir” düsturuna her zamandan ziyâde tâbi olmalıdır.

² Sivil halkın zorunlu çalıştırılması anlamına gelmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Y. Akkuş-K. Yıldırım, “Dünyada ve Osmanlı’da Zorunlu Çalıştırma: “Amele-i Mükellefe Uygulaması ve Tarihsel Gelişimi”, *Çalışma ve Toplum*, no: 53, 2017, s.507-545.

BURDUR MEBUSU ATIF BEYEFENDİ*

[Mustafa Atıf Bayındır Bey 1883'te Rodos'ta doğdu. Rodos Süleymaniye Medresesinde orta, Beyrut İdadisinde lise öğrenimini gördü. 1906'da Mülkiyeyi bitirdi. İlk görevi Bahrisefid Vilayeti Mâiyet Memurluğu olurken sonrasında Basra Fav kazası, Cumaibâlâ ve Gebze kaymakamlıklarında bulundu. Görevde iken Meclis-i Mebûsana Burdur Mebusu olarak dâhil oldu. 1915'te Ankara Valiliğine, yıl sonunda da Kastamonu Valiliğine atandı. Burada üç yıl görev yaptı. 1918 Temmuz'unda Halep, aynı yıl Eylül'ünde Kastamonu Valiliğine getirildi. VI ve VII. dönemlerde İstanbul Milletvekilliği yaptı].

* Tanin, nu: 1912, 20 Nisan 1914 (7 Nisan 1330), s.3.

- **Dâire-i intihâbiyenizin ihtiyâcâtı nelerdir?**

Memleketimiz ihtiyaç hususunda o kadar mütecânis ve o kadar müşâbihtir ki nâfia, maârif, sıhhiye hakkında pâyitaht-ı saltanata en yakın ve en uzak herhangi bir liva mebusunun bu hususta dermiyân ettiği mevâddı aynen kendi dâire-i intihâbiyem nâmına da tekrar edebilirim.

- **İhtiyâcât-ı umûmiyye-i memleket hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?**

Memleketin hayatıyla en ziyâde alâkadâr olan şey bütçedir. İbtidâ-yı meşrutiyetten beri bütçemizi tevzîine muvaffak olamamıştık. Mesârifâtımızın vâridâtımızdan pek çok fazla bir yekûna bâliğ olması bittabi iyi bir netice ibrâz etmiyordu. Bilhassa Avrupalıların nazar-ı emniyet ve itminânını celb için bütçeyi tevzîine mecbur idik. İşte bu mecburiyete binâen hükümet bu seneki bütçenin tanziminde pek büyük fedakârlıklar ihtiyar etti. Ve mesârifâtımızı vâridâtımıza az çok yaklaştırmaya muvaffak oldu. İşte bu netice-i mesûdeye mebni büyük büyük buhranların ferdâ-yı vukûunda 800 milyonluk cesîm bir istikraz pek nâfi şerâitle akd edebildik.

Evet, hükümet birçok esbâba mebni bütçenin muvâzenetini temine mecburdur. Eğer hükümeti bir şahs-ı vâhid addetmek mümkün olsaydı bütçenin muvâzenesizliğinden bu kadar müteessir olmaya mahal olmazdı. Çünkü şahıslar masraflarını vâridâtlarına uydururlar. Tâbir-i mahsusuyla ayaklarını yorganlarına göre uzatırlar. Fakat devletler bekâ-yı mevcûdiyet ve selâmetleri için öyle zaruri masraflar karşısında bulunurlar ki bu zaruretin kat'iyeti vâridâtın mevcûdiyet

- **Seçim bölgenizin ihtiyaçları nelerdir?**

Memleketimiz ihtiyaç hususunda o kadar farklı ve o kadar benzerdir ki bayındırlık, eğitim, sıhhiye hakkında İstanbul'a en yakın ve en uzak herhangi bir liva mebusunun bu hususta ifade ettiği hususları aynen kendi seçim bölgem adına da tekrar edebilirim.

- **Memleketin umûmî ihtiyaçları hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?**

Memleketin hayatıyla en ziyâde alâkadar olan şey bütçedir. Meşrutiyetin başlangıcından beri bütçemizi denkleştirmeye muvaffak olamamıştık. Masraflarımızın gelirlerimizden çok fazla bir yekûna ulaşıyor olması tabiatıyla iyi bir netice vermiyordu. Bilhassa Avrupalıların emniyet ve îtimâdını kazanmak için bütçeyi denkleştirmeye mecbur idik. İşte bu mecburiyete binâen hükümet bu seneki bütçenin tanziminde pek büyük fedakârlıklar ihtiyar etti. Ve masraflarımızı gelirlerimize az çok yaklaştırmaya muvaffak oldu. İşte bu bahtiyarlığa mebni büyük büyük buhranların hemen akabinde 800 milyonluk büyük bir borçlanmayı pek faydalı şartlarla akdedebildik.

Evet, hükümet birçok sebepten dolayı bütçenin denkliğini temine mecburdur. Eğer hükümeti tek bir şahıs addetmek mümkün olsaydı bütçenin denk olmamasından bu kadar üzüntü duymaya gerek olmazdı. Çünkü şahıslar masraflarını gelirlerine uydururlar. Diğer bir tâbirle ayaklarını yorganlarına göre uzatırlar. Fakat devletler mevcudiyetlerini sürdürmek ve selâmetleri

veya adem-i mevcûdiyetini düşünmeye imkân bırakmaz. Millet-i Osmaniye saâdet ve istikbâlini temin için birçok ihtiyâcât karşısında bulunuyor; ordu, donanma, maârif... Bunlar hep paraya taalluk eden umûrdandır. Bütçemizde bu ihtiyâcâtı tatmin edecek tahsisâta tesâdüf edemezsek vâridât ve mesârifâtımızın tevâzünü bizi temin etmez. Hülâsa edelim: Mesârifâtımıza karşılık bulmak mecburiyetindeyiz.

- **Bu hususta mevcût vergilerin tezyidine taraftar mısınız?**

Evet, bu bir meseledir. Mevcût vergilerin milletin tahammülü nokta-i nazarından hâl-i işbâa geldiğini iddia edenler de vardır. Mâmâfih fazla vâridât bulmak için vergilerin tezyidinden başka düşünülecek birçok cihetler vardır. Ezcümle vâridât-ı devletin mühim bir kısmını teşkil eden âşâr vergisini nazar-ı dikkate alırsak bunun ıslâh ve tâdile muhtaç bir vergi olduğunu anlarız. Âşâr demek husûle gelen mahsûlâtta muayyen bir nispet üzerine vergi almak demektir. O hâlde zer' edilmeyen arazi bu verginin haricinde kalıyor. Faraza bu sene hiçbir arazi sahibi ziraat yapmamış olsa devletin en mühim vâridâtı sıfır etmiş olur. Böyle devletin hayatına taalluk eden bir mesele nasıl olur da zürânın arzusuna muallak bırakılır. Bundan başka tarz-ı cibâyet de pek gariptir. Hükümetin reisi olan kâimmakâm veya mutasarrıf âşârcılarla âdeta kumar oynuyorlar, hükümet ile teb'a yekdiğerini aldatmaya çalışıyorlar. Herhangi birisinin aldandığını farz edersek edelim neticede millet mutazarrır. Çünkü hükümetle efrâdın menâfi yekdiğerine şediden merbuttur.

için öyle zaruri masraflar karşısında bulunurlar ki bu zaruretin mutlaklığı gelirlerin varlığını veya yokluğunu düşünmeye imkân bırakmaz. Osmanlı milleti saâdet ve istikbâlini temin için birçok ihtiyaç karşısında bulunuyor; ordu, donanma, eğitim... Bunlar hep para ile olabilecek işlerdendir. Bütçemizde bu ihtiyaçlarımızı tatmin edecek tahsisâta tesâdüf edemezsek gelir ve giderlerimizin denkliği bizi temin etmez. Hülâsa edelim: Masraflarımıza karşılık bulmak mecburiyetindeyiz.

- **Bu hususta mevcut vergilerin artırılmasına taraftar mısınız?**

Evet, bu bir meseledir. Mevcut vergilerin milletin tahammülünoktainazarındandoyumnoktasınageldiğini iddia edenler de vardır. Mâmâfih fazla gelir bulmak için vergilerin artırılmasından başka düşünülecek birçok yol vardır. Ezcümle devletin gelirlerinin mühim bir kısmını teşkil eden âşâr vergisini nazarıdikkate alırsak bunun ıslâh ve tâdile muhtaç bir vergi olduğunu anlarız. Âşâr demek ortaya çıkan üründen muayyen bir nispet üzerine vergi almak demektir. O hâlde ekili olmayan arazi bu verginin haricinde kalıyor. Faraza bu sene hiçbir arazi sahibi ziraat yapmamış olsa devletin en mühim geliri sıfır olur. Böyle devletin hayatını ilgilendiren bir mesele nasıl olur da çiftçinin arzusuna bırakılır. Bundan başka bu vergilerin toplanma işi de pek gariptir. Hükümetin reisi olan kaymakam veya mutasarrıf âşârcılarla âdeta kumar oynuyorlar, hükümet ile vatandaş yekdiğerini aldatmaya çalışıyorlar. Herhangi birisinin aldandığını farz edersek edelim neticede millet zarardadır. Çünkü hükümetle fertlerin menfaatleri yekdiğerine şiddetli bir şekilde bağlıdır.

Âşârın fazla satılması mahsûlün bereketiyle asla alâkadar değildir, mültezimlerin miktarına tâbidir. Eğer mültezimler az ise, yani rekabet çok değilse hükümet ne kadar gayret ederse etsin meydan-ı müzâyedeye koyduğu âşârı fiyat-ı lâyıkıyla satmaya muvaffak olamaz. Buna karşı hükümetçe tevessül edilecek bir çare vardır ki o da emaneten idare etmektir. Hâlbuki bunun da ambar tedârîki, mahsûlün hüsn-i muhâfazası gibi birçok külfet ve tehlikeleri bulunduğu müdebbir memurlar âşârı emanete bırakmaktansa noksan fiyatla satmayı tercih ediyorlar.

Bir de memleketimizde vesâit-i nakliye mâdum hükmünde olduğundan bereketli zamanlarda âşârın fiyatı tenezzül eder, çünkü mahsûlü sevk etmek mümkün değildir. Hâlbuki kaht zamanlarında âşârın fiyatında büyük bir tezâyüd görülür... Hükümetin menfaatini, milletin mazarratında aradığını zannettirecek bir netice değil mi? Hülâsa bütçemizin rûkn-ı esâsiyesini teşkil eden âşâr vergisi garip, nispetsiz bir vergidir. Fakat bu kadar mahzurlara rağmen, birdenbire başka bir şekle ifrâğ etmek fiyat nokta-i nazarından müşküldür. Mâmâfih Cavid Beyefendi gibi mesleğinde bî-pâyân vukûfu olan bir maliye nâzırı için ihtiyatkârâne bir şekl-i mâkul bulmak müşkül değildir zannederim.

Âşâr vergisi arazi vergisine kalb ettirilmelidir. Bir tarla gerekmezrû olsungerekolmasın vergiyetâbitutulmalıdır. Çünkü o araziye düşmanın pâ-yı tecâvüzünden muhâfaza için ordulara, donanmalara ihtiyaç vardır.

Bir de memleketimizde bazı kimselerin zer'edilemeyecek kadar vâsî arazisi olduğu hâlde bazılarının da kolları

Âşârın fazla satılması mahsûlün bereketiyle asla alâkadar değildir, mültezimlerin miktarına tâbidir. Eğer mültezimler az ise, yani rekabet çok değilse hükümet ne kadar gayret ederse etsin müzâyedeye koyduğu âşârı lâıyk fiyatıyla satmaya muvaffak olamaz. Buna karşı hükümetçe tevessül edilecek bir çare vardır ki o da emaneten idare etmektir. Hâlbuki bunun da ambar tedâriki, mahsûlün iyi muhâfazası gibi birçok külfet ve tehlikeleri bulunduğundan tedbirli memurlar âşârı emanete bırakmaktansa noksan fiyatla satmayı tercih ediyorlar.

Bir de memleketimizde nakliye vâsıtaları yok hükmünde olduğundan bereketli zamanlarda âşârın fiyatı aşağı iner, çünkü mahsûlü sevk etmek mümkün değildir. Hâlbuki kıtlık zamanlarında âşârın fiyatında büyük bir artış görülür... Hükümetin menfaatini, milletin zararında aradığını zannettirecek bir netice değil mi? Hülâsa bütçemizin temel esâsını teşkil eden âşâr vergisi garip, nispetsiz bir vergidir. Fakat bu kadar mahzurlara rağmen, birdenbire başka bir şekle dönüştürmek fiyat noktainazarından müşküldür. Mâmâfih Cavid Beyefendi gibi mesleğinde sonsuz vukûfu olan bir maliye nazırı için ihtiyatlı bir mâkul çözüm bulmak zor değildir zannedirim.

Âşâr vergisi arazi vergisine dönüştürülmelidir. Bir tarla gerek ekili olsun gerek olmasın vergiye tâbi tutulmalıdır. Çünkü o araziyi düşmanın tecâvüzünden muhâfaza için ordulara, donanmalara ihtiyaç vardır.

Bir de memleketimizde bazı kimselerin ekilemeyecek kadar geniş arazisi olduğu hâlde bazılarının da kolları

arazisizlik yüzünden atâlete mahkûmdur. Eğer arazi üzerinden vergi istifâ edilecek olursa bu nispetsizlik kendi kendine ortadan kalkacaktır. Vergilerimizden lâlettâyin birini nazar-ı dikkate alacak olursak onun nispetsiz bir vergi olduğunu, adâlete muvâfık bulunmadığını görürüz. Mesela temettü vergisi. Bu verginin nizamnâmesine nazaran erbâb-ı ticaret yalnız üç mahdud sınıfa ayrılıyor. Âdi bakkal ile büyük bir ticarethane aynı sınıftan addediliyor. Bu adâletsizlik küçük esnafın mağduriyetini mücib olmasa bile hazine-i devlete yüz binlerce liralık vâridâtın girmesine mâni oluyor. Çünkü yüz lira sermayeye mâlik olan bir ticarethane faraza bir lira vergi veriyorsa sermayesi bu miktarın birkaç misline bâliğ olan ticarethanelerin de o nispette vergi ile mükellef tutulmaları icâb eder. Âşâr ve temettü vergileri hakkında verdiğim bu izâhattan şunu kast etmek isterim ki temin etmek mecburiyetinde bulunduğumuz vâridâtı evvelemirde vergileri tezyîd etmeden yani kemiyete dokunmadan keyfiyeti islâh ile elde edebiliriz, yâhud da bu maksada yaklaşabiliriz.

- **Umûr-ı dâhiliye hakkındaki fikrinizi anlayabilir miyim?**

Hükümet geçen sene neşretmiş olduğu İdare-i Umûmiyye-i Vilâyât Kanun-ı Muvakkatı ile memleketimizin umûr-ı idaresinde büyük bir inkılâb vücuda getirdi. Sıkı bir merkezîyet altında her türlü istidâdı mahv olmak üzere bulunan memleket bu kanun ile hiç şüphesiz inkişâfa doğru ilk ve muzaffer adımını attı. Hududunun müntehî noktası pâyitahttan bir aylık mesafede olan bu memleket nasıl olur da en âdî

arazi olmaması yüzünden tembelliğe mahkûmdur. Eğer arazi üzerinden vergi tam olarak alınacak olursa bu nispetsizlik kendi kendine ortadan kalkacaktır. Vergilerimizden rastgele birini nazarıdikkate alacak olursak onun nispetsiz bir vergi olduğunu, adâlete uygun bulunmadığını görürüz. Mesela temettü vergisi. Bu verginin nizamnamesine nazaran ticaret erbabı yalnız üç kısıtlı sınıfa ayrılıyor. Âdi bakkal ile büyük bir ticarethane aynı sınıftan addediliyor. Bu adâletsizlik küçük esnafın mağduriyetini sebep olmasa bile devletin hazinesine yüz binlerce liralık gelirin girmesine mâni oluyor. Çünkü yüz lira sermayeye mâlik olan bir ticarethane faraza bir lira vergi veriyorsa sermayesi bu miktarın birkaç misline ulaşan ticarethanelerin de o nispette vergi ile mükellef tutulmaları icap eder. Âşâr ve temettü vergileri hakkında verdiğim bu izâhattan şunu kast etmek isterim ki temin etmek mecburiyetinde bulunduğumuz geliri evvelemirde vergileri artırmadan yani niceliğe dokunmadan niteliği ıslâh ile elde edebiliriz, yahut da bu maksada yaklaşabiliriz.

- **Dâhili işler hakkındaki fikrinizi anlayabilir miyim?**

Hükümet geçen sene neşretmiş olduğu Umûmî Vilayetler İdaresi Geçici Kanunu ile memleketimizin idaresinde büyük bir inkılâp vücuda getirdi. Sıkı bir merkeziyet altında her türlü kâbiliyeti mahvolmak üzere bulunan memleket bu kanun ile hiç şüphesiz gelişmeye doğru ilk ve muzaffer adımını attı. Hududunun en uç noktası payitahttan bir aylık mesafede olan bu memleket nasıl

umûrda bile merkezin tebliğ edeceği evâmîr ile idare olunabilir? Koca bir vilayetin reisi olan vali faraza yüz kuruşluk bir masraf için merkezden mezuniyet istemek mecburiyetinde bulunacak olursa o vilayette terakki ve tekâmül arzuları adem-i muvaffakiyete mahkûm olur. Tevsî-i mezuniyete istinâd eden bu kanun hiç şüphesiz en müfid ve en feyz-nâk kanunlardan biridir.

Bugün memleketimizde inzibât ve emniyetin mükemmeliyetini iddia edemeyiz, şurada, pâyitahttan birkaç saat mesafede bulunan Hüdavendigâr vilayetinde ara sıra eşkiya dolaştığını, Aydın vilayetinde şakîlerin köylere bîmuhâbâ girdiklerini işitiyoruz. Hâlbuki bir memleket için devre-i saâdet, âsâyîşin uzak, en ücra köylerde bile temin edildiği zaman başlar. Âsâyîşin temini için de, evvelemirde mevcût jandarmanın miktarını artırmak icâb eder. Yüz köylü bir kazanın on beş yirmi jandarma ile idaresi elbette mümkün değildir. Memleketimiz o kadar vâsidir ki mevcût jandarmanın adedini iki, hatta üç misline iblâğ etsek yine inzibâtı bihakkın temine muvaffak olamayız. Çünkü her karyede bir karakol tesisi şimdiki hâlde mümkün değildir.

- **İnzibâtın temini için ne düşünüyorsunuz?**

Benim düşündüğüm pek sâdedir. Mâdem ki her karyenin umûr-ı idaresinden mesul bir heyet-i idare vardır, bu heyet-i idare inzibât-ı mahalliyeden de niçin mesul olmasın? Demek isterim ki hükümet kasabalardan ve karakol dâirelerinden uzak mıntikalarda bulunan karyelerde mazhar-ı emin ve îtimâd kimselerden bir heyet teşkil ve teslih eder, oralarda hâdis olacak

olur da en basit işlerde bile merkezin tebliğ edeceği emirler ile idare olunabilir? Koca bir vilayetin reisi olan vali faraza yüz kuruşluk bir masraf için merkezden izin istemek mecburiyetinde bulunacak olursa o vilayette ilerleme ve gelişme arzuları muvaffakiyetsizliğe mahkûm olur. Yetkinin genişlemesine dayanan bu kanun hiç şüphesiz en faydalı ve en feyizli kanunlardan biridir.

Bugün memleketimizde inzibât ve emniyetin mükemmeliyetini iddia edemeyiz, şurada, payitahttan birkaç saat mesafede bulunan Hüdavendigar vilayetinde ara sıra eşkıya dolaştığını, Aydın vilayetinde haydutların köylere korkusuzca girdiklerini işitiyoruz. Hâlbuki bir memleket için saâdet devri, âsâyışın uzak, en ücra köylerde bile temin edildiği zaman başlar. Âsâyışın temini için de, evveleminde mevcut jandarmanın miktarını artırmak icap eder. Yüz köylü bir kazanın on beş yirmi jandarma ile idaresi elbette mümkün değildir. Memleketimiz o kadar geniştir ki mevcut jandarmanın adedini iki, hatta üç misline çıkarsak yine inzibâtı hakkıyla temine muvaffak olamayız. Çünkü her karyede bir karakol tesisi şimdiki hâlde mümkün değildir.

- İnzibâtın temini için ne düşünüyorsunuz?

Benim düşündüğüm pek sadedir. Mâdem ki her karyenin idarî işlerinden mesul bir idare heyeti vardır, bu heyet mahallin inzibâtından da niçin mesul olmasın? Demek isterim ki hükümet kasabalardan ve karakol dâirelerinden uzak mıntikalarda bulunan karyelerde emin ve îtimâd olunan kimselerden bir heyet teşkil

vekâyiden bunları mesul tutar. Biz sıkı bir memnûiyet neticesi olarak namuslu halkın da silah taşımasını men ediyoruz ve bi'n-netice onları şakîlerin tecâvüzüne mâruz bırakıyoruz. Ben hiç zannetmem ki başka bir vâsıta ile şekâvetin önünü almaya muvaffak olalım.

Memlekette her nev'î silah taşınmasını men etmekle büyük mikyasta kaçakçılığa sebebiyet veriyor ve gümrüklerimizi mühim bir vâridâtta mahrum ediyoruz. Sâniyen, gayr-i müsellah ahâliyi şakîlerin tecâvüzüne mâruz bırakıyoruz. Sâlisen, bu cengâver milletin silaha karşı olan meclûbiyet ve hamâsetini söndürüyoruz. Maatteessüf bu usul neticesi olarak harb-i âhîrde silahtan kat'iyen anlamayan birçok efrâda tesâdüf olundu. Eğer biz silahla istînas peydâ etmeyecek olursak harp zamanında vatanın bizden beklediği hidemâtı îfâya muktedir olamayız.

- **Meclisin bu sene tâkip etmesi lâzım gelen tarz-ı mesâi hakkındaki fikriniz nedir?**

Kemâl-i ye's ile tahattur ederim ki geçen sene düşman bataryaları bayram toplarıyla beraber İstanbul muhitinde elîm akisler husûle getiriyordu, İstanbul limanı beyne'l mil el donanma meşheri haline gelmişti. Ümid-i bekâ sönmeğe üzere idi. Fakat takdir-i ilâhînin bir eser-i mucizekârı olmak üzere şanlı Edirne kalesini istirdâda, Halic'in sine-i iştiyâkına iki muhib dretnot hazırlamaya ve en sonra hazineyi müthiş bir buhrandan kurtaran mesûut bir istikraz akdine muvaffak olduk.

eder ve onları silahlandırır, oralarda meydana gelecek hâdiselerden bunları mesul tutar. Biz sıkı bir yasaklama neticesi olarak namuslu halkın da silah taşımalarını men ediyoruz ve neticesinde onları haydutların tecâvüzüne mâruz bırakıyoruz. Ben hiç zannetmem ki başka bir vâsıta ile eşkıyalığın önünü almaya muvaffak olalım.

Memlekette her cins silah taşınmasını men etmekle büyük ölçekte kaçakçılığa sebebiyet veriyor ve gümrüklerimizi mühim bir gelirden mahrum ediyoruz. İkinci olarak, silahsız ahâliyi eşkıyaların tecavüzüne mâruz bırakıyoruz. Üçüncü olarak, bu cengâver milletin silaha karşı olan tutkunluğunu ve yiğitliğini söndürüyoruz. Maalesef bu usul neticesi olarak en son harpte [Balkan Savaşları] silahtan katiyen anlamayan birçok askere tesâdüf olundu. Eğer biz silahla yakınlık oluşturmaya olursak harp zamanında vatanın bizden beklediği hizmetleri ifâ etmeye muktedir olamayız.

- **Meclisin bu sene tâkip etmesi lâzım gelen mesâî tarzı hakkındaki fikriniz nedir?**

Büyük bir üzüntü ile hatırlarım ki geçen sene düşman bataryaları bayram toplarıyla beraber İstanbul muhitinde elim akisler meydana getiriyordu, İstanbul limanı uluslararası donanma sergisi haline gelmişti. Bekâ ümidi sönmek üzere idi. Fakat takdir-i ilâhının bir mucize eseri olmak üzere şanlı Edirne kalesini geri almaya, Haliç'in tam kalbine iki dost dretnot hazırlamaya ve en sonra hazineyi müthiş bir buhrandan kurtaran faydalı bir borç anlaşması yapmaya muvaffak olduk.

Memleketin en vatanperver ve güzide efrâdından müteşekkil olan muhterem mebusların da hükümetin bu himemâtına muzâhir olmak suretiyle vazife-i vataniyelerini ifâ edeceklerine eminim. Şâyet içlerinden hangi bir his ile olursa olsun bir sadâ-yı ihtirâz çıkacak olursa bu sadâyı Rumeli'nde şehit olan yüzbinlerce kardeşlerimizin, düşmanın merhametsiz süngüleriyle yaralanan mâsum çocuklarımızın, mâlûl ihtiyar vâlidelerimizin, pederlerimizin sadâ-yı nefrîni boğacak, susturacaktır. Benim bu memleketin yaşayacağına imân-ı kâmileme vardır, yeryüzünde İslâmiyet'in yegâne hâmisî olan bu hükümetin ilâ-âhiri'l-kıyâme yaşamasını Cenâb-ı Hakk'ın takdir buyurduğuna kâniim, bu kanaatim ahvâl-i âhire ile bir kat daha kesb-i kuvvet etmiştir.

Memleketin en vatanperver ve güzide fertlerinden müteşekkil olan muhterem mebusların da hükümetin bu himmetlerine destek olmak suretiyle vatani vazifelerini îfâ edeceklerine eminim. Şâyet içlerinden hangi bir his ile olursa olsun bir itiraz sesi çıkacak olursa bu itiraz Rumeli’de şehit olan yüzbinlerce kardeşlerimizin, düşmanın merhametsiz süngüleriyle yaralanan mâsum çocuklarımızın, hasta ihtiyar vâlidelerimizin, pederlerimizin beddualarını boğacak, susturacaktır. Benim bu memleketin yaşayacağına tam bir imanım vardır, yeryüzünde İslâmiyet’in yegâne hâmisî olan bu hükümetin kıyamete kadar yaşamasını Cenâb-ı Hakk’ın takdir buyurduğuna inanıyorum, bu kanaatim son hâdiselerle bir kat daha kuvvet kazanmıştır.

ANTALYA MEBUSU HAMDULLAH EMİN PAŞA^{*}

Hamdullah Emin Paşa, Alâiye kazasına bağlı Mahmudseydi kazası eşrafından Seyid Hacı Emin Efendi'nin oğludur. 1851'de doğmuş, ilk tahsilini İskenderiye'de Raziüddin Mektebinde yapmış, bilahare Mısır hukukunda tahsilini tamamlamıştır. Sonra, Mısır Maârif Nezâreti tercüme kalemine tâyin, oradan da hukuk mektebine zâbit ve muallim olarak naklolunmuştur. Akabinde, Hidiv İsmail Paşa ile biraderzâdesinin evlatlarından birkaç prensin refakatinde muallim sıfatıyla Cenevre'ye gönderilerek bu vesile ile de Cenevre Darülfünununu tamamlamıştır. Yurda döndüğünde Adliye Nezâreti Başmüdde-i Umûmîliği gibi bazı hizmetlerde bulunmuştur. Kendisi bu defa da Millî Meclise mebus olarak girmiştir.

^{*} Tanin, nu: 1915, 23 Nisan 1914 (10 Nisan 1330), s.3.

Muharririmiz, Antalya mebus-ı muhteremi Hamdullah Emin Paşa'ya evvelemerde dâire-i intihâbiyesi hakkında bir sual irâd etmiş ve cevab-ı âtîyi almıştır:

- Uzun bir müddetten beri Mısır'da bulunduğum ve bu sene de ancak bir iki saat kalabildiğim cihetle dâire-i intihâbiyemin hususiyât-ı ahvâlini, maalesef, yakından tetkik edemedim; fakat meclisin tatilinde bilhassa bununla iştigal edeceğim. Köy köy gezeceğim: Bununla beraber tahsisen Alâiye hakkında bazı mütâlaât dermiyân edebilirim: Alâiye'ye evvela bir liman lâzımdır; bazı âsâr-ı kadîme ve tarihiye gösteriyor ki akvâm-ı kadîme de burada bir liman inşası teşebbüsünde bulunmuşlar. Zâten limana lüzûm-ı kat'î âşikârdır, bu hâlde ticaret kâbil değildir, vapur yanaşamıyor.

Sonra arazinin irvâ ve iskâsı ihtiyac-ı küllîsi. Su maa-ziyâde mevcût iken, kanallar olmadığı için istifâde edilemiyor. Arazi münbit. Bir Dim Çayı var ki pek sehlû'l-istifâde bir hususiyete mâlik. Şu başlıca ihtiyaçlar tesviye edilir, Konya-Alâiye şosesinin ikmâliyle merkez vilayetin merkeze irtibâtı tesis, bu irtibât üzerinde de Alâiye'nin faaliyeti temin olunursa tarihen hâiz olduğu mevki-i kemâl ve ikbâli pek az zaman içinde bulacağına şüphe edilemez.

- **Umûr-ı ticariye hakkında ne mütâlaada bulunursunuz?**

Memâlik-i Osmaniye'de ticarete lâayk olduğu kadar ehemmiyet verilmemiştir. Mâmâfih Alâiye'nin bunu

Muharririmiz, Antalya Mebusu Hamdullah Emin Paşa'ya evveleminde seçim bölgesi hakkında bir sual sormuş ve aşağıdaki cevabı almıştır:

- Uzun bir müddetten beri Mısır'da bulunduğum ve bu sene de ancak bir iki saat kalabildiğim cihetle seçim bölgemin hususi vaziyetini, maalesef, yakından tetkik edemedim fakat Meclisin tatilinde bilhassa bununla iştigal edeceğim. Köy köy gezeceğim, bununla beraber özellikle Alâiye [Alanya] hakkında bazı mütâlaalarımı ifade edebilirim: Alâiye'ye evvela bir liman lâzımdır; bazı kâdim eserler ve tarih gösteriyor ki eski zamanlarda burada bir liman inşası teşebbüsünde bulunmuşlar. Zâten limana kati bir lüzûm olduğu âşikârdır, bu hâlde ticaret mümkün değildir, vapur yanaşamıyor.

Sonra arazinin sulanabilmesi büyük bir ihtiyaç. Su ziyâdesiyle mevcut iken, kanallar olmadığı için istifâde edilemiyor. Arazi verimli. Bir Dim Çayı var ki pek kolay istifâde edilebilir bir hususiyete sahip. Şu başlıca ihtiyaçlar tesviye edilir, Konya-Alâiye yolunun tamamlanmasıyla merkez vilayetin merkeze irtibâtı tesis edilip, bu irtibât üzerinde de Alâiye'nin faaliyeti temin olunursa tarihî olarak hâiz olduğu mükemmel mevki ve ikbâli pek az zaman içinde bulacağına şüphe edilemez.

- **Ticari işler hakkında ne mütâlaada bulunursunuz?**

Osmanlı memleketinde ticarete lâayk olduğu kadar ehemmiyet verilmemiştir. Mâmâfih Alâiye'nin bunu

takdir ettiği görölüyor, Alâiye tüccarları İskenderiye ticareti arasında mütemâyiz bir mevki kazanmışlardır.

- **Maârif?**

Ahâlinin bu hususta hükümetten istediği, beklediği bir mekteb-i idâdi tesisi... Yalnız bir rüşdiye var, talebe müşkülât içindedir.

Sonra mekâtib-i ibtidâiyenin en ücra köşelere kadar tâmimi, teşmili lâzımdır. Ahâlinin bu lüzûmu idrâk ve takdir ettikleri âsârıyla meşhûd oluyor. Kendi yağlarıyla kavrulmaya çalışıyorlar; hatta ben bile bu teşebbüsâta iştirâk ettim, biri zükûra, biri inâsa mahsus olarak birer mektep yaptırdım.

- **Ziraat işleri ne hâlde?**

Ziraat işlerinde de bir intibâh, feyyâznümâyân olmaktadır. Şimdi meyve ağaçları yetiştirmeye bile çalışıldığına göre, ziraatin ehemmiyetle telakki olunduğuna hükm olunabilir.

- **Ya sıhhat?**

Sıhhat! Bu, maalesef pek iyi, memnuniyet-bahş değil. Doktor yok, eczacı yok, Alâiye'de yalnız bir belediye tabib var. Kifâyet etmiyor.

Çocuklardan çok vefiyât var. Sıhiye müfettişleri ister, doktorlara vazife-i teftiş tahmîl olunursa fâidesi de iki kat artar.

takdir ettiği görülüyor, Alâiye tüccarları İskenderiye ticareti arasında üstün bir mevki kazanmışlardır.

- Eğitim?

Ahâlinin bu hususta hükümetten istediği, beklediği bir lise tesisi... Yalnız bir ortaokul var, talebe müşkülât içindedir.

Sonra ilk derece mekteplerin en ücra köşelere kadar yayılması, genişlemesi lâzımdır. Ahâlinin bu lüzûmu idrâk ve takdir ettikleri alâmetlerden anlaşıyor. Kendi yağlarıyla kavrulmaya çalışıyorlar; hatta ben bile bu teşebbüslere iştirak ettim, biri erkeklere, biri kızlara mahsus olarak birer mektep yaptırdım.

- Ziraat işleri ne hâlde?

Ziraat işlerinde de bir uyanış ve bereket olduğu âşikârdır. Şimdi meyve ağaçları yetiştirmeye bile çalışıldığına göre, ziraatin ehemmiyetle telakki olunduğuna hüküm verilebilir.

- Ya sıhhat?

Sıhhat! Bu, maalesef pek iyi, memnuniyet verici değil. Doktor yok, eczacı yok, Alanya'da yalnız bir belediye tabibi var. Kifayet etmiyor.

Çocuklardan çok vefat eden var. [Eğer] sıhhiye müfettişleri ister, doktorlara teftiş vazifesi verilirse faydası da iki kat artar.

- **Şimendiferlerle münâsebetiniz ne dereceye kadar ilerlemiştir?**

Şimendiferlerin lüzûmu bir mesele-i müstakîledir, hususiyle Antalya için.

- **Meclis-i Mebûsan nasıl çalışmalı?**

Zannederim ki mâzi her mebus için kâfi bir ders-i ibret olmuştur.

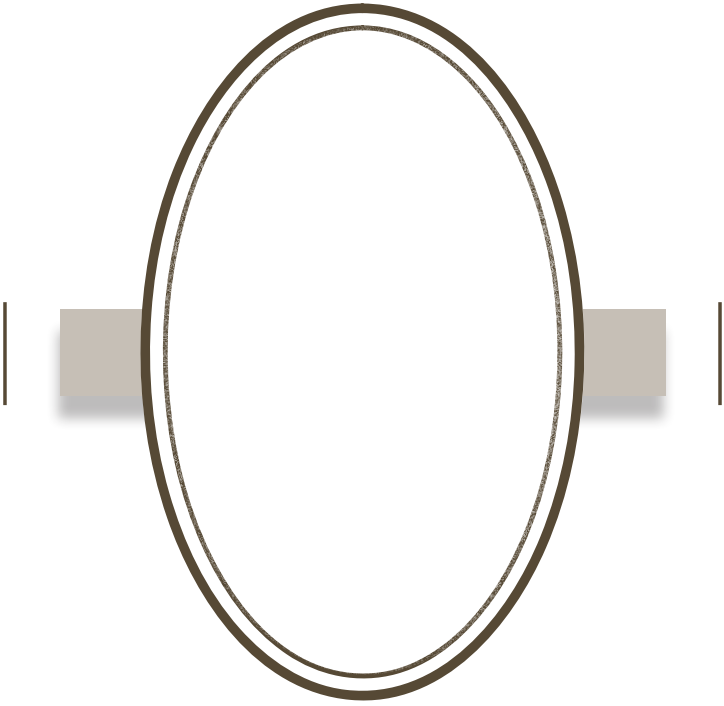

- **Şimendiferlerle münâsebetiniz ne dereceye kadar ilerlemiştir?**

Şimendiferlerin lüzûmu ayrı bir meseledir, hususiyle Antalya için.

- **Meclis-i Mebûsan nasıl çalışmalı?**

Zannederim ki mâzi her mebus için kâfi bir ibret dersi olmuştur.

SİİRT MEBUSU AHMED NASREDDİN EFENDİ*

[Ahmed Nasreddin Efendi, Siirt'te medfun Şeyh İsmail Hazretlerinin torunlarından olup 1867'de Siirt'te doğmuştur. III. Dönem (1914-1918) Siirt Mebusu olarak parlamentoya dâhil olmuştur].

* Tanin, nu: 1916, 24 Nisan 1914 (11 Nisan 1330), s.3.

Siirt mebus-ı muhteremi Şeyh Ahmed Nasreddin Efendi muharririmizin sualine bervech-i âtî cevap vermişlerdir:

- Dâire-i intihâbiyemin ihtiyâcâtı aksâm-ı sâire-i vatanın ihtiyâcâtına tamamen müşâbihtir. Mesela turûk ve maâbir nâmına hiçbir şey yoktur. Mahsûlâtı, eşya-yı ticariyeyi bilâ-müşkülât nakletmek mümkün değildir, bir şehirden diğer şehre gitmek için bî-nihâye mevânî iktihâm etme mecburiyeti vardır. Dâire-i intihâbiyem müterakki, terakkiyât-ı hâzıra-i medeniyeden nasibedâr değildir. Âsâyîşe, inzibâta âit bazı nukât şâyân-ı memnuniyet bir manzara arz etmez, çünkü ne şose ne de âdî yollar vardır. Bir memlekette şimendifer, şose, yol olmazsa elbette terakki olmaz, elbette âsâyîş takarrür edemez, binâenaleyh bu nokta-i nazar dikkate almak lâzımdır.

- Maârif?

Bu büyük, bu şedîd ihtiyaçtan maatteessüf dâire-i intihâbiyem de müstağni değildir. Maârif ihtiyacı Siirt'te belki her yerden ziyâde mahsustur. Mekteplerimiz az, hususiyle ihtiyâcât-ı hâzıra ile gayr-i kâbil-i telifdir. Asr-ı hâzırın terakkiyâtına muvâfık değildir. Bütçenin muvâzenesizliği karşısında mekteplerin en küçük karyelere kadar teşmilinin adem-i imkânını takdir ederim. Bununla beraber keyfiyeti ıslâh etmek, biraz faaliyet göstermek mümkündür, mesela sancak merkezlerinde bulunan mekâtibin leylîye tahvili, inâsa mahsus mektepler ihdâsı ihtiyacın bir kısmını temin ve tehvine kifâyet eder. Bu vechle ahâlinin seviye-i irfânı yükseltilir, gençler de lisân-ı resmîyi öğrenmiş olurlar. Bu mesele pek mühim ve inzibât ve âsâyîş mesâiliyle hâiz-i alâkadır.

Siirt Mebusu Şeyh Ahmed Nasreddin Efendi muharririmizin sualine aşağıdaki gibi cevap vermişlerdir:

- Seçim bölgemin ihtiyaçları vatanın diğer kısımlarının ihtiyaçlarına tamamen benzerdir. Mesela yol ve köprü adına hiçbir şey yoktur. Mahsûlâtı, ticari eşyayı müşkülâtsız nakletmek mümkün değildir, bir şehirden diğer şehre gitmek için sonsuz engellere tahammül etme mecburiyeti vardır. Seçim bölgem ilerlemiş, medeniyetin mevcut gelişmelerinden nâsibini almış değildir. Âsâyîşe, inzibâta âit bazı hususlar memnuniyet verici bir manzara arz etmez, çünkü ne şose ne de âdi yollar vardır. Bir memlekette şimendifer, şose, yol olmazsa elbette ilerleme gerçekleşmez, elbette âsâyîş mevcut olmaz, binâenaleyh bu noktâna dikkate almak lâzımdır.

- Eğitim?

Bu büyük, bu şiddetli ihtiyaçtan maalesef seçim bölgem dekayıtsız değildir. Eğitim ihtiyacı Siirt'te belki her yerden ziyâde çoktur. Mekteplerimiz az, özellikle hâlihazırdaki ihtiyaçlarımızla telifi mümkün değildir. Mevcut asrın ilerlemesine uygun değildir. Bütçenin denk olmaması karşısında mekteplerin en küçük karyelere kadar yayılmasının imkânsızlığını takdir ederim. Bununla beraber keyfiyeti ıslâh etmek, biraz faaliyet göstermek mümkündür, mesela sancak merkezlerinde bulunan mekteplerin yatılıya dönüştürülmesi, kızlara mahsus mektepler ihdası ihtiyacın bir kısmını temine kifâyet eder. Bu şekilde ahâlinin irfan seviyesi yükseltilir, gençler de resmî lisânı öğrenmiş olurlar. Bu mesele pek mühim ve inzibât ve âsâyîş meseleleriyle alâkalıdır.

- **Sıhhat-i umûmiyye?**

Dâire-i intihâbiyemin en şedîd, en âcil ihtiyaçlarından birisi de sıhhat-i umûmiyye meselesidir. Siirt ve havâlisinde yalnız, ihtiyacın vüs'ati karşısında âciz kalan bir belediye tabibi vardır. Bu ciheti de unutmamalı. Tezâyüd eden emrâz-ı sâriyenin önünü almalıdır.

- **Ziraat?**

Siirt ve havâlisi pek mümbittir; fakat kâbil-i istifâde olmak için irvâ ve iskâya muhtaçtır.

- **Aşâir hakkında biraz mâlumât verir misiniz?**

O havâlide Pencinari, Selukan, Asturhan, Mehmediyân, Bâtuvân, Şerefak/Şerefân, Doşo aşâiri vardır. Bunlar vaktiyle göçebe halinde idiler. Bugün kısm-ı âzâmı iskân etmiştir. Bu hususta vâli-i hâzır Haluk Beyefendi'nin gayret ve himemât-ı meşkûresi sebk etmektedir. Valimiz hükûmetin mevcûdiyetini göstermeye, hükûmeti ahâliye sevdirmeye bihakkin muvaffak oluyor.

- **Bitlis Hâdisesi?**

Ehemmiyetsizdir. Mesela Selim'in ve avânesinin mâhiyeti, ahâli nazarında hareket-i âhireleriyle tamamen taayyün etmiştir. Emin olunuz ki, bu cihetten şâyân-ı endişe hiçbir şey yoktur.

- **Teşkilât-ı mehâkim?**

Ahâli mehâkime pek az mürâcaat ediyor, mehâkime salonunda isbât-ı vücûd etmemek için birçok fedakârlıklar ihtiyâr ediyor, davasından ferâgat,

- **Umûmî sıhhat?**

Seçim bölgemin en şiddetli, en âcil ihtiyaçlarından birisi de umûmî sıhhat meselesidir. Siirt ve çevresinde yalnız, ihtiyacın büyüklüğü karşısında âciz kalan bir belediye tabibi vardır. Bu tarafı da unutmamalı. Sayısı artan bulaşıcı hastalıkların önü alınmalıdır.

- **Ziraat?**

Siirt ve çevresi pek verimlidir fakat istifade edebilmek için sulamaya ihtiyaç vardır.

- **Aşiretler hakkında biraz mâlumât verir misiniz?**

O bölgede Pencinari, Selukan, Asturhan, Mehmediyan, Bâtuvân, Şerefak/Şerefan, Doşo aşiretleri vardır. Bunlar vaktiyle göçebe halinde idiler. Bugün büyük kısmı iskân etmiştir. Bu hususta mevcut Vali Haluk Beyefendi'nin gösterdiği gayret ve yardımlar teşekküre lâyıktır. Valimiz hükümetin mevcudiyetini göstermeye, hükümeti ahâliye sevdirmeye hakkıyla muvaffak oluyor.

- **Bitlis Hâdisesi?**

Ehemmiyetsizdir. Mesela Selim'in ve yardımcılarının mâhiyeti, ahâli nazarında son hareketleriyle tamamen ortaya çıkmıştır. Emin olunuz ki, bu cihetten endişe verici hiçbir şey yoktur.

- **Mahkeme teşkilâtı?**

Ahâli mahkemelere pek az mürâcaat ediyor, mahkeme salonunda isbât-ı vücud etmemek için birçok fedakârlıkları

şehâdetten nükûl ediyor. Mehâkim maatteessüf mevcûdiyetini ihsâsa muvaffak olamamıştır.

- **Jandarma teşkilâtı?**

Hükümetin bu meseleyi de islâha muvaffak olacağına eminim.

Dâire-i intihâbiyemin diğer bir ihtiyacını daha tahattur ediyorum: Birçok ulemâyı yetiştirmeye muvaffak olan medreselerin evkâfı maatteessüf bugün mütegalibinin eline geçmiş bulunuyor. Eğer bu hâl devam edecek olursa o şûle-i maârifin de söneceği şüphesizdir. Nezâret-i âidesi bunları mevzu-ı lehlerine sarf ettirecek olursa memlekete büyük bir hizmette bulunmuş olur.

tercih ediyor, davasından ferâgat ediyor, şahitlikten vazgeçiyor. Mahkemeler maalesef mevcudiyetini hissettirmeye muvaffak olamamıştır.

- **Jandarma teşkilâtı?**

Hükümetin bu meseleyi de ıslâha muvaffak olacağına eminim.

Seçim bölgemin diğer bir ihtiyacını daha ifade ediyorum: Birçok ulemâyı yetiştirmeye muvaffak olan medrese vakıfları maalesef bugün eşkıyanın eline geçmiş bulunuyor. Eğer bu hâl devam edecek olursa o ilim ışığının da söneceği şüphesizdir. İlgili nezâretler bunları ilim lehine çevirecek olurlarsa memlekete büyük bir hizmette bulunmuş olur.

İSTANBUL MEBUSU ORFANİDİS EFENDİ*

[Vasilaki] Orfanidis Efendi 1863'te Niğde'de doğmuş ve ilk tahsilini Rum mektebinde tamamladıktan sonra Mekteb-i Hukuka girerek buradan mezun olmuştur. Sonrasında Deâvî Vekâletinde görev aldıktan sonra Reji İdaresinde de bir müddet memur olarak çalışmıştır. [II (1912) ve III. dönemlerde (1914-1918) İstanbul Mebusu olarak parlamentoya dâhil olmuştur].

* Tanin, nu: 1918, 26 Nisan 1914 (13 Nisan 1330), s.3.

İstanbul mebus-ı muhteremi Orfanidis Efendi muharririmizin ilk sualine bervech-i âtî cevap vermiştir:

- Mesâil-i maliye, mesâil-i sâireye takaddüm eder. Binâenaleyh Meclis-i Mebûsan evvela bütçe ile meşgul olmalı, maliyeye taalluk eden kavânini bir an evvel tetkik ederek çıkarmalıdır.

İstîlââtıma nazaran kavânin-i muvakkatenin mecmûu 400'ü mütecâvizdir. Bunları tetkik pek uzun zamana mütevakkıftır. Mebuslarımız teferruat ile uğraşmamalı, nukât-ı esâsiyenin tetkikiyle hasr-ı meşgule etmelidirler.

Mesela rejinin temdidine müteallik olan kanun en evvel müzâkere edilecek kanunlardan biri olmalıdır.

- **İstikraz hakkındaki mütâlaanızı anlayabilir miyim?**

İstikraz pek muvâfık, pek müfid şerâitle akdedilmiştir. Bilhassa muhtelif devletlerin paraya muhtaç bulundukları bu zamanda bundan daha müfid, daha iyi şartla para bulmak kâbil değildi. İstikrazın bizce ehemmiyeti pek büyüktür, maliyemizi düzletmek, bütçemizi tevezîn etmek yalnız siyaset-i dâhiliye için değil fakat siyaset-i hariciye için de mühimdir.

İstikraz ile beraber akd olunan sâir îtilâfları da nazar-ı memnuniyetle görürüm. Memleketimiz tabiaten zengin, pek çok zengindir fakat bu tabii servetten istifâde için sermayeye, yollara, şimendiferlere muhtacız. Hükümet akdine muvaffak olduğu îtilâflar ile ihtiyâcât-ı mezkûrenin birçoğunu tatmin ediyor, binâenaleyh gerek faaliyetiyle

İstanbul Mebusu Orfanidis Efendi muharririmizin ilk sualine aşağıdaki gibi cevap vermiştir:

- Mali meseleler, diğer hususlara öncelik eder. Binâenaleyh Meclis-i Mebûsan evvela bütçe ile meşgul olmalı, maliyeyi ilgilendiren kanunları bir an evvel tetkik ederek çıkarmalıdır.

Araştırmalarımın göre geçici kanunların toplamı 400'ü geçkindir. Bunları tetkik etmek pek uzun zamana bağlıdır. Mebuslarımız teferruat ile uğraşmamalı, esâs noktaların tetkikiyle vakit geçirmeli ve meşgul olmalıdır.

Mesela rejinin uzaması ile ilgili kanun en evvel müzâkere edilecek kanunlardan biri olmalıdır.

- **Borçlanma hakkındaki mütâlaanızı anlayabilir miyim?**

Borçlanma pek muvâfık, pek faydalı şartlarla akdedilmiştir. Bilhassa muhtelif devletlerin paraya muhtaç bulundukları bu zamanda bundan daha faydalı, daha iyi şartla para bulmak mümkün değildi. Borçlanmanın bizce ehemmiyeti pek büyüktür, maliyemizi düzeltmek, bütçemizi dengede tutmak yalnız dâhili siyasetimiz için değil fakat harici politika için de mühimdir.

Borçlanma ile beraber akdolunan diğer antlaşmaları da memnuniyet verici görürüm. Memleketimiz tabii olarak zengin, pek çok zengindir fakat bu tabii servetten istifade için sermayeye, yollara, şimendiferlere muhtacdır. Hükümet akdine muvaffak olduğu antlaşmalar ile zikredilen ihtiyaçların birçoğunu tatmin

temeyyüz eden Cavid Beyefendi ve gerek nuzzâr-ı sâire şâyân-ı tebrikirler.

- **Anâsır-ı muhtelifenin temin-i îtilâfı için ne yapılmalıdır?**

Bu mesele çok mühimdir. Memleketimiz Fransa, İtalya gibi millet-i vâhide ile meskûn değildir. Binâenaleyh anâsır-ı muhtelifenin îtilâfına eşed-i ihtiyaç vardır. Aradaki sû-i tefehhüm izâle edilmeli, vatanın terakkisi için müştereken çalışmalıdır. Bu hususta matbuatın vazifesi büyüktür çünkü sû-i tefehhümü izâle edecek efkâr-ı umûmiyyenin tecellisine hizmet eden matbuattır. Bugün küçük bir vak'a hâdis oluyor, muhtelif lisânlarda neşrolunan gazeteler bunu derhal suver-i muhtelifede tefsir ediyorlar ve bu da efkâr-ı umûmiyyeye sû-i tesir icra ediyor, bu hâle çare-sâz olmalı, mesela bir Matbuat Cemiyeti teşkil edilmeli ve mesâil-i mühimme hakkında müdâvele-i efkâr etmelidir.

- **Bütçeye muvakkaten icra edilen zamâim hakkındaki fikriniz?**

Bütçenin tevzîni için kemiyetten ziyâde keyfiyeti ıslâh etmeli, vergileri, matlub hâsıl olmadığı zaman tezyid etmelidir. Mevcût vergiler ıslâh ve tâdil edilecek olursa mesârifâtın tekâbülü hususunda mühim bir hatve atılmış olur zannederim. Mesela devlete mühim bir vâridât temin

ediyor, binâenaleyh gerek faaliyetiyle öne çıkan Cavid Beyefendi ve gerek diğer nâzırlar tebrike şâyândır.

- **Muhtelif unsurların birlikteliğinin temini için ne yapılmalıdır?**

Bu mesele çok mühimdir. Memleketimiz Fransa, İtalya gibi tek bir millet ile meskûn değildir. Binâenaleyh muhtelif unsurların ünsiyetine şiddetle ihtiyaç vardır. Aradaki ihtilâflar ortadan kaldırılmalı, vatanın ilerlemesi için müştereken çalışmalıdır. Bu hususta matbuatın vazifesi büyüktür çünkü ihtilâfları ortadan kaldıracak kamuoyunun tecellisine hizmet eden matbuattır. Bugün küçük bir vaka ortaya çıkıyor, muhtelif lisânlarda neşrolunan gazeteler bunu derhal muhtelif suretlerde yorumluyorlar ve bu da kamuoyuna kötü tesir icra ediyor, bu hâle çare bulmalı, mesela bir Matbuat Cemiyeti teşkil edilmeli ve mühim meseleler hakkında fikir jimnastiği [müdâvele-i efkâr] yapılmalıdır.

- **Bütçeye geçici olarak icra edilen zamlar hakkındaki fikriniz?**

Bütçenin denkliliği için nicelikten ziyâde niteliği ıslâh etmeli, vergileri, istenilen gerçekleşmediğinde artırmalıdır. Mevcut vergiler ıslâh ve tâdil edilecek olursa masrafların karşılanması hususunda mühim bir adım atılmış olur zannederim. Mesela devlete mühim

eden temettü vergisinin tarz-ı tevzîinde hakkaniyete maatteessüf tamamıyla riâyet edilememiştir. Bugün sermaye ve ticaretleri arasında büyük farklar bulunan ticarethaneler aynı miktarda vergi ile mükellef tutuluyor. Bu gibi nukâtı bir an evvel ıslâh ve hazinenin sıhhatini muhâfaza etmelidir.

bir gelir temin eden temettü vergisinin¹ paylaşılması konusunda maalesef hakkaniyete tamamıyla riâyet edilememiştir. Bugün sermaye ve ticaretleri arasında büyük farklar bulunan ticarethaneler aynı miktarda vergi ile mükellef tutuluyor. Bu gibi noktaları bir an evvel ıslâh ve hazinenin sıhhatini muhâfaza etmelidir.

¹ Gelir vergisi anlamına gelir. İlk olarak yüzde 3 olarak belirlenmiş, sonraki yıllarda yüzde 4/5'e kadar yükseltilmişti [yay. haz. notu].

MARDİN MEBUSU MUSTAFA SAİD BEY*

Mustafa Said Efendi 1869'da Diyarbakır'da doğmuştur. Pederi Diyarbakır eşrâfından Zazazâde Hacı Said Ağadır. İlk eğitimini memleketinde tahsil etmiş, sonra ziraat işleriyle meşgul olmuştur. Bununla beraber Meşrutiyetin ilanına kadar mahkeme azalığı da yapmıştır. Âhiren mebus seçildiğinde Diyarbakır Meclis-i Umûmîsinde ercûmen vilayet azası bulunuyordu.

* Tanin, nu: 1920, 28 Nisan 1914 (15 Nisan 1330), s.3.

- **Mardin'in ihtiyâcâtı ne gibi şeylerdir?**

Vilayetimizin en birinci ihtiyacını teşkil eden şey, şoselerin gayr-i muntazam olması ve şimendiferlerin bulunmamasıdır. Gerçi Bağdat hattı Mardin sancağı merkezine dört saatlik bir mesafeden geçecek ve Diyarbakır'a yirmi beş saat kadar kesb-i kurbiyet edecekse de bu cihet vilayetin temin-i umrânına kat'iyen hizmet edemeyecektir. Bu hutûttan Diyarbakır istifâde edemediği gibi Mardin merkezi de hiçbir istifâde temin edemiyor. Bilakis evvelki umrânını da kaybetmeye namzed bulunuyor.

Diyarbakır'ın istifâdesine mâni olan hâl, hattın uzaktan geçmesidir. Nasıl oluyor da Mardin'e dört saat mesafeden geçtiği hâlde buraya bir fâidesi dokunmuyor? Şu ciheti bir seneden beri Mardin ahâlisinden iştir, ahâli tahdîs-i nimet etmiyor derdim. Dâire-i intihâbiyem olmak mülâbesesiyle bu sene Mardin'e gittim, dolaşım, ihtiyaçlarını anladığım sırada Bağdat hattından görecekları mazarratın esbâbını anladım. Şimendiferin Mardin'den dört beş saat kadar uzak bir mesafeden geçmesi rençber, esnaf ve tüccar kısmının güzergâh etrafında yerleşmelerine sebebiyet verecek, az bir müddet zarfında Mardin kasabası tenha kalmakla ashâb-ı alâka bu yüzden düçâr-ı perişâni ve sefâlet olacaklardır. Bunun emsâli birçok yerlerde görülmüştür. Binâenaleyh Mardin ahâlisi fevkalâde müteessif bulunuyor.

Cüz'î bir masrafla hattın Mardin'e yakın bir yerden geçmesi de kolay olduğunu öğrendim; bu hâlde Mardin gibi tarihî bir kasabada inkişâf edecek her türlü umrân ve terakkinin soldurulmasına hükümetimizin kâil olmayacağına ümidim vâsıktır.

- Mardin'in ihtiyaçları ne gibi şeylerdir?

Vilayetimizin en birinci ihtiyaını teşkil eden şey, yolların muntazam olmaması ve şimendiferlerin bulunmamasıdır. Gerçi Bağdat hattı Mardin sancağı merkezine dört saatlik bir mesafeden geçecek ve Diyarbakır'a yirmi beş saat kadar yakınlaşacaksa da bu durum vilayetin imârına katiyen hizmet edemeyecektir. Bu yoldan Diyarbakır istifâde edemediği gibi Mardin merkezi de hiçbir istifâde temin edemiyor. Bilakis evvelki mâmurluğunu da kaybetmeye aday bulunuyor.

Diyarbakır'ın istifâdesine mâni olan hâl, hattın uzaktan geçmesidir. Nasıl oluyor da Mardin'e dört saat mesafeden geçtiği hâlde buraya bir faydası dokunmuyor? şu durumu bir seneden beri Mardin ahâlisinden işitir, ahâli şükretmiyor derdim. Seçim bölgem olmak dolayısıyla bu sene Mardin'e gittim, dolaştım, ihtiyaçlarını anladığım sırada Bağdat hattından görecekləri zararın sebeplerini anladım. şimendiferin Mardin'den dört beş saat kadar uzak bir mesafeden geçmesi çiftçi, esnaf ve tüccar kısmının güzergâh etrafında yerleşmelerine sebebiyet verecek, az bir müddet zarfında Mardin kasabası تنها kalmakla, alâkalı kişiler bu yüzden perişan ve sefalet içerisinde olacaklardır. Bunun emsâli birçok yerlerde görülmüştür. Binâenaleyh Mardin ahâlisi fevkalâde üzüntülü bulunuyor.

Cüzi bir masrafla hattın Mardin'e yakın bir yerden geçmesinin de kolay olduğunu öğrendim; bu hâlde Mardin gibi tarihî bir kasabada ortaya çıkacak her türlü ilerleme ve gelişmenin soldurulmasına hükümetimizin izin vermeyeceğine ümidim tamdır.

Vilayetimiz zirâi bir vilayettir. Her türlü mahsûl alınır. Oldukça da bereketlidir. Mahreci olmadığı için mahsûlât-ı mütenevvîâsından ve feyz u bereketinden bihakkın istifâde edilemiyor. Âlât-ı zirâiyede hâl-i hâzır icâbâtına riâyet edilmemiştir. Mâmâfih edilmiş olsa bile mahreç temin edilmedikçe bundan zürrâ için istifâde imkânı yoktur. Ahâlimiz mahsûlâtın kesret idrâkini arzu ve temenniden ziyâde mahreç ve masrafını düşünüyor. Mahreçsizlik sefâleti intâc ediyor. Zürrâ zahîresini satmaya muvaffak olamayınca tüccar da emtiâsını satamıyor ve dolabında* faal bir aheng-i iktisâdi tesis edemiyor.

- Maârif?

Maârifin emr-i idare ve terakkisi hususuna masruf olan mesâi-i meşkûre cümlesinden olarak gerçi bir aralık vilayetimiz maârifinde de âsâr-ı terakki görülmeye başlamış ise de bu da ihtiyacımızla mütenâsip bir surette değildir. Esâsen terakki de bilhassa vilayet ve sancak merkezlerinde meşhûddur. Kaza ve nevâhimiz hemen hemen nimet-i maâriften mahrumdur, denilebilir.

Filhakika kaza ve nevâhimizde birer ikişer ibtidâî mekteplerimiz var, açık duruyor, fakat ekseri de devam-ı talebenin keyfine tâbi: Size bir misal göstereyim. Üç yüz hâneden ibaret olup Tepe karyesi nâmiyla mâruf bulunan ve müdürîyet merkezi olan bir köyde ibtidâî bir mektebin muallimi bendenize mürâcaat etti. "Çiftliğinizde bana bir iş gösteriniz, oraya nakl-i hâne edeyim" dedi. "Mektep muallimliğindeki maaşınız kâfi değil mi?" diye sordum.

* Devr eden anlamında kullanılmış olup alım satımın gerçekleştiği yer olarak piyasaya karşılık gelmektedir [yay. haz. notu].

Vilayetimiz zirâi bir vilayettir. Her türlü mahsûl alınır. Oldukça da bereketlidir. Pazarı olmadığı için muhtelif mahsûlâtından ve feyiz ve bereketinden hakkıyla istifâde edilemiyor. Zirâi aletlerde hâlihazırdaki ihtiyaçlara riâyet edilmemiştir. Mâmâfih edilmiş olsa bile pazar temin edilmedikçe bundan çiftçi için istifâde imkânı yoktur. Ahâlîmiz mahsûlâtın çok olmasını arzu ve temenniden ziyâde ihracını ve masrafını düşünüyor. İhraç edememe sefaleti doğuruyor. Çiftçi zahîresini satmaya muvaffak olamayınca tüccar da emtiasını satamıyor ve alım satımda faal bir iktisadî devamlılık [aheng-i iktisâdî] tesis edemiyor.

- Eğitim?

Eğitimin idaresi ve ilerlemesi hususuna sarf edilen teşekküre lâıyk çalışmalar cümlesinden olarak gerçi bir aralık vilayetimiz eğitiminde de ilerleme izleri görülmeye başlamış ise de bu da ihtiyacımızla uyumlu bir surette değildir. Esâsen ilerleme de bilhassa vilayet ve sancak merkezlerinde görülmektedir. Kaza ve nahiyelerimiz hemen hemen eğitimin nimetlerinden mahrumdur denilebilir.

Filhakika kaza ve nahiyelerimizde birer ikişer ilk derece mekteplerimiz var, açık duruyor, fakat ekseri de talebenin keyfine tâbi: Size bir misal göstereyim. Üç yüz haneden ibaret olup Tepe karyesi adıyla bilinen ve müdürîyet merkezi olan bir köyde ilk derece bir mektebin öğretmeni bendenize mürâaat etti. “Çiftliğinizde bana bir iş gösteriniz, oraya hanemi nakledeyim.” dedi. “Öğretmenlikteki maaşınız kâfi değil mi?” diye sordum.

“Kâfidir, fakat mektebe talebe devam etmez, müfettiş gelir, muallimimiz muktedir, çocuklarımız mektebe devam ediyor yolunda köylüden bir şehâdetnâme alarak avdet ve benim de memuriyetim devam ederse de aldığım ücret külfet mukâbili olmadığından haramdır, istifa edeceğim, bunun için iş aramaya mecbur oldum!” dedi. Sonra mekâtib-i âliyeden neş’et eden efendilerin mâiyetinde bulunacakları müddete bedel nahiyelerde müdürlükle istihdam edileceklerine dâir muvakkat bir kanun neşr olunduğunu işittim, bu marazın def’ine bir çare bulundu dedim. Bundan dolayı mekâtib-i âliye mezunlarının ikişer sene müddetle ibtidâi muallimlik ve müfettişliklerinde istihdam olunmaları taraftarıyım.

Mâlum ya, cehl bir iletir. İlel-i sâriyenin tedavisinde musâbı nasıl ihtilattan men' etmek lâzımsa cehalet illetiyle mâlul olan etfâlimizi de öyle ihtilattan men' etmedikçe veyâhud geceli gündüzlü tâlim ve terbiye eylemedikçe tedavi mümkün olmayacaktır. Suriye kıtasındaki birkaç ecnebi mektebinin leylî olmaları îtibâriyla temin ettikleri hizmeti mikyas ittihâz edersek o kıtadaki yüzlerce binlerce yapılan bunca mesârifin heba olduğuna hükümde tereddüt etmeyiz zannındayım.

Maârif hususunda çocuklarımızda görülen şevk ve arzu her türlü sitâyîşin fevkindedir. Onların şevkleri nispetinde biz de maârifin bir derece-i kemâle is’âdına çalışmalıyız. Çalışmaz, ihmal eder, vatanın müstakbel evlatlarından muallim ordusu yetiştirmez ve şanlı tarihimize sürülmüş olan lekeyi silmeye gayret etmez ve Meclis-i Millî’de elele vererek kemâl-i sükûnetle

“Kâfidir, fakat mektebe talebe devam etmez, müfettiş gelir, öğretmenimiz muktedirdir, çocuklarımız mektebe devam ediyor yolunda köylüden bir şahâdetnâme alarak döner ve benim de memuriyetim devam ederse de aldığım ücret külfetimin karşılığı olmadığından haramdır, istifa edeceğim, bunun için iş aramaya mecbur oldum!” dedi. Sonra yüksek mekteplerden mezun olan efendilerin mâiyetinde bulunacakları müddete bedel, nahiyelede müdürlükle istihdam edileceklerine dâir geçici bir kanun neşrolunduğunu işittim, bu illetin define bir çare bulundu dedim. Bundan dolayı yüksek okul mezunlarının ikişer sene müddetle ilk derece mekteplerde öğretmenlik ve müfettişliklerinde istihdam olunmaları taraftarıyım.

Mâlum ya, cehalet bir iletir. Bulaşıcı hastalıkların tedavisinde hastalığa yakalanmış kişiyi nasıl temastan men etmek lâzımsa cehalet illetine yakalanan çocuklarımızı da temastan o şekilde men etmedikçe veyâhut geceli gündüzlü tâlim ve terbiye eylemedikçe tedavi mümkün olmayacaktır. Suriye kıtasındaki birkaç ecnebi mektebinin yatılı olmaları itibâriyle temin ettikleri hizmeti ölçü kabul edersek, o kıtadaki yüzlerce, binlerce yapılan bunca masrafın heba olduğuna hükümde tereddüt etmeyiz zannındayım.

Eğitim hususunda çocuklarımızda görülen şevk ve arzu her türlü övgünün üzerindedir. Onların şevkleri nispetinde biz de eğitimin yüksek bir dereceye ulaşmasına çalışmalıyız. Çalışmaz, ihmal eder, vatanın istikbâldeki evlatlarından öğretmen ordusu yetiştirmez ve şanlı tarihimize sürülmüş olan lekeyi silmeye gayret etmez ve Millî Mecliste el ele vererek sükûnetle çalışmazsak

çalışmazsak Burdur mebus-ı muhteremi Atıf Beyefendi kardeşimizin söylediği gibi Balkan Muharebesi'nde şehit düşen baba ve kardeşlerimiz, yetim kalan mâsumlarımız o vakit bizlere lânet okurlar.

- **Harb-i âhire âit tahassüsâtınız?**

Kalb-i umûmîyi dilhûn eden harb-i âhir felâket-i müdhişesine karşı yalnız ağlamakla müteessir olmak kâfi değil. Zâten hiç kimse, teessür göstermekle vatanperverlik davasında bulunamaz. Bugün vatan fedakâr evlatlarının hem-dest-i vifâk olarak bir râyet-i ittihâd altında toplanmalarını velhâsıl eyledikleri intibâh sâikasıyla teâli ve selâmet-i vatan için mesâî-i lâzîmede bulunmalarını istiyor.

Ahvâl-i hariciye ve dâhiliyemizi, hukuk-ı hazine ve milleti muhâfaza etmekte geceli gündüzlü çalışmak âdil bir hükümet için nasıl bir düstur-ı hareket olmak lâzım gelirse milletin de tevdi-i umûr ve îtimâd eylediği hükümete o yolda müzâherette bulunması ve ihtiyâcât-ı kat'iyeyi dâimen pîş-i nazardan ayırmayarak çalışmaları icâb eder. Vilayetimiz halkı dâima başında âdil ve metîn bir hükümet erkânı gördükçe bu gâyeyi tâkipten geri durmayacaklarına emin olunuz ki vicdanlarıyla ahd u misâk eylemişlerdir.

- **Bütçe?**

Her şeyde lâzım gelen tevâzun bütçede de lâzımdır. İntizâm-ı idareyi, vatanın terakkisini temin edecek bütçemizin sıhhatidir.

Burdur Mebusu Atıf Beyefendi kardeşimizin söylediği gibi Balkan Muharebesi'nde şehit düşen baba ve kardeşlerimiz ile yetim kalan mâsumlarımız o vakit bizlere lânet okurlar.

- Son harbe âit duygularınız?

Kalplerimizi yaralayan bu müthiş felâkete karşı yalnız ağlamakla üzüntü duymak kâfi değil. Zâten hiç kimse, üzüntü göstermekle vatanperverlik davasında bulunamaz. Bugün vatan, fedakâr evlatlarının hep birlikte çalışarak ittihat sancağı altında toplanmalarını, velhâsıl elde edilen uyanışla vatanın selâmeti ve yücelmesi için lâzım olan mesâide bulunmalarını istiyor.

Harici ve dâhili vaziyetimizi, milletin ve hazinenin hukukunu muhâfaza etmekte geceli gündüzlü çalışmak âdil bir hükümet için nasıl bir ana kural olmak lâzım gelirse milletin de işleri emanet ettiği ve kendisine îtimâd eylediği hükümete o yolda yardımda bulunması ve kati ihtiyaçları dâima göz önünden ayırmayarak çalışması icap eder. Vilayet halkımız dâima başında âdil ve metîn bir hükümet erkânı gördükçe bu gâyeyi tâkipten geri durmayacaklarına emin olunuz ki vicdanlarıyla yemin etmişlerdir.

- Bütçe?

Her şeyde lâzım gelen denklik bütçede de lâzımdır. İdarenin intizâmını ve vatanın ilerlemesini temin edecek bütçemizin sıhhatidir.

YEMEN MEBUSU
HIFZI BEY*

Hıfzı Beyefendi 1871'de Mihaliç'te doğmuş ve 22 sene posta başmüdüriyetlerinde hizmet etmiştir. Kendisi pek uzun zamandan beri Yemen'de bulunduğu cihetle Yemen'i ikinci vatan olarak addetmektedir. [II (1912) ve III. Dönem (1914-1918) Yemen Mebusu olarak İttihad Terakki listelerinden parlamentoya dâhil olmuştur. Askerlik mesleğinden siyasete girdiği bilinmektedir].

* Tanin, nu: 1933, 11 Mayıs 1914 (28 Nisan 1330), s.3.

Hususiyyet-i ahvâline, mevkinin ehemmiyetine ve pâyitaht ile arasındaki mesafenin bud'îyetine mebnî Yemen vilayeti memleketimizin câlib-i dikkat olduğu kadar muhtac-ı himmet bir noktasıdır. Muharririmiz mezkûr vilayet hakkında da karîlerimize mâlumât-ı vesîka îtâ etmek için Yemen mebus-ı muhteremi Hıfzı Bey'i Dersââdet'e akab-ı muvâsalatında ziyârete şitâb etmiştir. Hıfzı Beyefendi Yemen ahvâlî hakkında bervech-i âtî beyânâtta bulunuyor:

- Yemen, coğrafya nokta-i nazarından bilhassa yekdiğerinden tamamıyla farklı iki kısma ayrılır: Cibâl, Tihâme.

Yoksuzluk itibâriyle bu iki kısmın yekdiğerinden farkı yok gibidir, ne tarafa dönseniz maârifsizliğe, yolsuzluğa ve memleketimizin her tarafında sâri olan ihtiyâcâtâ tesâdüf edersiniz! İhtiyaçtan bahsederken son zamanda teşkil olunan seyyar sıhhiye heyetinin îfâ ettiği hidemât-ı nâfiayı, sıhhiye dâiresinin ibrâz ettiği faaliyeti unutmamalıdır, filhakika bu sâyede bir hayli hasta tedavi olunmuş, ezcümle çiçek hastalığının önü alınmıştır.

Yemen'de bilhassa Tihâme kısmında yol yapmak için pek büyük fedakârlıklar ihtiyâr etmek, pek çok sarfiyatta bulunmak lâzımdır, çünkü burası tamamıyla çöldür. Kum fırtınaları mec-â-mevc bir hâldedir. Bugün yapılan yolun birkaç gün sonra kum fırtınaları altında tamamıyla harap olduğunu görmek ihtimali dâima vardır. Evvelce San'a ile Haraz kazası arasında muntazam bir şose yapılmıştı, bu şose iki senede bir tâmir ediliyor, araba ise ancak otuz kilometrelik kısmında işleyebiliyor. Yemen'de yoldan bahsederken ahâlinin tarik bedel-i nakdîsiyle mükellef olmadığını da hatırdan çıkarmamalıdır. Yol yapmak için

Hususi vaziyetine, mevkinin ehemmiyetine ve payitaht ile arasındaki mesafenin uzaklığına bakılırsa Yemen vilayeti memleketimizin dikkat çekici olduğu kadar yardıma muhtaç bir noktadır. Muharririmiz zikredilen vilayet hakkında da okuyucularımıza çok sağlam mâlumât vermek için muhterem Yemen Mebusu Hıfzı Bey'i Dersââdet'e gelişinin hemen akabinde ziyâret etmiştir. Hıfzı Beyefendi Yemen'in vaziyeti hakkında aşağıdaki gibi beyanda bulunuyor:

- Yemen, coğrafya noktainazarından bilhassa yekdiğerinden tamamıyla farklı iki kısma ayrılır: Cibâl, Tihâme.

Yoksuzluk itibârıyla bu iki kısmın yekdiğerinden farkı yok gibidir, ne tarafa dönseniz eğitimsizliğe, yolsuzluğa ve memleketimizin her tarafına yayılmış olan ihtiyaçlara tesâdüf edersiniz! İhtiyaçtan bahsederken son zamanda teşkil olunan seyyar sıhhiye heyetinin ifâ ettiği faydalı hizmetleri, sıhhiye dâiresinin ibrâz ettiği faaliyeti unutmamalıdır. Filhakika bu sâyede bir hayli hasta tedavi olunmuş, ezcümle çiçek hastalığının önü alınmıştır.

Yemen'de bilhassa Tihâme kısmında yol yapmak için pek büyük fedakârlıklar ihtiyar etmek, pek çok sarfiyatta bulunmak lâzımdır, çünkü burası tamamıyla çöldür. Kum fırtınaları hiç durmadan devam etmektedir. Bugün yapılan yolun birkaç gün sonra kum fırtınaları altında tamamıyla harap olduğunu görmek ihtimali dâima vardır. Evvelce San'a ile Haraz kazası arasında muntazam bir yol yapılmıştı, bu yol iki senede bir tamir ediliyor, araba ise ancak otuz kilometrelik kısmında işleyebiliyor. Yemen'de yoldan bahsederken ahâlinin nakdî yol bedeliyle mükellef

cibâl kısmında da birçok müşkülâtı iktihâm etmek icâb eder.

Ahvâl-i mâruza nazar-ı dikkate alındığı takdirde Yemen'de şimendifer inşasının diğer tedâbire müreccah olduğu anlaşılır. Birkaç sene mukaddem şimendifer inşasına başlanmış ise de bu teşebbüs maatteessüf akîm kalmıştır. İstihbaratımıza nazaran hükümet şimendifer ihtiyâcâtının en âcil ihtiyaçtan mâdud olduğunu nazar-ı dikkate alarak başka bir kumpanya ile müzâkerâta girişmiştir. Bu hususta biz de çalışacak, Meclisin küşâdından sonra bir takrir vereceğiz.

- **Ehl-i Yemen ne hâldedir?**

Yemen sırf Araplarla meskûndur. Bunların bir kısmı Şâfiî, bir kısmı da Zeydî'dir. Umûmiyyet îtibârıyla çok zeki oldukları hâlde maalesef biraz rehâvete müptelâdırlar. Arazi gâyet münbittir. Mesela Zebîd kazasında senede üç dört defa mahsûl almak mümkündür. Fakat vesâit-i zirâiye ibtidâidir, mahsûl ise "züra" [sorgum] ve "duhan"dan ibarettir. Arazi pamuk zirâına ve portakal yetiştirilmesine de müsâittir. Mâmâfih bu servet-i tabîiyeden istifâde olunamıyor; sebebi de "kat" iptilâsıdır. "Kat" afyon tesirini icra eden, müskir, münevvim ve oldukça pahalı bir nebâttir. Zenginler bundan yevmiye yetmiş seksen kuruşluk çekerler, fakat bu âdetin yalnız zenginlere münhasır olduğunu zannetmemelidir.

olmadığını da hatırdan çıkarmamalıdır. Yol yapmak için dağlık bölgede de birçok zorluğa göğüs germek icap eder.

Arz edilen durum nazarıdikkate alındığı takdirde Yemen’de şimendifer inşasının diğer tedbirlere üstün geldiği anlaşılır. Birkaç sene önce şimendifer inşasına başlanmış ise de bu teşebbüs maalesef neticesiz kalmıştır. İstihbaratımıza nazaran hükümet şimendifer ihtiyacının en âcil ihtiyaçtan sayılabileceğini nazarıdikkate alarak başka bir kumpanya ile müzâkerelere girişmiştir. Bu hususta biz de çalışacak, Meclisin oluşmasından sonra bir takrir [önerge] vereceğiz.

- Yemen ahâlisi ne hâldedir?

Yemen sırf Araplarla meskûndur. Bunların bir kısmı Şâfiî, bir kısmı da Zeydî’dir¹. Umûmiyyet itibârıyla çok zeki oldukları hâlde maalesef biraz rehavete müpteladırlar. Arazi gâyet verimlidir. Mesela Zebîd kazasında senede üç dört defa mahsûl almak mümkündür. Fakat zirâi vâsıtalar ilkeldir, mahsûl ise sorgum² ve tütünden ibarettir. Arazi pamuk tarımına ve portakal yetiştirilmesine de müsâittir. Mâmâfih bu tabii servetten istifâde olunamıyor; sebebi de “kat” iptilâsıdır. “Kat” afyon tesirini icra eden, sarhoşluk ve uyku veren ve oldukça pahalı bir bitkidir. Zenginler bundan günlük yetmiş seksen kuruşluk çekerler, fakat bu âdetin yalnız zenginlere münhasır olduğunu zannetmemelidir.

¹ İmâmiye Şii’lerinin dördüncü imamı olan Zeynelâbidin’in oğlu Zeyd’e ve ondan sonra da onun oğlu Yahyâ’ya uyanlara verilen ad [yay. haz. notu].

² Şurubu, unu ve yemlik kullanımıyla çeşitli faydaları olan sıcak iklim bitkisi ve oldukça önemli bir tahıldır [yay. haz. notu].

- **Ahvâl-i adliye ve idariye?**

Adliyei mehâkim-i şer'îye temsil eder, hukuk-ı umûmiyyeden ziyâde hukuk-ı hususiye nazar-ı dikkate alınır; mesela müddeî şikâyetinden sarf-ı nazar ettiği, mücrimi affettiği zaman hukuk-ı umûmiyye davası ikâme olunmaz ve bu gibi mesâilde hükûmete son derece merbut olan sâdâtın tavassutuna mürâcaat olunur.

İdare-i Umûmiyye-i Vilâyât Kanun-ı Cedidi mümkün mertebe tatbik olunuyor ise de memurin, mevkinin hususiyet-i ahvâline mebni tevsî-i mezuniyetten istifâde edemiyorlar. O hâlde memurinin vazifesi muhîl-i âsâyîş vekâyine meydan vermemek ve vâridât-ı devleti tahakkuk ettirmekten ibarettir diyebiliriz.

Jandarmanın ıslâhı en müstâcel tedâbirden mâduddur. Mevcût jandarmalarla idare-i umûr hakikaten gayr-i kâbidir. İstanbul'dan muallem jandarma zâbiti göndermek, kuvve-i mevcûdeyi hakiki bir tensike tâbi tutmak farzdır. Kaza merkezlerinde polis yoktur. Zâbitayı tâmin etmek hükûmetin kuvvetini tezyid edeceği cihetle şâyân-ı tavsiyedir. Âsâyîşin ihlâlîni mucib olan ahvâlden başlıcası silah kaçakçılığıdır. Hükûmet bu hususu nazar-ı dikkate almış ve Fransa'dan iştirâ olunan gambotların bir kısmını Yemen'e tahsise karar vermiştir. Sevâhilin muhâfazası tamamıyla taht-ı temine alınacak olursa vâridât-ı devletin yüzde elli tezâyüd edeceğine eminim.

- Adlî ve idari vaziyet?

Adliye'yi şerî mahkemeler temsil eder, umûmî hukuktan ziyâde hususi hukuk nazarıdikkate alınır; mesela müddeî [davacı] şikâyetinden sarfinazar ettiği, suçluyu affettiği zaman umûmî hukuk davası ikâme olunmaz ve bu gibi meselelerde hükümete son derece bağlı olan sâdâtın³ aracılığına mürâcaat olunur.

Yeni çıkarılan Umûmî Vilayetler İdaresi Kanunu mümkün mertebe tatbik olunuyor ise de memurlar, mevkinin hususi vaziyetine binâen yetkilerinin genişletilmesinden istifâde edemiyorlar. O hâlde memurların vazifesi âsâyîşe hâlel getiren hâdiselere meydan vermemek ve devletin gelirlerini tahakkuk ettirmekten ibarettir diyebiliriz.

Jandarmanın ıslâhı en âcıl tedbirlerden sayılır. Mevcut jandarmalarla idarî işler hakikaten mümkün değildir. İstanbul'dan talimli jandarma zâbiti göndermek, mevcut kuvveti hakiki bir düzenlemeye tâbi tutmak farzdır. Kaza merkezlerinde polis yoktur. Zâbıtayı genele yaymak hükümetin kuvvetini artıracığı cihetle tavsiye edilir. Âsâyîşin ihlâlini doğuran durumdan başlıcası silah kaçakçılığıdır. Hükümet bu hususu nazarıdikkate almış ve Fransadan satın alınan gambotların bir kısmını Yemen'e tahsise karar vermiştir. Sahillerin muhâfazası tamamıyla kontrol altına alınacak olursa devletin gelirlerinin yüzde elli artacağına eminim.

³ Yörenin ileri gelenleri ya da Hz. Peygamber'in soyundan gelen seyitler kastedilmektedir [yay. haz. notu].

- **Belediyeler?**

Belediyeler maatteessüf memurinin me'kûlûdür. Bunları tamamıyla müstakil bir hâle ifrâğ etmeli ve intihâbâtı ıslâh edilmelidir.

- **Aşâir?**

Aşâir de maatteessüf kan gütmek âdeti vardır ki el-ân izâlesi mümkün olamamıştır. Fakat memurine taarruz etmezler, muhtac-ı tedib bazı kabâil varsa [da] hükümet bunlara peder muâmelesi yapıyor, zâten bunun bir âile mücâdelesinden farkı yoktur.

- **Vilayetin ahvâl-i maliyesi?**

Âhiren akd olunan îtilâf mucebince şimdilik tahsilât vâki olmadığı cihetle Yemen'in vâridâtı pek cüz'îdir.

Hükümet-i merkeziye her sene tahminen iki yüz bin lira göndermektedir. Tahakkukâta gelince senevî bir milyonu mütecâvizdir.

- **Menbâ-yı vâridât ihdâsı mümkün müdür?**

Yemen'in mâdeni pek kesir ve bâkirdir. Petrol ve kömür madenleri bütün Türkiye'yi idare edecek kadar zengindir, hususiyle memlûhalar hakiki bir servettir, buradan Hindistan'ın muhtelif limanlarına tuz sevk ve pek çok istifâde temin olunmaktadır. Bir de Cibâl'de pek nefis yüzük taşları bulunmaktadır, bu taşlar Yemen'de birkaç kuruşa satılmakta ve Avrupa'da işlendikten sonra birkaç yüz kuruş kıymet iktisâb etmektedir.

- **Belediyeler?**

Belediyeler maalesef memurların arpalığıdır. Bunları tamamıyla müstakil bir hâle dönüştürmeli ve seçimleri ıslâh edilmelidir.

- **Aşiretler?**

Aşiretlerde maalesef kan gütme âdeti vardır ki henüz ortadan kaldırmak mümkün olamamıştır. Fakat memurlara taarruz etmezler, tedibe muhtaç bazı kabileler varsa da hükümet bunlara peder muâmelesi yapıyor, zâten bunun bir âile mücâdelesinden farkı yoktur.

- **Vilayetin mali vaziyeti?**

Son zamanlarda akdolunan antlaşma gereğince şimdilik tahsilât gerçekleşmediğinden Yemen'in gelirleri pek cüzidir.

Merkezî hükümet her sene tahminen iki yüz bin lira göndermektedir. Tahakkuk edene bakıldığına ise senelik bir milyonu aşmaktadır.

- **Yeni gelirler oluşturmak mümkün müdür?**

Yemen'in mâdeni pek çok ve bâkirdir. Petrol ve kömür mâdenleri bütün Türkiye'yi idare edecek kadar zengindir, hususiyle tuz hakiki bir servettir, buradan Hindistan'ın muhtelif limanlarına tuz sevk olunmakta ve pek çok istifâde temin edilmektedir. Bir de dağlık bölgelerde pek nefis yüzük taşları bulunmaktadır, bu taşlar Yemen'de birkaç kuruşa satılmakta ve Avrupa'da işlendikten sonra birkaç yüz kuruş kıymetine yükselmektedir.

Yemen'in bilhassa Zeydiye kısmında matara ve eyer imâli hakikaten son derece terakki etmiştir. Orada imâl olunan matara ve eyerler Avrupa mâmulâtıyla rekâbet edebilen bir derece-i nefâsettedir. Mensûcat-ı kutnîye ve harîriye de şâyân-ı dikkattir, bu hususta Harbiye Nezâreti'nin nazar-ı dikkatini celb etmeyi bir vazife bilirim.

Şu küçük musâhabeye hitâm vermezden evvel bir iki cümle daha ilâve edeyim:

İmam Yahya hazretlerinin vaziyeti şâyân-ı tebrik ve memnuniyettir. Fakat hükümet İdris'i ya îtilâfa sevk etmeli veyâhud vaziyet-i hâzırayı idâme ettirmeksizin tedib eylemeli, harekât-ı askeriye -icâb ederse-teşrinlerde ibtidâr etmelidir. Bu son zamanda ahâlinin kısm-ı âzâmı İdris'ten yüz çevirdikleri cihetle bu mes'ud cereyândan istifâde pek kolaydır.

Bir de Yemen için hususi kanunlar yapılmak icâb ederse müstemlekâtta tatbik olunan kanunları ve bilhassa örf ve âdâtı nazar-ı dikkate almalı, nevâhi teşkilâtını tezyîd etmeli, Hudeyde'yi müstakil bir liva hâline kalb etmelidir.

Yemen'in bilhassa Zeydiye kısmında matara ve eyer imâli hakikaten son derece ilerlemiştir. Orada imâl olunan matara ve eyerler Avrupa ürünleriyle rekabet edebilen bir kalitededir. Pamuk ve ipek dokumacılığı da dikkate şâyândır, bu hususta Harbiye Nezâreti'nin nazarıdikkatini çekmeyi bir vazife bilirim.

Şu küçük sohbete son vermeden evvel bir iki cümle daha ilâve edeyim:

İmam Yahya hazretlerinin⁴ vaziyeti tebrike şâyân ve memnuniyet vericidir. Fakat hükümet İdris'i ya antlaşmaya zorlamalı veyâhut hâlihazırdaki vaziyeti sürdürmeden tedip eylemeli, askerî harekâta -icab ederse- teşrinlerde⁵ başlamalıdır. Bu son zamanda ahâlinin büyük kısmı İdris'ten yüz çevirdiklerinden bu mesut cereyândan istifade pek kolaydır.

Bir de Yemen için hususi kanunlar yapılmak icap ederse müstemlekelerde tatbik olunan kanunları ve bilhassa örf ve âdetleri nazarıdikkate almalı, nahiye teşkilâtını genişletmeli, Hudeyde'yi müstakil bir liva haline dönüştürmelidir.

⁴ 1889'da Yemen'i valilerin değil, kendi imamlarının yönetmesini isteyen Zeydiler isyan etti. İsyancılar dağıtılsa da tam olarak düzen sağlanamadı. 1902'de İmam Yahya Hamîdüddin'in başlattığı ayaklanma askerî harekâta dağıtıldı. 1909'da Asir'de Şeyh İdris'in başlattığı isyan 1911'de İmam Yahya'nın büyüyen isyanıyla yeniden alevlendi ve Osmanlı kuvvetlerinin bölgeyi kuşatmasıyla İmam Yahya ile 1911'de antlaşma yapılarak isyan son buldu. Ancak Asir'de Şeyh İdris'in isyanı İngilizlerin de destek vermesiyle I. Dünya Savaşı boyunca devam etti. İdris Bostan, *DİA*, C.43, s.406-412.

⁵ Rumî takvimde ekim ve kasım ayları [yay. haz. notu].

Dizin

93 Muharebesi, 135

A

Adalar, 90, 91
Adana, 38, 39
Ahmed İzzet Paşa, Sadrazam, 145
Ahmed Nasreddin Efendi, Siirt Mebusu, iii 200, 201
Ahmed Şerif Bey, Muhabir, 104, 105
Ahmet Rıza Bey, Meclis-i Mebusan Reisi, 3
Akdeniz 70, 71
Alâiye, 126, 127, 191, 192, 193, 194, 195
Alemdarzâde, 43
Ali Fethi Okyar, Başvekil, 12, 13
Ali Haydar Mithat Bey, Bağdat Mebusu, iii 85, 86, 87
Almanya, 146, 147, 154, 155
Alyans İsrailit Mektebi, 89
Amerika Koleji, 38, 39
Anadolu, 10, 13, 18, 40, 41, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 90, 91, 94, 95, 114, 115, 154, 155, 170, 171
Antalya, iii 125, 126, 127, 130, 131, 191, 192, 193, 196, 197
Asım Bey, Erzurum Mebusu, 11
Âşâr, 120, 121, 178, 179, 180, 181, 182, 183

Aşiret, 21, 122, 123, 126, 127, 128, 129, 142, 143, 203, 233
Atıf Beyefendi, Burdur Mebusu, iii 175, 222, 223
Avrupa, 23, 26, 27, 32, 33, 38, 39, 72, 73, 76, 77, 85, 90, 91, 130, 131, 146, 147, 232, 233, 234, 235
Avusturya, 152, 153
Aydın, 162, 163, 184, 185

B

Babanzâde Hikmet Bey, Süleymaniye Mebusu, iii 117, 118, 119
Bağdat, iii 70, 71, 85, 86, 87, 118, 119, 154, 155, 216, 217
Bahrisefid, 175
Bahr-i Siyah, 170
Balkan Muharebesi, 222, 223
Balkapanı, 79
Bank-ı Osmanî, 148
Bayezid, 135
Berlin, 154, 155
Beşiktaş Askerî Rüşdiyesi, 3
Beyrut, 85, 125, 175
Bitlis, 135, 140, 141, 202, 203
Brezilya, 148, 149
Buğday, 70, 71
Bulanık, 140, 141

Buldan, 159
 Bulgaristan, 72, 73
 Burdur, iii 130, 131, 175, 222, 223
 Burhaniye, 26, 27, 28, 29
 Bursa, iii 3, 49, 409, 110, 111, 112, 113
 Bütçe, 14, 30, 31, 40, 41, 46, 47, 64, 65, 92, 93, 106, 107, 114, 115, 132, 133, 172, 173, 178, 179, 200, 201, 210, 211, 222, 223

C

Cavid Bey, Kars Mebusu, 11,
 Cavid Bey, Selanik Mebusu-
 Maliye Nazırı , iii 19, 145, 146, 147, 156, 157, 180, 181, 210, 211
 Celal Bey, İktisat Vekili, 11
 Cemal Kutay, 17
 Cemal Paşa, IV. Ordu
 Komutanı, 6
 Cenevre, 191
 Cibâl, 98, 226, 227, 228, 232
 Cihan Harbi, 135, 145
 Cumaibâlâ, 175

Ç

Çanakkale, 3, 145
 Çapakçur, 138, 139

D

Darülfünun, 23, 55, 145, 191
 Darülhilâfe, 125
 Deâvî Vekâleti, 43, 207

Denizli, iii 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165
 Deutsche Bank, 155
 Dim Çayı, 192, 193
 Dinar, 162, 163
 Domaniç, 112, 113
 Donanma, 26, 27, 82, 83, 92, 93, 132, 133, 178, 179, 180, 181, 186, 187
 Donanma Cemiyeti, 79, 82, 83
 Duhan, 228
 Düyûn-ı Umûmiyye, 128, 129
 Düzce, 104, 105

E

Edirne, iii 3, 11, 61, 62, 63, 64, 65, 186, 187
 Edremit, 23, 26, 27, 28, 29
 Emanuel Karasu Efendi,
 İstanbul Mebusu, iii 89, 90, 91
 Emir Aslan Bey, Havran
 Mebusu, 3
 Enver Bey, Ertuğrul Mebusu, iii 49, 50, 51
 Ermeni, 38, 39, 69
 Evkâf Nezâreti, 56, 57, 128, 129
 Eyer, 234, 235

F

Faik Bey, Edirne Mebusu, iii 61, 62, 63
 Fâiz, 146, 147, 148, 149, 164, 165
 Fas, 148, 149
 Fav, Basra, 175

Fazıl Arif Efendi, Amasya
Mebusu, iii 35, 36, 37
Ferhad Bey, Karesi Mebusu,
iii, 23, 24, 25
Feyzi Bey, Diyarbakır Mebusu,
iii 69, 70, 71
Fındıklı Sarayı, 7
Fırat, 70, 71
Finike, 126, 127
Frengi, 52, 53, 104, 105, 112,
113, 126, 127, 140, 141, 170, 171
Fuad Hulusi Bey, Antalya
Mebusu, iii 125

G

Gambot, 230, 231
Gebze, 175
Genç, 135, 136, 137, 138, 139,
140, 141, 142, 143
Girit, 85
Gümrük, 146, 147, 152, 153,
186, 187

H

Hâkimiyet-i Milliye, 9
Hakkı Bey, Isparta Mebusu,
iii, 55, 56, 57, 98, 99, 145
Hakkı İlhami Bey, Hudeyde
Mebusu, iii 97, 98, 99
Halep, 175
Haliç, 187
Halil Menteşe, Meclis-i
Mebusan Reisi, 5
Hamdullah Emin Paşa, Antalya
Mebusu, iii 191, 192, 193

Haraz, 226, 227
Harbiye Nezâreti, 234, 235
Harput, 140, 141
Hastahane, 170, 171
Hayfa, 150, 151
Hıfzı Bey, Yemen Mebusu,
iii, 225, 226, 227
Hidiv İsmail Paşa, 191
Hindistan, 232, 233
Hudeyde, iii 97, 98, 99, 234, 235
Hüdavendigar, 184, 185
Hüseyin Cahid Bey, İstanbul
Mebusu, 3
Hüseyin Hilmi Paşa, Sadrazam,
145

I

Isparta, iii 55, 56, 57, 58, 59,
130, 131

İ

İbrahim Hakkı Paşa, Sadrazam,
145
İmam Yahya, 98, 99, 234, 235
İnegöl, 112, 113
İngiltere, 152, 153
İpekçilik 112, 113, 128, 129
İrfan Bey, Doktor, 104, 105
İskenderiye, 191, 194, 195
İsmet İnönü, 12, 14, 15, 16
İstanbul, iii 3, 4, 6, 9, 10, 11, 12,
13, 16, 18, 19, 23, 24, 25, 35, 55,
56, 57, 61, 73, 79, 80, 81, 85, 89,
90, 91, 94, 95, 112, 113, 117,

125, 136, 137, 169, 175, 177,
186, 187, 207, 208, 209, 230, 231
İstiklâl Mahkemesi, 9, 145
İsviçre, 117, 125
İtalya, 152, 153, 210, 211
İttihad ve Terakki, 5, 35, 89,
103, 109, 110, 111
İzmir, 8, 38, 39, 85, 125, 145

I

Jandarma, 114, 115, 122, 123,
142, 143, 184, 185, 204, 205 230,
231

K

Kadıköy, 13, 49
Kala-i Sultaniye, 145
Karakilise, 140, 141
Karakol, 184, 185
Kars, 11, 135
Kastamonu, 175
Kat, 40, 86, 106, 122, 148, 149,
175, 186, 188, 189, 192, 194,
195, 216, 222, 228, 229
Kaz Gölü, 44, 45
Kerkük, 118, 119
Kervan, 98, 99
Kınakına, 171
Kırklareli, 3
Konya, 56, 57, 58, 59, 192, 193
Kömür, 232, 233
Kulp, 138, 139, 142, 143

Kuyucu Murat Paşa Vakfı, 128,
129
Kürdistan, 70, 71, 136, 137

L

Liman von Sanders, Alman
subay, 6
Londra Konferansı, 145

M

Mahmudseydi, 191
Malarya, 104, 105,
Malazgird, 140, 141
Malta, 61, 69
Manastır, 159
Mardin, iii 215, 216, 217
Matara, 234, 235
Matbuat Cemiyeti, 210, 211
Medrese, 35, 140, 141, 204, 205
Mehmet Emin Bey, Genç
Mebusu, iii 135, 136, 137
Meksika, 148, 149
Mekteb-i Harbiye, 49
Mekteb-i Hukuk, 43, 117, 159,
207
Mektep, 38, 39, 40, 41, 110, 111,
120, 121, 163, 194, 195
Menderes Nehri, 162, 163
Merzifon, 38, 39
Meşrutiyet, 3, 10, 14, 17
Mısır, 69, 117, 191, 192, 193
Midilli, 23, 26, 27
Mihaliç, 225

Millî Mücadele, 9, 10, 17, 18, 61, 145

Mithat Paşa, Sadrazam, 85

Mithat Şükrü Bleda, İttihad ve Terakki Cemiyeti Umumi Katibi, 5

Murat Nehri, 140, 141

Mustafa Asım Çalikoğlu, Meclis-i Mebusan Başkatibi, 6, 7

Mustafa Kemal Paşa, 9, 10, 11, 12, 13

Mustafa Said Bey, Mardin Mebusu, iii, 215

Musul, 9, 12, 13, 117

Muş, 140, 141

Mülkiye Mektebi, 145

Mütareke, 11, 17, 69

Müttegallibe, 204

N

Nazım Paşa, Adliye Nazırı, 3

Necati Bey, Bolu Mebusu, iii 103, 104, 105

Necmeddin Sahir Bey, iii 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20

Nevhisar, 43

Niğde, 207

Niksar Ovası, 44, 45

O

Orfanidis Efendi, İstanbul Mebusu, iii 207, 208, 209

Orhaneli, 52, 53

P

Pamuk 128, 129, 228, 229, 235

Paris, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155

Patent, 146, 147, 152, 153, 154, 155

Petrol, 232, 233

Pirinç, 112, 113

Polis 114, 115, 230, 231

Portakal 128, 129, 228, 229

R

Raziyüddin Mektebi, İskenderiye, 191

Refik Saydam, Başvekil, 14

Refik Şevket Bey, Adliye Vekili, 11

Reji, 207

Rıza Bey, Bursa Mebusu, iii 109

Rifat Paşa, Hariciye Nazırı, 79

Rodos, 175

Rum Mektebi, 207

Rumeli, 94, 95, 169, 188, 189

Rusya, 146, 147, 148, 149, 154, 155

Rüşdü Bey, Denizli Mebusu, iii 159, 160, 161

S

Said Halim Paşa, Sadrazam, 7, 145

Said Paşa, Sadrazam, 145

Samsun, iii 36, 37, 46, 47, 150, 151, 169, 170, 171

San'a, 98, 99, 226, 227
 Selanik, iii 89, 90, 91, 145
 Sırbistan, 148, 149
 Sırp, 148, 149
 Sıtma, 44, 45, 105, 170, 171
 Silah, 186, 187, 230, 231
 Sivas, 46, 47, 170, 171
 Sorgum, 228, 229
 Sulfato, 170, 171
 Suriye, 6, 85, 220, 221
 Süleyman Nazif Bey, Vali,
 118, 119
 Süleymaniye, iii 117, 118, 119,
 120, 121, 122, 123
 Süleymaniye Medresesi, 125,
 175

Ş

Şâfiî, 228, 229
 Şefik Bey, Dersaadet Mebusu,
 iii, 79, 80, 81
 Şerif Bey, Edirne Mebusu, 104,
 105
 Şimendifer, 36, 37, 70, 71, 130,
 131, 140, 141, 150, 151, 200,
 201, 228, 229
 Şükrü Saraçoğlu, Başvekil, 14

T

Tahsin Rıza Bey, Tokat
 Mebusu, iii 43, 44, 45
 Talat Avni Bey, Canik
 Mebusu, iii 169, 170, 171
 Talat Paşa, Dahiliye Nazırı, 145,
 146, 147

Tanin, 5, 11, 17, 19, 23, 24, 25,
 35, 43, 49, 55, 61, 69, 79, 85, 89,
 97, 103, 109, 117, 125, 135, 145,
 159, 169, 175, 191, 199, 207,
 215, 225
 Tasvir-i Efkâr, 4
 Tayyare 26, 27, 132, 133
 Teceddüt Fırkası, 35
 Tedrisât-ı İbtidâiye Kanunu,
 172
 Temettü, 182, 183, 212, 213
 Tepe Karyesi, 218, 219
 Tercüman-ı Hakikat, 4, 17
 Teşvik-i Sınâi Nizamnamesi,
 164, 165
 Tifo, 140, 141
 Tihâme, 98, 99, 226, 227
 Tokat, iii 43, 44, 45
 Tophane, 97
 Trablusgarp Harbi, 169
 Trablusşam, 125
 Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i
 Hukuk Cemiyeti, 61
 Tuz, 232, 233
 Türkiye, ii, 6, 9, 14, 16, 18, 145,
 146, 147, 148, 149, 152, 153,
 161, 233

V

Van Gölü, 140, 141
 Veba, 104, 105
 Verem, 126, 127
 Vezirköprü, 35
 Viyana, 13

Y

Yafa, 150, 151
Yemen,iii 100, 101, 225, 226,
227, 228, 229, 230, 231, 232,
233, 234, 235
Yörük, 126, 127
Yunan Muharebesi, 49
Yunanistan, 90, 91, 148, 149
Yüzük taşları, 232, 233

Z

Zâbîta, 23, 230, 231
Zazazâde, 215
Zebîd, 228, 229
Zeydî, 228, 229, 235
Zeydiye, 100, 101, 234, 235
Ziraat Bankası, 20, 52, 53, 54,
58, 59, 164, 165

